

Тінь вітру
Карлос Руїс Сафон

Цвинтар забутих книжок #1

«Тінь вітру» – перша книжка із циклу романів, дія яких відбувається в літературному всесвіті Цвинтаря забутих книжок. Вона перекладена більш ніж 30 мовами й видана у 40 країнах світу загальним накладом понад 10 мільйонів примірників.

Книжка містить цілий світ. Вона може відповісти на багато запитань, а інколи може втрутитися у ваше життя – і змінити його до невпізнання... Знайшовши на Цвинтарі забутих книжок твір маловідомого письменника, юний Даніель за одну ніч прочитає його. І розуміє, що віднині життя не буде таким, як раніше. Про що ця історія? Про вигадливі лабіринти фантазії? Про диявола, який сходить зі сторінок книжки й плутає карти всім дійовим особам? Про війну, яка нівечить людські життя? Так, але передусім це, звісно, історія про кохання, про вічний потяг душ і тіл, заради якого тільки й варто жити.

Карлос Сафон

Тінь вітру

© Carlos Ruiz Zafon, 2001

© Corelliana LLC, 2017

© Hemiro Ltd., видання українською мовою, 2017

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад, 2007

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

* * *

Присвячується Хоанові Рамону Планасу, який заслуговує на краще

Цвинтар забутих книжок

Я досі пам'ятаю той день, коли батько вперше привів мене на Цвинтар забутих книжок. Стояв червень 1945 року. Ми крокували барселонськими вулицями, над якими нависало шатро ще попелястих небес, хоча над бульваром Св. Моніки вже розгортався мідний вінець світанку.

– Даніелю, ти маєш зберегти те, що сьогодні побачиш, у таємниці, – попередив мене батько. – Навіть від Томаса. Від усіх.

– І від мами теж?

Батько зітхнув, ховаючись за сумовитою посмішкою, яка, наче тінь, переслідувала його все життя.

– Звичайно ж, мамі можна сказати, – невесело відказав він. – Від неї в нас немає таємниць. Їй ти можеш розповідати все.

Невдовзі після початку громадянської війни мою маму забрав спалах епідемії холери. Ми поховали її на цвинтарі Монжуик, коли мені виповнилося чотири. Єдине, що я пам'ятаю, – кілька діб поспіль ішов дощ. Коли я спитав у тата: чи то плачуть небеса? – слова застрягли у нього в горлі. Навіть шість років опісля ця порожнеча стояла навколо нас, ця оглушлива тиша, яку я так і не навчився розвіювати словами.

Ми з батьком мешкали у невеличкій квартирі на вулиці Св. Анни – хвилина ходи від церковної площі. Квартира була розташована просто над книгарнею – спадщиною по дідові, який був букіністом, і батько сподівався, що одного дня цю чарівну крамницю успадкую я. Я виріс серед книжок; на їхніх сторінках жили мої невидимі друзі, зіткані, здавалося, з пилу; запах паперу й досі лишається на моїх долонях... Ще дитиною я засинав, у темряві кімнати розмовляючи з мамою, розповідаючи їй про події, що сталися за день, про мої пригоди в школі, про те, чого я сьогодні навчився... Я не чув її голосу, не відчував її дотиків, але – її сяйво, її тепло заповнювали кожен куточок нашого будинку, і я вірив – вірив із наївністю тих, хто може полічити свій вік на пальцях рук: якщо заплющити очі й звернутися до неї, вона почує мене, де б вона не була. Іноді батько з вітальні чув мої слова й тихо плакав.

Того червневого ранку я прокинувся вдосвіта – від власного крику. Серце несамовито калатало, ніби душа з грудей рвалася на волю.

Батько прибіг до моєї кімнати, обійняв мене, намагаючись заспокоїти.

– Я не пам'ятаю її обличчя. Я не пам'ятаю маминого обличчя, – бурмотів я, задихаючись.

Батько пригорнув мене ще міцніше.

– Заспокойся, Даніелю. Я пам'ятатиму за нас обох.

Ми дивилися один на одного в ранкових сутінках, шукаючи потрібних слів, – але їх не існувало. Уперше я зрозумів, що мій батько старіє. Він підвівся та відслонив завіси, щоби впустити перші проблиски світанку.

– Одягайся, Даніелю. Я хочу показати тобі дещо.

– Зараз? О п'ятій ранку?

– Деякі речі можна побачити тільки в сутінках – або на світанні.

На батьковому обличчі грала таємнича усмішка, яку він, певно, запозичив зі сторінок одного із зачитаних до дір романів Александра Дюма.

Нічні вартові ще неспішно крокували імлистими вулицями, коли ми вийшли з будинку. Ліхтарі шикувались уздовж проспекту; місто прокидалося – ніби на акварельному малюнку потроху проступали яскраві барви... Ми дісталися вулиці Арко-дель-Театро, крізь шатро блакитного серпанку пройшли повз її склепіння, прямуючи до кварталу Раваль. Утім, ця вузька стежка скидалася радше на стрімчак, ніж на вулицю; ми йшли, доки слабке світло з алей не залишилося позаду. Скісні смужки світла торкалися балконів та карнизів і танули, не долетівши до землі. Нарешті батько зупинився біля величезних дерев'яних дверей із різьбою, почорнілих від часу та вологи. Перед нами, здавалося, виріс велетенський палац – палац тіней та відлунь.

– Даніелю, ти маєш зберегти те, що сьогодні побачиш, у таємниці, – повторив батько. – Навіть від свого друга Томаса. Від усіх.

Низькорослий чоловік із хижими рисами обличчя та густим сивим волоссям відчинив двері. Його орлячий непроникний погляд зупинився на мені.

– Доброго ранку, Ісаку. Це мій син Даніель, – промовив батько. – Йому скоро одинадцять, тож одного дня крамниця перейде йому. Саме час, щоб він відвідав це місце.

Чоловік на ім'я Ісак кивнув головою й запросив нас увійти. Блакитна темрява повивала химерні обриси мармурових сходів і цілу галерею фресок, населених янголами та міфічними тваринами. Ми пройшли за господарем вздовж розкішного коридору й опинилися у величезній круглій залі. Крізь високу скляну баню, що височіла десь над нашими головами, спіральну базилику тіней пронизували списи світла. Мій погляд заблукав у лабіринті коридорів; полиці, забиті книжками, наче виростали з підлоги й підносилися вгору, нагадуючи вулик, сплетений з тунелів, східців, майданчиків та місточків. Це була величезна бібліотека.

Приголомшений, я подивився на батька. Він посміхнувся й підморгнув мені.

– Ласкаво просимо на Цвинтар забутих книжок, Даніелю.

Кільканадцять людських постатей губилися в бібліотечних коридорах. Здавалося, вони здалеку вітають мене, і я впізнав кількох батькових колег – приятелів з гільдії букіністів. Для мене – десятирічного хлопчика – ця гільдія була чимось на кшталт братства алхіміків, зайнятих таємною працею. Батько опустився біля мене навколішки і, пильно дивлячись мені у вічі, звернувся до мене тихим голосом – так він зазвичай говорив, коли йшлося про секрети та обіцянки.

– Це таємне місце, Даніелю, святилище. Кожна книжка має душу. Душу того, хто її написав, душі тих, хто її читав, хто жив цією книжкою, мріяв про неї. Щоразу, коли книжка змінює хазяїна, переходить з рук у руки, щоразу, коли хтось пробігає очима по її сторінках, – її душа зростає та міцніє. Багато років тому мій батько вперше привів сюди мене – це місце вже тоді було давнім, можливо, таким само давнім, як і все місто. Ніхто достеменно не знає, скільки років існує Цвинтар забутих книжок, хто його заснував. Я скажу тобі те, що почув колись від свого батька: коли зникає бібліотека чи зачиняється книгарня, коли якась книжка приречена на забуття, ті з нас, кому відоме це місце, його охоронці, слідкують, щоб вона потрапила саме сюди. У цьому місці книжки, яких більше ніхто не пам'ятає, книжки, що загубилися у часі, живуть вічно, чекаючи на той день, коли потраплять до рук нового читача. У книгарнях люди купують і продають книжки, але насправді книжки не мають хазяїна. Кожна книжка, яку ти бачиш, колись була чимось найкращим другом. Тепер у них є тільки ми, Даніелю. Як гадаєш, чи зможеш ти дотримати цієї таємниці?

Мій погляд губився в чарівному світлі неосяжної будівлі. Я кивнув, і батько знов посміхнувся.

– Знаєш, що найкраще в цьому місці? – спитав він.

Я заперечно похитав головою.

– Згідно з традицією, коли хтось відвідує це місце вперше, він має обрати книжку, будь-яку, та стати її охоронцем. Він має слідкувати, щоб вона ніколи не зникла в темряві забуття, щоб назавжди залишилася «живою». Це дуже важлива обіцянка. Обіцянка на все життя, – наголосив батько. – Сьогодні твоя черга.

Майже півгодини я блукав цим заплутаним лабіринтом, вдихаючи запах старого паперу та пилу. Я проводив рукою по виставлених корінцях, обмірковуючи свій вибір. На вицвілих від часу титулах були літери знаних мені мов, а були й такі, яких я не міг упізнати. Я мандрував галереями сотень, тисяч томів. У мене промайнула думка: під обкладинками всіх цих книжок ховається безкрай всесвіт, який чекає на своїх відкривачів; а поза цими стінами, у зовнішньому світі, люди марнують життя у вечорах, заповнених футбольними матчами та мильними операми, й пишаються собою, якщо роблять щось суттєвіше від звичайнісінького байдикування. Урешті-решт – не знаю, чи був то випадок, чи його пишнobarвна й титулована родичка, Доля, – але якоїсь миті я знайшов книжку, власником якої мені роковано було стати, – чи, може, це книжці було суджено привласнити мене? Вона, у шкіряній обкладинці винного кольору, скромно стояла в куточку однієї з полиць. Золотаві літери її титулу мерехтіли у темному світлі, що сочилось крізь горішню баню. Я

підійшов ближче й погладив тиснені літери самими кінчиками пальців, читаючи подумки:

Тінь вітру

ХУЛІАН КАРАКС

Я ніколи не чув ані назви, ані прізвища автора, але це мене не бентежило. Рішення було ухвалено. З великою обережністю я взяв книжку до рук, розкрив її, дозволяючи сторінкам вільно гортатися; звільнена зі своєї в'язниці, вона скинула із себе хмарку золотавого пилу. Задоволений з вибору, я затиснув її під пахвою та з усмішкою на вустах пішов лабіринтом назад по власних слідах. Можливо, сама атмосфера цього місця навіювала мені химерний настрій, але, так чи інак, я відчув певність, що «Тінь вітру» багато років чекала тут саме на мене – може, навіть іще до мого народження.

Увечері, повернувшись до помешкання на вулиці Св. Анни, я забарикадувався у власній кімнаті, щоб прочитати бодай кілька перших рядків. Я захопився твором, не встигши навіть до пуття зрозуміти сюжет. Головний герой був зайнятий пошуками свого справжнього батька, якого він ніколи не знав і про існування якого мати розповіла лише на смертному одрі. Історія цих пошуків скидалася на хроніку примарних мандрів, у яких герой намагався повернути свою втрачену юність; тінь одного проклятого кохання повільно виходила на поверхню, щоб переслідувати героя до останнього подиху... Що далі я читав, то дужче ця історія нагадувала мені російську ляльку-матрьошку, всередині якої ховаються незліченні зменшені копії її самої. Крок за кроком оповідь розщеплювалася на тисячі дрібніших фабул, наче в галереї свічад, де фігура розпадається на нескінченні віддзеркалення; часплив повільно, наче уві сні.

Я й не почув, як церковні дзвони вибили опівнічну годину. Під м'яким світлом настільної лампи я занурився в новий світ образів та почуттів, населений героями, які здавалися такими самими справжніми, як і звичний світ, що оточував мене. Сторінка за сторінкою я віддавався чарам дивовижної історії, доки подих світанку не торкнувся вікон і мої стомлені очі не ковзнули з останньої сторінки. Я лежав у блакитній імлі, поклавши книжку на груди, й дослухався до бурмотіння сплячого міста. Повіки почали були стулятися, та я опирався: мені не хотілося полишати героїв цієї дивної та захопливої книжки.

Колись у татковій крамниці я чув, як один з постійних покупців сказав: найглибший слід у читачеві залишає перша книжка, яка дісталася його серця... Ті перші герої, відлуння їхніх слів супроводжують нас усе життя, хоч ми і вважаємо, що лишили їх далеко позаду. Це наче палац, зведений у нашій пам'яті, до якого ми – рано чи пізно – все одно повернемося, скільки б книжок не прочитали, скільки б слів не вивчили, чого б не навчилися та чого б не забули. Для мене такими чарівними сторінками назавжди залишаться ті, що їх я знайшов у коридорах Цвинтаря забутих книжок.

Час попелу

1945–1949

1

Ціна таємниці залежить від людей, від яких її належить вберегти. Коли я прокинувся, моєю першою думкою було розповісти про Цвинтар забутих книжок Томасові, моему найближчому другу. Томас Агілар був моїм однокашником. Увесь свій вільний час та талант він присвячував ексцентричним винаходам; серед його чудернацьких приладів були, наприклад, дротики, що висять у повітрі, та динамо-поверхні, що рухаються. Я уявив, як ми з Томасом, озброєні смолоскипами та компасами, розкриваємо таємниці бібліографічних катакомб... Хто збереже таємницю краще за Томаса?.. Утім, пригадавши дану батькові обіцянку, я вирішив: обставини вимагають від мене вдатися до альтернативного *modus operandi*[1 – Спосіб дій (лат.). (Тут і далі прим. перекл., якщо не зазначено інше.)].

Опівдні я підійшов до батька, щоб розпитати його про Хуліана Каракса: мені закортіло прибрати до рук повну збірку творів цього письменника й прочитати їх усі до кінця тижня. Я гадав, для мого батька це легкі запитання; однак, на мое превелике здивування, виявилось, що батько – природжений бібліотекар і ходяча енциклопедія літературних подій – ніколи не чув ані назви твору «Тінь вітру», ані прізвища її автора. Заінтригований, він уважно вивчав анотацію на звороті обкладинки.

– Цю книжку було надруковано в червні 1936 року у видавництві «Кабестані», що в Барселоні, накладом у дві тисячі п'ятсот примірників...

– І ти знаєш таке видавництво?

– Воно закрилося багато років тому. Але стривай, це не перше видання. А перше, паризьке, датовано листопадом 1935 року... Видавництво «Гальяно-е-Ньоваль»... Уявлення не маю.

– Тож це переклад?

– Тут не сказано, але мені здається, що ні.

– Книжку іспанською мовою вперше видано в Парижі?!

– Що ж, не така вже це й дивина, як на ті часи, – замислено відповів батько. – Можливо, Барсело зможе нам допомогти...

Густаво Барсело був давнім колегою мого батька і власником схожої на печеру книгарні на вулиці Фернандо. Барсело належала чільна роль у міській букіністичній торгівлі. Незапалена люлька, яка постійно стирчала з його рота, надавала його особі колориту східного базару. Барсело полюбляв описувати себе як останнього романтика й не втрачав жодної нагоди нагадати, що він є нащадком лорда Байрона в десятому коліні. Ніби задля того, щоб підтвердити цей зв'язок, Барсело дібрав собі гардероб у стилі денді дев'ятнадцятого століття. На щодень він носив претензійного шалика,

білі лаковані черевики й монокль без діоптрій, якого (подейкували злі язика) не знімав навіть у туалеті. Плітки плітками, але насправді найвидатнішою гілкою генеалогічного дерева Барсело був батько пана Густаво, фабрикант, який наприкінці дев'ятнадцятого століття за підозрілих обставин надзвичайно розбагатів. Зі слів мого батька, Густаво Барсело був паном маєтним, і розкішна книгарня була для нього радше пристрастю, ніж бізнесом. Барсело обожнював книжки і шанував тих, хто поділяв його захоплення. Коли, приміром, до книгарні заходив не дуже багатий покупець і починав уголос захоплюватися дорогим виданням, Барсело у кілька разів знижував ціну, а якщо відчував, що перед ним тямущий читач, а не просто випадковий відвідувач, то міг навіть віддати книжку задарма (хоча сам такі випадки категорично спростовував). Барсело міг похвалитися чудовою пам'яттю; він був не просто ерудитом – він був педантом. Якщо хтось і міг знати щось про рідкісні видання, то це він.

Надвечір, коли крамниці зачинилися, батько запропонував прогулятися до кав'ярні «Ельс-Кватре-Гатс», що на вулиці Монтсіо, де Барсело та його лицарі-книголюби Круглого столу збиралися, щоб обговорити витончені питання поезії декадансу, мертвих мов і розтрошити ущент побиті міллю шедеври. «Ельс-Кватре-Гатс» розташовувалася у п'ятих хвилинах ходи від нашого будинку. Це було одне з моїх улюблених місць. Саме там 1932 року зустрілися мої батьки, тож я частково завдячую шармові старої кав'ярні власний квиток у цей світ. Кам'яні дракони охороняли яскраво освітлений вхід. Голоси завсідників відлунювали у затінених коридорах. Бухгалтери, мрійники, майбутні генії сиділи за одним столом з привидами Пабло Пікассо, Ісака Альбеніса[2 – Альбеніс (Albeniz) Ісак Мануель Франсіско (1860–1909) – видатний іспанський композитор і піаніст.], Федеріко Гарсія Лорки й Сальвадора Далі. У цій маленькій кав'ярні кожен невдаха міг уявляти себе історичною постаттю.

– Семпере, старий! – вигукнув Барсело, побачивши мого батька у дверях. – Вітаю, блудний сину! Чому ми завдячуємо такою честю?

– Завдячуйте моему синові Данієлю, пане Густаво. Він щойно знайшов цікаву річ.

– Тоді, прошу вас, проходите й сідайте з нами. Ми повинні відзначити цю феєричну подію!

– Феєричну? – здивовано глянув я на батька.

– Барсело не може без пишних слів, – прошепотів батько у відповідь. – Нічого не кажи, а то його понесе.

Дрібніші члени літературної спільноти посунулися, даючи нам місце за столом, і Барсело, який любив хизуватися власною щедрістю, оголосив, що він нас частує.

– Скільки років хлопцеві? – запитав Барсело, пильно розглядаючи мене краєчком ока.

– Майже одинадцять, – повідомив я.

Обличчя Барсело осяяла лукава посмішка.

– Отже, десять. Не додавай собі зайвих років, малий шахраю. Життя й без тебе подбає про це.

Навколо схвально загомоніли. Барсело стомленим жестом покликав офіціанта; вигляд у пана Густаво був такий гордовитий, наче його ось-ось мають проголосити національним героєм.

– Коньяку моему другові Семпере, доброго коньяку, а для малого – молочний коктейль із корицею, хлопцеві потрібні вітаміни. Дайте нам іще шинки, а все, що ви принесли раніше, заберіть. Якби нам подобалася гума, ми б замовили шини «Піреллі».

Офіціант кивнув і поплівся геть, ледь пересуваючи ноги.

– Не хочу торкатися цього питання, – зауважив Барсело, – але звідки в цій країні візьмуться робочі місця? Тут ніхто ніколи не виходить на пенсію, навіть після смерті. Тільки-но погляньте на Ель-Сіда. Будьте певні, країна безнадійна.

Він посмоктав згаслу люльку, а очі вже пильно дивилися на книжку, що я тримав у руках. Попри всю свою претензійність, Барсело напружився, немов хижак у передчутті здобичі.

– Дай-но подивитися, – промовив він, удаючи цілковиту байдужість. – Що в нас тут?

Я глянув на батька. Той кивнув, заохочуючи мене. Я неквапно простягнув книжку Барсело; довгі, наче у музиканта, пальці букініста хутко дослідили її текстуру, якість і стан. Він знайшов сторінку з вихідними даними і якийсь час ретельно вивчав її, наче справжній Шерлок Холмс. Решта мовчки, затамувавши подих, дивилася на нього, мовби чекаючи на диво чи на дозвіл дихати знову.

– Каракс. Цікаво, – пробурмотів він загадково.

Я простягнув руку, щоб забрати книжку. Барсело здивовано підвів брови, але віддав її з крижаною посмішкою.

– Де ви це знайшли, молодий чоловіче?

– Це таємниця, – відповів я, відчуваючи, як мій батько посміхається собі в кулак.

Барсело насупився й подивився на батька.

– Семпере, мій любий старий друже, тільки заради тебе, заради моєї великої поваги до тебе, заради нашої давньої тісної дружби, яка робить нас майже братами, я дам тобі за неї сорок песо – це остаточна ціна.

– Про це ти маєш розмовляти з моїм сином, – зауважив батько. – Це його книжка.

Барсело обдарував мене вовчою усмішкою.

– А ти що скажеш, хлопчиську? Сорок песо – непогано для першого продажу... Семпере, здається, твій син зробить собі неабияке ім'я в бізнесі.

Усі хором загули, схвалюючи його зауваження. Барсело кинув на мене переможний погляд і витяг шкіряний гаманець. Церемонно відрахувавши дві сотні песет – чималі на той час гроші, – він передав був їх мені, та я похитав головою. Барсело знову спохмурнів.

– Любий хлопче, жадібність – один з наймерзенніших гріхів. Я скажу більше: це смертний гріх. Можеш мати мене за божевільного, але я підіймаю ціну до шістдесяти песо – можеш відкрити рахунок у пенсійному фонді. У твоєму віці ти вже маєш замислюватися над майбутнім.

Я знову похитав головою. Барсело крізь свій монокль кинув спопеляючий погляд на мого батька.

– Не дивись на мене, – відказав тато. – Я тут лише як супровідна особа.

Барсело зітхнув та пильно подивився мені у вічі.

– Добре, молодший. Чого ж саме ти хочеш?

– Я лише хочу дізнатися, хто такий Хуліан Каракс і де можна знайти інші його твори.

Барсело всміхнувся й сховав гаманець назад у кишеню.

– Оце мені ще грамотій! Семпере, чим ти його годуєш? – Книгопродавець нахилився до мене ближче. На мить мені здалося, що на його обличчі промайнула повага, якої не було кількома хвилинами раніше. – Пропоную домовитися, – сказав він. – Завтра, у неділю, увечері завітаєш до бібліотеки «Атенео» й спитаєш мене. Принесеш свою дорогоцінну знахідку із собою, щоб я міг оглянути її ретельніше. А я розповім тобі, що мені відомо про Хуліана Каракса. Qui pro quo[3 – Qiu pro quo (лат.) – плутанина («одне замість другого»). Барсело вживає цей вислів недоречно, у значенні «послуга за послугу» – замість латинського прислів'я do ut des («ти – мені, я – тобі»)].

– Кві... про що?

– Це латина, молодий чоловіче. Не існує «мертвих мов», існують тільки ледачі уми. Інакше кажучи, ніщо не дістається задарма. Але ти мені подобаєшся, тож я зроблю тобі послугу.

Я вирішив бути привітним до цього чоловіка із гострим, немов клинок, язиком, – дуже вже мені кортіло дізнатися більше про Хуліана Каракса. Я всміхнувся янгольською усмішкою, наче виявляючи якнайщиріший захват його латиною.

– Не забудь: завтра в бібліотеці «Атенео», – нагадав книгопродавець. – Тільки принось книжку! Інакше нічого не вийде.

– Гаразд.

Наша розмова потроху потонула в гомоні застільного товариства. Перейшли до обговорення якихось документів, що їх було знайдено в підвальних приміщеннях Ескоріалу[4 – El Escorial – королівський палац поблизу Мадрида, побудований у другій половині XVI століття. Найбільша королівська резиденція у світі. Крім усього іншого, в Ескоріалі знайдено цінні сховища документів, зокрема з часів іспанських завоювань в Америці.]; у документах ніби йшлося, що Мігель де Сервантес – то насправді псевдонім огрядної волосатої дами-письменниці з Толедо. Барсело здавався збентеженим; він навіть не втручався в дискусію і лишався мовчазним, начепивши на обличчя усмішку й спостерігаючи за мною крізь монокль. Раз у раз я ловив його погляд на книжці, що була в моїх руках.

2

Тієї неділі надвечір насунулися хмари та огорнули вулиці такою гарячою імлю, що навіть термометри на стінах запітніли. Десь близько сьомої, коли температура вже сягнула тридцяти двох градусів, я, затиснувши під пахвою книжку, вирушив на вулицю Кануда на зустріч із Барсело.

Бібліотека «Атенео» була й залишається одним із місць у Барселоні, де дев'ятнадцяте століття й досі не втратило своїх прав. Величезні кам'яні сходи здіймалися з палацового подвір'я до таємничої мережі коридорів та читалень. У цьому святилищі пристрої на кшталт телефонного апарата чи наручного годинника здавалися фантастичними анахронізмами; квапливість, притаманна сьогодні, тут засуджувалася. Швейцар, який скидався радше на статую в уніформі, навряд чи помітив моє прибуття. Я прослизнув сходами на другий поверх, благословляючи подумки крила вентилятора, які оберталися над головами сонних читачів: останні ризикували розтанути над книжками, наче кубики льоду, та й на моєму чолі вже виступали краплини поту.

Профіль пана Густаво обрисовувався проти вікон галереї, що виходили на внутрішнє подвір'я. Незважаючи на майже тропічну спеку, Барсело знову прифрантився; його монокль поблискував у напівтемряві, наче монета на дні колодязя. Обіч нього сиділа якась жінка; вбрана у білу сукню з альпаки, вона здавалася схожою на янгола.

Барсело почув відлуння моїх кроків. Примруживши очі, він зробив мені знак підійти ближче.

– Тебе звати Даніель, так? Ти приніс книжку?

Я двічі кивнув. Барсело запропонував мені стілець, і я сів поряд із ним та його таємничою супутницею. Пан Густаво мовчки всміхався, й невдовзі я втратив будь-яку надію бути відрекомендованим пані в білому. Барсело поведився так, наче її тут немає. Я скосив на неї погляд, побоюючись зустрітися з її очима, що дивилися безцільно кудись у простір. Шкіра на її обличчі та руках була такою блідою, що здавалася майже прозорою. Чіткі, наче змальовані рішучим пензлем риси обрамлювало чорне волосся, що сяяло, наче вологе каміння. Я подумав, що їй, либонь, років із двадцять щонайбільше, але було в ній щось таке, що прикликала химерну гадку, наче вона не мала віку взагалі. Здавалося, дівчина зупинилася у стані вічної молодості, як манекени у вітринах крамниць. Захопившись, я намагався був

уловити ознаки пульсу на її лебединій шиї... і тут зрозумів, що Барсело не зводить з мене очей.

– То ти скажеш мені, де знайшов книжку? – спитав він.

– Я б сказав, але пообіцяв батькові, що збережу таємницю, – відповів я.

– Зрозуміло. Семпере та його таємниці, – сказав Барсело. – Утім, я гадаю, що теж знаю це місце. Ти зірвав банк, синку. Це те, що називається знайти голку в копиці сіна. Можна мені подивитися?

Я передав йому книжку, й Барсело взяв її з величезною обережністю.

– Сподіваюся, ти її прочитав?

– Так, пане.

– Заздрю тобі: я завжди вважав, що найліпше читати Каракса, коли маєш іще юне серце й чисту душу. Чи ти знаєш, що це його останній роман?

Я похитав головою.

– А знаєш, скільки примірників цієї книжки на ринку, Даніелю?

– Думаю, тисячі.

– Жодного, – відказав Барсело. – Тільки твій. Решту спалили.

– Спалили?!

У відповідь Барсело тільки загадково посміхнувся, гортаючи сторінки книжки. Він торкався аркушів так делікатно, ніби вони були зроблені з рідкісного шовку. Дівчина в білому повільно повернулася; її вуста склалися в сором'язливу усмішку. Я нарешті зустрів її очі – і побачив білі, наче мармур, зіниці. Мені перехопило подих. Вона була сліпою.

– Ти, напевно, не знайомий з моєю небогою Кларою? – спитав Барсело.

Я лише похитав головою, не в змозі відвести погляду від жінки з обличчям порцелянкової ляльки й з білими очима – найсумнішими очима, які я будь-коли бачив.

– Правду кажучи, саме Клара знавець Хуліана Каракса, тому я її й привів, – промовив Барсело. – Якщо ви не заперечуєте, я піду до іншої кімнати, щоб ретельно оглянути цю книжку, доки ви познайомитесь. Гаразд?

Я приголомшено подивився на нього. Цей негідник тільки поплескав мене по спині та пішов з кімнати, тримаючи книжку під пахвою.

– А знаєш, ти справив на нього враження, – сказала Клара зі слабкою усмішкою.

Її голос прозоро дзвенів, наче кришталь; я навіть побоювався, що її слова розіб'ються, якщо я щось відповім їй.

– Дядько говорив, що пропонував тобі чималу суму за це видання Каракса, але ти відмовився, – додала Клара. – Ти заслужив на його повагу.

– Як на мене, усе свідчить про протилежне, – зітхнув я.

Я помітив, що коли Клара посміхається, вона ледь нахилиє голову вбік. Її пальці гралися з каблучкою, схожою на вінок із сапфірів.

– Скільки тобі років? – запитала вона.

– Майже одинадцять. А вам, панно Кларо?

Клара засміялася з мого наївного нахабства.

– Майже вдвічі старша за тебе, але навіть якщо й так, не потрібно звертатися до мене «панна Клара».

– Ви видаєтеся молодшою, панно, – пробурмотів я, сподіваючись, що це пом'якшить мою нетактовність.

– Мушу тобі повірити на слово, бо сама я й гадки не маю, який у мене вигляд, – відповіла вона. – Але якщо я здаюся тобі молодшою, це ще одна причина не називати мене панною.

– Як волієте, панно Кларо.

Я подивився на її руки, що їх вона, наче крила, склала на колінах, на її тендітну талію, що вгадувалася під фалдами сукні, на її плечі, на надзвичайну блідизну шиї, на обриси її вуст – я б душу віддав, щоб торкнутися їх кінчиками пальців! Ніколи доти я не мав нагоди так близько розглядати жінку без загрози зустрітися з нею поглядами.

І тим не менш Клара не без нотки роздратування запитала:

– На що ти дивишся?

У горлі моему пересохло.

– Ваш дядько сказав, що ви знавець Хуліана Каракса, панно, – відповів я перше-ліпше, що спало на думку.

– Мій дядько вигідає що завгодно, аби тільки побути наодинці з книжкою, яка його зацікавила. Але тобі, либонь, дивно, як це сліпа людина може знатися на книжках?

– Присягаюся, я навіть не думав про це!

– Для одинадцятирічного хлопчика ти непогано брешеш. Не захоплюйся цим. Інакше виростеш схожим на мого дядька.

Побоюючись зробити ще один хибний крок, я вирішив нічого не відповідати – просто сидів, як йолоп, та насолоджувався, вбираючи в себе її присутність.

- Підійди-но ближче, - попросила Клара.

- Перепрошую?

- Підійди ближче, не бійся. Я тебе не покусаяю.

Я підвівся зі стільця й підійшов до неї. Небога книгопродавця підвела праву руку, намагаючись знайти мене. Трохи розгубившись, я теж подав їй руку. Вона взяла мою правицю своєю лівою рукою, а праву без жодних слів простягнула мені. Інтуїтивно я відчув, чого вона від мене вимагає, й підніс бліду жіночу руку до свого обличчя. Її дотики, рішучі й ніжні водночас, пробігли по моїх щоках і вилицях. Я стояв непорушно, майже не дихаючи, поки Клара навпомацки вивчала мое обличчя. Вона всміхалася сама до себе, і я помітив, що її губи ледь ворухнуться, наче вона нечутно щось промовляє. Тим часом вона торкалася мого лоба, волосся, повік; вказівний та підмізинний пальці зупинилися на моїх губах, досліджуючи їх форму. Її долоні пахнули корицею. Я проковтнув слину, відчуваючи шалене серцебиття, й віддав мовчазну хвалу Господу, що ніхто не бачить, як почервоніли мої щоки - від них, здавалося, можна було запалити сигару.

Того імлистого вечора Клара Барсело вкрала мое серце, мій подих, мій сон. У таємничій темряві бібліотеки «Атенео» її пальці накреслили прокляття на моїй шкірі - прокляття, яке мене переслідуватиме роками.

3

Поки я, захоплений, витріщався на обличчя Клари, вона розповідала мені про себе й про свою першу зустріч із книжкою Хуліана Каракса. Клара випадково натрапила на цей твір у невеличкому містечку на південному сході Франції. Її батько - провідний юрисконсульт при кабінеті міністрів Каталонії - напередодні громадянської війни завбачливо відіслав дружину та доньку за кордон, хоча деякі його знайомі вважали, що побоювання чиновника безпідставні і в Барселоні нічого не трапиться. Іспанія, колиска християнської цивілізації і місце її найвищого розвитку, ніколи не відзначалася варварством. Були, звичайно, анархісти - диваки, які їздили на велосипедах та хизувалися штопаними шкарпетками, - але ж такі, певна річ, далеко у своїх безчинствах не підуть. Однак Кларин батько стверджував: люди ніколи не бачать самих себе у дзеркалі, не бачать у власному оці й колоди, тим паче в добу війни. Він добре знав історію й розумів, що про майбутнє краще дізнаватися з того, що відбувається на вулицях, фабриках, у казармах, аніж з ранкових газет. Протягом кількох місяців він щотижня писав листи дружині та доньці; спершу він надсилав їх зі свого кабінету, що на вулиці Діпутасьйон, та перегодом його листи надходили вже без зворотної адреси. Він писав їх таємно, з камери у замку Монжуйк; ніхто не знав, коли він туди потрапив, але звідти він, як і багато інших, ніколи вже не вийшов.

Кларина мати читала листи вголос, ледве стримуючи сльози; вона пропускала цілі абзаци - дочка це розуміла, хоча не могла бачити листів. Коли мати засинала, Клара вмовляла свою кузину Клодетту перечитати їй листа з початку й до кінця. Ось так, чужими очима, Клара й читала батькові послання. У її власних очах ніхто не бачив ані сльозинки - навіть коли

перестали надходити листи, навіть коли війна змусила родину боятися найгіршого.

– Мій батько від самісінького початку знав, що станеться, – говорила Клара, – однак волів залишитися разом зі своїми товаришами, бо вважав це за свій обов’язок. Він приплатив життям свою відданість їм, а вони... коли настав час, вони зрадили його. Ніколи нікому не довіряй, Даніелю. Особливо людям, яких любиш найдужче. Саме вони завдадуть тобі найболіснішого удару.

Вона промовила ці слова з непохитною переконаністю, яка, здавалося, прийшла до неї після років самотніх роздумів. Я ж, у нестямі від радості, губився в її порцелянових очах, слухаючи її міркування про речі, яких сам на той час іще не міг збагнути. Вона описувала людей, пейзажі, предмети, яких ніколи не бачила й не могла бачити, – але точності її описів могли б позаздрити фламандські майстри; у моїй уяві поставали відтінки голосів, текстура речей, ритм кроків...

Клара згадала домашнього вчителя, який давав уроки їй та Клодетті протягом їхнього перебування у Франції. То був чоловік років п’ятдесяти; він любив хильнути і мав войовничу переконаність у тому, що кров’яна ковбаса та інші делікатеси з вудженої свинини є чудодійними ліками проти подагри та порушень кровообігу. Дівчата прозвали його «мсьє Рокфор» – через специфічний аромат, що він поширював навколо себе, незважаючи на ванни з одеколону, в яких бідолаха маринував свій раблезіанський скелет. Утім, мсьє Рокфор відзначався витонченим смаком і славився як знавець літератури; він вихвалявся, що може декламувати «Енеїду» Вергілія латиною без жодного акценту. Замолоду він раз на місяць подорожував до Парижа, щоб приправити свою ерудицію останніми літературними новинками, повештатись по музеях і, як подекуди, провести кілька ночей в обіймах німфочки, яку він називав «мадам Боварі», хоча звали її Ортанс, а її літературні здібності можна було оцінити двадцятифранковою банкнотою. Під час цих пізнавальних мандрівок мсьє Рокфор нерідко навідувався до букіністичного сховища, розташованого біля собору Паризької Богоматері. Саме там він одного вечора випадково натрапив на роман невідомого автора на ім’я Хуліан Каракс. Стояв 1929 рік.

Завжди охочий до всього новенького, мсьє Рокфор купив цю книжку, сподіваючись поласувати нею в потязі по дорозі додому. Назва була багатообіцяючою – «Червоний будинок». На зворотному боці обкладинки красувався розмитий портрет автора: чи то світлина, чи то рисунок вугільним олівцем. Згідно з біографічними відомостями, мсьє Хуліан Каракс мав на той час двадцять сім років; народився він на початку XX століття у Барселоні, але мешкав у Парижі, писав французькою, а ночами працював тапером у якомусь барі. У видавничому рекламному оголошенні, написаному пишномовним стилем того часу, стверджувалося, що перед читачем «твір вражаючої сміливості, свідчення багатогранного та новаторського таланту, ціла віха у майбутньому європейської літератури». Далі в анотації йшлося, що роман, чудовий в цілому, має й окремі недоліки: «подекуди нагадує дешеву мелодраму... деякі сумнівної цінності елементи повільно й натуралістично смакуються...»; як на мсьє Рокфора, це якраз мало б додавати творові привабливості – стомлений класикою, учитель був не від того, щоб час від часу переглянути якусь кримінальну історію або невибагливу будуарну інтрижку.

Мсьє Рокфор і сам мав літературні амбіції: усім шанованим паризьким видавцям він невтомно надсилав віршові та прозові збірки власного виробництва – і незмінно діставав відмови. Величезна колекція цих письмових відмов зберігалася в його шухлядах. Отже, вчитель непогано знався на стані видавничої справи в Парижі і йому неважко було з'ясувати, що твір Каракса було видано у другорядному видавництві, яке спеціалізувалося здебільшого на книжках із куховарства, шиття та інших хатніх ремесел. Власник книгосховища розповів мсьє Рокфорові, що після першого видання роман барселонського письменника дістав лише дві скупі рецензії в місцевих щоденних газетах, причому відгуки ці було зумисне розміщено поряд із некрологами. У критиків був визначний день, коли вони кількома рядками списали Каракса з рахунку, порадивши йому і надалі займатися музикою, оскільки в літературі він, мовляв, узяв фальшиву ноту. Коли мсьє Рокфор стикався із програними справами, серце його м'якшало, а кишені розкривалися, тож він виклав-таки півфранка на книжку невідомого Каракса, а на додачу купив собі відмінне видання Гюстава Флобера, видатного майстра, чиїм невизнаним послідовником учитель себе вважав.

Потяг до Ліона був переповнений. Мсьє Рокфорові випало ділити купе другого класу із двома черницями, які перешіптувалися між собою і вже з моменту відбуття від вокзалу Австерліц несхвально поглядали на сусіда. Знімаючись під такими допитливими поглядами, вчитель рішучо витяг з валізи книжку й сховався за її сторінками. Проїхавши кількасот кілометрів, він, на своє превелике здивування, збагнув, що геть забув про черниць, про тряску, про темні краєвиди, що пропливали за вікном, наче сцени жаків з фільмів братів Люм'єрів; цілу ніч він читав, не чуючи хрюпіння сестер, не помічаючи, як у тумані спалахували вогні проміжних станцій. На світанку, перегорнувши останню сторінку, мсьє Рокфор відчув, що в очах його стоять сльози, а серце отруєне заздрістю.

У «Червоному будинку» йшлося про таємничого злодія, який вдирався до крамниць іграшок і музеїв, крав ляльок та маріонеток і виколював їм очі. Здобич свою він приносив до похмурої валькової будівлі – старезної, повної привидів оранжереї, що стояла на туманному березі Сени. Однієї вирішальної ночі він удерся до розкішного будинку на Фош-авеню, маючи намір украсти приватну лялькову колекцію одного з промислових магнатів, який розбагатів унаслідок брудної гри за часів індустріальної революції. Коли грабіжник уже збирався втекти зі здобиччю, нашого *voleur* [5 – *Voleur* – злодюжка (фр.)] зненацька застала дочка магната, дівчина на ім'я Жізель – молода панна з паризького вищого світу, винятково освічена, витончена, але хвороблива натура, яка, звичайно, приречена була до нестями закохатися у незваного гостя. Закручену фавулу продовжували гучні пригоди у ледь освітлених декораціях: героїня починає розгадувати загадку героя (утім, ім'я його залишилося прихованим навіть для читачів) і врешті-решт натрапляє на жакливу таємницю власного батька, яка стосувалася колекції порцелянових фігурок. Завершувалася оповідь трагічною розв'язкою в готичному стилі.

...У понеділок мсьє Рокфор зателефонував до паризького видавця, щоб дістати всі можливі відомості про Хуліана Каракса. Учитель виявив неабияку наполегливість, і секретарка ворожим тоном, крізь зуби, роблячи паузи ледь не після кожного слова, відповіла, що адреса Каракса їм невідома, оскільки стосунків із ним видавництво більше не підтримує. Вона додала, що з дня видання «Червоного будинку» було продано тільки сімдесят сім примірників,

більшість із яких, вочевидь, придбали дівчата легкої поведінки та інші завсідники клубу, де автор щовечора «випікає» ноктюрни й полонези за кілька монет. Решту накладу було повернено та здано в макулатуру, після чого книжки мали перетворитися на молитовники, штрафні квитанції та лотерейні квитки.

Нещасна доля загадкового письменника збудила в душі мсьє Рокфора співчуття. Протягом наступних десяти років під час кожного свого візиту до Парижа вчитель методично обходив усі букіністичні крамниці у пошуках творів Хуліана Каракса, але не знайшов жодного. Навіть прізвища такого майже ніхто не чув, а ті, хто чув, знали дуже мало. Дехто присягався, що Каракс видав ще кілька книжок у маленьких видавництвах сміховинним накладом. Ці книжки було так важко знайти, що виникав сумнів, чи існують вони взагалі. Один книгопродавець, приміром, запевняв, що якимось тримав у руках книжку Каракса під назвою «Церковний тать», але то було так давно, що геть забулося.

Наприкінці 1935 року мсьє Рокфор випадково почув, що новий твір Хуліана Каракса «Тінь вітру» надруковано маленьким видавництвом у Парижі. Учитель написав до видавця листа із запитанням, чи можна придбати кілька примірників, але відповіді не отримав.

Навесні наступного року старий приятель із книгосховища, що побіля Сени, запитав учителя, чи він і досі цікавиться Караксом. Мсьє Рокфор запевнив, що ніколи не відмовлявся від пошуків: якщо весь світ вирішив поховати Каракса, то він, Рокфор, зі світом не згоден! Тоді приятель учителя повідомив, що кілька тижнів тому в Парижі активно ширилися чутки про Каракса: після кількох років мовчання письменник видав роман, який здобув добрі відгуки не абиде, а в газеті «Монд»; крім того, подекуди, що Каракс одружується із жінкою, яка має непогане становище в суспільстві. Здавалося, що забутому світом письменникові нарешті всміхнулася доля, але... Зі слів книгопродавця, Каракс за невідомих обставин уплутався в дуель на цвинтарі Пер-Лашез. Дуель відбулася на світанку, саме в той день, коли Каракс мав одружитися. У церкві наречений так і не з'явився.

Песимісти припускали, що Хуліан Каракс загинув під час дуелі, і тіло його залишили в безіменній могилі; оптимісти переконували, що він, заплутавшись у якійсь сумнівній афері, мусив покинути наречену біля вівтаря, втекти з Парижа й повернутися до Барселони. Безіменної могили так і не розшукали, тож невдовзі з'явилася нова версія подій: Хуліан Каракс, зурочений невідомо ким, у злиднях помер у своєму рідному місті. Дівчата з дому розпусти, де він грав на піаніно, назбирали грошей, щоб оплатити таперові поховання, але коли грошовий переказ дістався Барселони, тіло вже поховали в загальній могилі разом із жебраками та невідомими, чиї змерзлі трупи було знайдено біля входу в метро чи у водах порту.

Мсьє Рокфор любив чинити опір загальній думці – і він не забув Каракса. Минуло одинадцять років відтоді, як учитель уперше розкрив «Червоний будинок» у ліонському потязі. Клара з Клодеттою вже були підлітками, жилами яких струміла гаряча кров; великий світ манив їх, підморгуючи з-за вікон класної кімнати. Незважаючи на всі зусилля вчителя, дівчата здобули стійкий імунітет до чарів літературної класики, чи то йшлося про байки Езопа, чи про безсмертні поезії Данте Аліг'єрі; тому, щоб заохотити учениць до читання, мсьє Рокфор вирішив дати їм роман Каракса. Однак

учитель трохи побоювався, що Кларина мати розірве контракт із ним, якщо дізнається, яке сумнівне читво він пропонує двом недосвідченим, легковажним молодим дівчатам; тож мсьє Рокфор подав їм роман Каракса як безневинну історію кохання, що було правдою тільки наполовину.

4

– Ніколи доти я не відчувала такого захоплення, – розповідала Клара. – Я просто закохалася в цю книжку. Раніше читання було для мене лише нудним обов'язком, який належало виконувати, щоб не насварив учитель. Я й уявлення не мала, що можна діставати справжнє задоволення від читання, знаходити у книжці відповіді на питання, які гніздяться в найпотаємніших куточках душі, захоплюватися уявою автора, красою мови... Можна сказати, що література для мене народилася разом із цим романом. Чи ти коли-небудь цілував дівчину, Даніелю?

У горлі моему пересохло.

– Вибач, ти ще замалий для таких питань... Але це те саме відчуття, розумієш? Це – той перший спалах, якого ти ніколи не забудеш. Це світ чарів, Даніелю, магія. Книжка, яка не цікавила нікого, змінила мое життя; далєбі, вона навчила мене жити – жити повним життям. Тепер читання повертає мені зір, який я втратила.

Я німував, цілком перебуваючи під владою цієї божественної істоти, чиїм чарам я не міг, та й не хотів опиратися. Я бажав би, щоб вона вічно говорила до мене, щоб її голос завжди огортав мене... Я не хотів, щоб хтось зруйнував чарівність моменту, який належав лише мені, – і я волів би, щоб її дядько ніколи не повертався.

– Роками я шукала твори Хуліана Каракса, – вела далі Клара. – Я запитувала їх у бібліотеках, у книгарнях, у школах – та все даремно: ніхто не чув ані про нього, ані про його книжки, і я не могла збагнути, чому це так. На додачу до всього мсьє Рокфор почув дивну історію про чоловіка, який мандрує бібліотеками та книгарнями, шукаючи твори Каракса, а знайшовши, купує, викрадає чи добуває їх в інший спосіб, щоб... спалити. Ніхто не знає, хто він і навіщо це робить. Ще одна таємниця!.. Тим часом захворіла моя мати. Барселона завжди була місцем, куди вона мріяла повернутися, – і ми повернулися. Я сподівалася знайти якісь відомості про Каракса в Барселоні, адже це його батьківщина; дядько зголосився допомогти мені, але всі наші зусилля заводили нас у глухий кут. Що ж до моєї мами... вона була розчарована: Барселона дуже змінилася після війни. Це було вже не те місто, яке мама колись полишила. Найголовніше, звичайно, те, що в цьому місті більше немає мого батька, хоча кожен куточок тут наче просякнутий спогадами про нього... Собі на лихо мама найняла детектива, щоб довідатися про долю мого батька. Після кількох місяців пошуків детектив знайшов розбитий наручний годинник, що належав батькові, а також дізнався ім'я чоловіка, який власноруч убив мого батька у рові замку Монжуйк. Його прізвище Фумеро, Хав'єр Фумеро. Нам розповіли, що цей чоловік – і він не єдиний такий – починав як найманий убивця у так званій Міжнародній федерації анархістів; був він і серед комуністів, і серед фашистів, та ошукав і перших, і других, запродуючись тому, хто більше заплатить. Після падіння Барселони він перекинувся на бік переможців та вступив до поліції.

Тепер він шанований, обвішаний медалями інспектор – а мого батька не пам'ятає ніхто. Довідавшись про це, мама згасла за кілька місяців. Лікарі сказали, що виною всьому серце, – і, либонь, вони мали рацію. Коли мама померла, я оселилася в дядька Густаво – єдиного родича за материнською лінією, який лишився в Барселоні. Коли я була малою, дядько Густаво часто бував у нас і завжди дарував мені книжки. Я дуже люблю його. Хай інколи він поводить себе зухвало – у нього добре серце, і нехай Господь благословить його. Щовечора, навіть коли сам валиться з ніг, він читає для мене кілька сторінок.

– Я можу читати для вас, панно Кларо, – чемно запропонував я – і відразу ж пожалкував про власне нахабство.

Справді, чим я можу стати для Клари? Або докучним тягарем, або посміховиськом...

Однак вона повільно кивнула головою, підбадьорливо всміхнулася й відповіла:

– Дякую, Даніелю. Мені було б приємно.

– Коли забажаєте!

– Але, на жаль, у мене більше немає примірника «Червоного будинку», – сказала Клара. – Мсьє Рокфор відмовився з ним розлучатися. Я могла б переказати тобі зміст, але це буде все одно що сказати про собор: це купа каміння зі шпилем нагорі.

– Я певен, ви кращий оповідач, – захлинаючись, відповів я.

Жінки безпомилково здогадуються, коли в них безтямно закохується чоловік, особливо коли цей чоловік молодий і до того ж дурний. Я відповідав обом цим критеріям. Клара Барсело могла б прогнати мене, але я волів думати, що її сліпота дає мені право на помилку і що моя єдина провина – зворушлива відданість жінці, вдвічі старшій за мене. Я розмірковував: чи вона щось у мені знайшла, що схотіла стати моїм другом? Але що? Лише бліде віддзеркалення себе самої, відлуння власної самотності... Адже ми обое були втікачами, які шукають під корінцями книжок інший світ – світ власних мрій.

Минуло дві години, перш ніж повернувся Барсело з котячою усмішкою на вустах, – але мені ці дві години здалися лише двома хвилинами... Книгопродавець віддав мені книжку й підморгнув.

– Добре перевір її, малий. Я не хочу, щоб ти повернувся до мене і сказав, що я поміняв її, га?

– Я вірю вам, – відповів я.

– Дурниці. Нещодавно те саме я почув від одного туриста, який був переконаний, ніби Гемінгвей винайшов тушковану фабаду[6 – Fabada – астурійська страва з квасолі, кров'яної ковбаси та сала.] під час кориди на день святого Ферміна. То цей дивак купив примірник «Гамлета» з

автографом Шекспіра, поставленим кульковою авторучкою! Уявляєш? Тож пильнуй – у нашій справі не можна довіряти навіть алфавітним покажчикам!

Уже сутеніло, коли ми вийшли з бібліотеки на вулицю Кануда. Спека спала, і свіжий вітерець прогулювався містом. Барсело стяг пальто та накинув на Кларині плечі.

– Якщо ви не заперечуєте, – невпевнено промовив я, – я можу зайти до вас завтра і прочитати панні Кларі кілька розділів із «Тіні вітру».

Барсело скосив на мене очі й глухо розсміявся.

– Хлопче, ти біжиш поперед потягу! – пробурмотів він, але в його голосі чулася згода.

– Гаразд, якщо це незручно, можна іншим разом чи...

– Це залежить від Клари, – відповів книгопродавець. – Ми вже маємо сім котів і двох какаду. Ще одна істота не зробить погоди.

– Тоді завтра о сьомій, – підсумувала Клара. – Ти знаєш адресу?..

5

Я зростав серед книжок – і, ясна річ, змалечку мріяв стати письменником. Коли мені було п'ять років і я дивився на речі з тією дивовижною наївністю, що властива тільки малим дітям, я був переконаний: головне, що потрібно мені для втілення моїх літературних амбіцій, – це ручка. Я приглядив собі розкішну чорну ручку, оздоблену різноманітними прикрасами й виставлену посеред вітрини канцелярської крамниці, що на вулиці Ансельмо Клаве, відразу за будинком військового управління. Об'єкт мого захоплення скидався на королівський клейнод: коштовний метал сяяв, наче Александрійський маяк, а кінчик пера був виготовлений із просто-таки філігранною точністю. Коли ми з батьком виходили на прогулянку, я щоразу канючив, щоб він повів мене подивитися на ручку. Батько заявив, що цей витвір мистецтва мав би належати щонайменше імператорові. Я ж був упевнений: маючи таке диво, писати зміг би будь-хто, хоч романи, хоч енциклопедії; а вже листи, написані цією ручкою, матимуть таку надприродну силу, що долатимуть усі кордони без жодних поштових обмежень. «Вони, безумовно, досягнуть найвіддаленіших куточків планети, – мріяв я, – навіть того невідомого місця, куди, як каже батько, пішла моя мама, щоб ніколи вже не повернутися...».

Одного дня ми з батьком таки увійшли до крамниці й запитали про цю благословенну річ. Ця «королева серед ручок», за висловом крамаря, була вироблена фірмою «Монбланський шедевр», мала власний номер і колись належала самому Віктору Гюго.

– З атраменту, що випливав із цього золотого пера, узяв свій початок рукопис «Знедолених», – присягався крамар, – подібно до того, як каталонські мінеральні води беруть початок із джерела, що в Кальдасі!

Крамар повідомив, що придбав ручку в одного з найсолідніших паризьких колекціонерів і той запевнив його в автентичності речі.

– І яку ж ціну має це джерело чудес, даруйте? – спитав батько.

Крамар назвав ціну. Мій батько зблід, а я навряд чи збагнув названу суму. Крамар, невідь-звідки переконаний, що ми розуміємося на фізиці, заходився атакувати нас нісенітницями про домішки кошовних металів, про емаль з Далекого Сходу й про революційну теорію поршня та сполучних посудин, яка зробила чималий внесок у тевтонську науку, явивши собою підвалини сучасних технологій писання... На честь крамаря свідчило те, що він дозволив нам із батьком оглядати ручку скільки завгодно, попри те що на заможних покупців ми аж ніяк не скидалися. Він заправив її для нас атраментом і дав мені клаптик пергаменту, щоб я зміг написати своє ім'я й тим самим почати власну літературну кар'єру слідами Віктора Гюго. Потім, відполірувавши ручку тканиною, щоб надати їй початкового блиску, крамар повернув коштовність на її «трон».

– Дякую. Можливо, якимось іншим разом, – промовив батько.

Коли ми знов опинилися на вулиці, він, знизивши голос, сказав, що такої коштовної речі ми наразі не можемо собі дозволити. Книгарня давала сякий-такий прибуток, але його вистачало тільки на прожиття й на пристойну школу для мене, тож «Монбланський шедевр» Віктора Гюго мусив почекати.

Я нічого не відповів, але батько помітив моє засмучення.

– Я знаю, що ми зробимо, Даніелю. Коли ти подорослішаєш і справді почнеш писати, ми повернемося та купимо її.

– А якщо хтось придбає її першим?

– Ніхто в Барселоні її не придбає, можеш бути певен. А наразі ми можемо попросити пана Федеріко, і він зробить тобі ручку. У цього чоловіка золоті руки.

Пан Федеріко був місцевий годинникар, нечастий відвідувач нашої книгарні і, напевно, найчемніший та найвихованіший чоловік у всій північній півкулі. Його слава як майстра йшла поперед нього від кварталу Рібера до ринку Ніно. Але була й інша слава, далеко не така утішна, що теж переслідувала пана Федеріко: нібито він мав сердечну прихильність до мускулястих чоловіків із верств пролетаріату та полюбляв перевдягатися зіркою мюзик-холу Естреллітою Кастро.

– А якщо в пана Федеріко немає потрібного для такої роботи інструменту? – спитав я, не здогадуючись, що для менш наївного вуха це питання могло б мати непристойний відтінок.

Батько здивовано підняв брову, певно, побоюючись, що брудні плітки могли сягнути моїх вух і заплямувати мій кристально чистий світогляд.

– Пан Федеріко – неабиякий майстер, якщо йому заманеться, він і «Фольксваген» може зібрати. Крім того, я зовсім не певен, чи існували авторучки за часів Віктора Гюго. Нині багато шахраїв розвелось.

Батькова прискіпливість щодо історичних фактів не справила на мене враження: сам я непохитно вірив у славетне минуле «Монбланського шедевра». Утім, я погоджувався, що попросити дона Федеріко зробити для мене заміник – непогана ідея; врешті-решт, я й сам – іще не Віктор Гюго. Мені на втіху, прогноз батька справдився: «Монбланський шедевр» роками залишався у вітрині крамниці, яку ми з регулярністю, гідною вірян, відвідували щосуботи.

– Вона досі там, – говорив я, приголомшений.

– Вона чекає на тебе, – відказував батько. – Вона знає, що одного дня буде належати тобі, й ти напишеш нею справжній шедевр.

– Я хочу написати листа. Мамі. Щоб вона не почувалася самотньою.

Батько уважно подивився на мене.

– Твоя мама не самотня, Даніелю. З нею Бог. І ми – ми теж із нею. Навіть якщо її не бачимо.

Те саме, цитуючи Євангеліє від Матея, говорив мені у школі отець Вісенте, єзуїт, досвідчений знавець у тлумаченні всіх таємниць всесвіту, від секретів дії грамофону до причин зубного болю. Проте в устах батька ці слова звучали несерйозно.

– Навіщо вона Богові?

– Не знаю. Якщо колись зустрінемо Його, запитаємо.

Зрештою я облишив ідею небесного послання й дійшов висновку: якщо вже я вирішив зайнятися красним письменством, доцільніше буде почати якраз із шедевра. За відсутності ручки батько позичив мені олівець «Стадлер» № 2, яким я шкрябав у записнику. У моєму першому оповіданні йшлося про надзвичайну авторучку, дуже схожу на «Монбланський шедевр», та ще й зачаровану. Ручкою володіла знедолена душа її попереднього власника, письменника, який помер від холоду та голоду. Опинившись у руках початківця, ручка наполегливо відтворювала на папері останній твір нещасного письменника, якого той не встиг закінчити за життя. Не знаю, звідки в мене з'явилася ця ідея, але більше я нічого подібного не писав. Я був незадоволений із себе: сюжет був анемічним, синтаксис – недбалим, а метафори за інтонаціями нагадували рекламу шипучих ванн для ніг, яку я був читав на трамвайних зупинках. Я винуватив у всьому олівець: тільки ручка, вірив я, здатна перетворити мене на великого письменника.

Батько стежив за моїми перемінними успіхами – чи то з гордістю, чи то із хвилюванням.

– Як твое оповідання, Даніелю?

– Не знаю. Думаю, якби в мене була ручка, усе було б по-іншому.

– Е, друже, це не виправдання. Просто пиши. Пиши далі. А коли закінчиш свій перший твір, я куплю тобі ручку.

– Обіцяєш?

Батько, як завжди, всміхався у відповідь.

На батькове щастя, мої мрії про літературу невдовзі згасли. Річ у тім, що у крамниці старожитностей на ринку Енкантес можна було знайти купу механічних іграшок, причім вартість їхня значно краще відповідала нашому родинному бюджетові, ніж «Монбланський шедевр». Захоплення дитинства – немов невірні коханці: незабаром я вже бачив тільки конструктор та повітряні човни, а про письменство геть забув. Я вже не просив батька, щоб той повів мене подивитися на ручку Віктора Гюго, – і батько теж не згадував про неї.

Тогочасний світ навіки зник у забутті, але образ батька я зберіг і дотепер: худорлявий чоловік у старому костюмі, завеликому на нього, й поношеному капелюсі, що його було придбано на вулиці Кондаць за сім песо; чоловік, який не мав змоги купити синові якусь нещасну ручку, що, може, не була й потрібна, але так багато важила для малого...

Коли я ввечері повернувся з дому Барсело, батько чекав на мене в ідальні. Вираз обличчя в нього був, як звичайно, турботливий та трохи журливий.

– Я вже почав був хвилюватися, – промовив він. – Дзвонив Томас Агілар. Сказав, що ви домовлялися зустрітись. Ти забув?

– Це все Барсело. Коли він починає говорити, його неможливо зупинити, – відповів я, хитаючи головою. – Не знав, як його позбутися.

– Він добрий чоловік, але базіка невиправний. Ти, певно, зголоднів. Мерседітас принесла трохи супу, який варила для своєї матусі. Ця дівчина – янгол.

Я сів до столу й узявся до супу. Мерседітас була дочкою нашої сусідки з третього поверху. Усі говорили, що вона чеснотлива, немов черниця, хоча й не раз бачили її з мускулястим моряком, який проводжав її з крамниці і якого вона палко цілувала.

– Ти якийсь сумний, – сказав батько, прагнучи продовжити розмову.

– Напевно, усе через вологість. Барсело каже, вона погано впливає на мозок.

– А я так не вважаю. Тебе щось непокоїть, Даніелю?

– Ні. Просто розмірковую.

– Про що?

– Про війну.

Сумовито кивнувши, батько й далі тихо сьорбав свій суп. Він був дуже самотньою людиною – людиною, яка жила минулим, хоча навряд чи усвідомлювала це. Коли я був малим, я й не уявляв собі, що може існувати

інший світ – світ, у якому немає цієї післявоєнної пригніченості, важкого безгоміння вулиць, принизливої бідності та прихованої образи, яка читалася з людських очей і здавалася мені звичною й цілком природною, як вода в крані. Мені уявлялося, що мовчазна печаль, яка сочилася крізь стіни скривдженого війною міста, і є його справжнім обличчям. Одна з пасток дитинства полягає в тому, що ми відчуваємо, ще не навчившись розуміти; коли розум іще не в змозі збагнути сутність подій, серце зазнає особливо глибоких ран.

Того літнього вечора, повертаючись додому крізь підступні сутінки Барселони, я ніяк не міг викреслити з пам'яті розповідь Клари про зникнення її батька. У моїй уяві смерть була чимось на кшталт безіменного посланця, який забирає матерів, жебраків та дев'яносторічних сусідів, наче розігруючи пекельну лотерею. Але я не міг збагнути того, що смерть може бути поряд зі мною, мати людське обличчя та серце – хай отруєне ненавистю, та все ж людське; що смерть може бути вдягнена у форму чи плащ, може стояти в чергах у кіно, сміятися в барах, уранці водити власних дітей на прогулянку до парку Сьюдадела, а ввечері змушувати когось зникнути у в'язниці замку Монжуйк чи в загальній могилі без імені та обряду. Коли я прокручував усе це у голові, мені спало на думку, що світ, який я сприймав як справжній, у дійсності являв собою ніщо інше, як штучні сценічні декорації. Це були вкрадені роки – роки, вкрадені в мого дитинства.

Ми їли суп – бульйон із другосортними копченостями та сухарями, – а у вуха нам гуло радіо: його приісні відгомони крізь відчинені вікна долинали навіть на церковну площу.

– То розкажи мені, Даніелю, що ви поробляли сьогодні у Густаво?

– Я познайомився з його небогою Кларою.

– Сліпою? Я чув, вона справжня красуня.

– Не знаю. Я таких речей не помічаю.

– Краще й не помічай.

– Я сказав, що міг би завітати до них завтра, після школи, і почитати їй – вона така самотня... Якщо ти дозволиш, звичайно.

Батько поглянув на мене з підозрою, наче замислюючись, чи то він передчасно постарішав, чи то я расту надто швидко. Я вирішив змінити тему, але єдиним, що спало мені на думку, було питання, над яким я безперервно розмірковував останні кілька годин.

– Чи правда, що під час війни людей забирали до замку Монжуйк і більше їх ніхто не бачив?

Батько проковтнув ложку супу й пильно подивився на мене. З його вуст зірвалася коротка посмішка.

– Звідки ти це взяв? Від Барсело?

– Ні. Від Томаса Агілара. Він іноді у школі розповідає різні історії.

Тато неспішно кивнув головою.

– Коли була війна, траплялися речі, які важко пояснити, Даніелю. Часто навіть я не знаю, що вони насправді означають. Іноді краще лишити все як є.

Він зітхнув та знову заходився сьорбати суп, уже з меншим задоволенням.

Я мовчки дивився на нього.

– Перш ніж померла твоя мати, вона змусила мене пообіцяти, що я ніколи не розмовлятиму з тобою про війну. Що я не дозволю тобі пам'ятати нічого з того, що сталося.

Я не знав, що відповісти. Мій батько напівзаплющив очі – ніби подумки шукав маму, щоб підтвердити свої слова.

– Іноді я думаю, що був неправий, послуховавши її. Не знаю.

– Це не має значення, тату.

– Має, Даніелю. Усе змінилося після війни. Нічого не залишилося з того, що було колись. Так, це правда, що люди потрапляли в Монжуйк і ніколи звідти не виходили.

На якусь мить наші очі зустрілися; потім батько підвівся та сквапливо пішов до спальні.

Я прибрав зі столу й вимив тарілки в маленькій мармуровій раковині, після чого пройшов до ідальні, вимкнув світло й сів у батьків фотель. Вітерець з вулиці грався фіранками. Спати ще не хотілося. Я вийшов на балкон і довго дивився в далечінь, на імлисте сяйво ліхтарів із площі Пуерта-дель-Анхель. Нерухома постать чоловіка ховалася в тіні вимощеної кругляком вулиці, й бурштинові спалахи цигарки мерехтіли в його очах. Одягнений він був у все темне, одну руку ховав у кишені, другою тримав цигарку, від якої випліталася павутиння блакитного диму. Чоловік мовчки дивився на мене, я відчував це, хоча не бачив його обличчя – ліхтарі були позаду нього. Так він стояв близько хвилини – безтурботно палив, не зводячи з мене очей.

Коли соборні дзвони вибили опівнічну годину, фігура зробила ледь помітний кивок головою й усміхнулася; я відчув цю усмішку (адже бачити її я не міг) і хотів був теж привітатися, але мене наче паралізувало. Фігура повернулася, і я побачив, як чоловік пішов, ледь кульгаючи. Іншого разу я, можливо, й не помітив би незнайомця; але того вечора, щойно втративши його з поля зору, я відчув холодний піт на чолі й затамував подих: дихати було важко. Але найдивніше те, що саме такий епізод мені зустрічався в «Тіні вітру»: головний герой опівночі виходив на балкон і виявляв, що з темряви за ним спостерігає незнайомиць, безтурботно палячи цигарку. Одну руку незнайомиць ховав у кишені чорної куртки, а обличчя його завжди вкривав морок – бачити можна було лише очі, що палали, немов розжарені вуглини. Урешті-решт загадковий чоловік, накульгуючи, йшов геть. У романі Каракса цей персонаж був дияволом.

Наступного дня я майже не згадував про таємничий опівнічний епізод – глибокий сон без сновидінь оздоровив мене, а перспектива ввечері знов побачити Клару витіснила зі свідомості всі зайві думки. Я волів припускати, що то був просто гарячковий спалах фантазії, побічний наслідок раптового припливу енергії.

О сьомій рівно, вдягнений у найкраще вихідне вбрання й міцно напахчений батьковим одеколоном «Франтуватий мачо», я з'явився біля дверей будинку Густаво Барсело, готовий дебютувати у ролі приватного читця й вітальняного причепа. Книгопродавець із небогою мешкали у розкішній квартирі на площі Реаль. Служниця у форменому білому чепці з театральною улесливістю відчинила мені двері. Погляд у неї був невиразний, наче в солдата.

– Ви, мабуть, панич Даніель, – сказала вона. – Я Бернарда, до ваших послуг.

Вона намагалася вимовляти слова правильно, та естремадурський селянський акцент різав-таки вуха. З надзвичайною вчистістю Бернарда провела мене вздовж усієї резиденції Барсело. Резиденція (її й квартирою важко було назвати) займала увесь перший поверх будинку, утворюючи кільце галерей, віталень, коридорів. Мені – я ж бо звик до нашої скромної оселі на вулиці Св. Анни! – здалося, що переді мною мало не Ескоріал у мініатюрі. Виявилося, що крім раритетних книжкових видань, стародруків та манускриптів пан Густаво колекціонує статуї, картини та ікони, а також тварин та рослин. Я йшов за Бернардою крізь галереї, повиті вигадливими тропічними ліанами; темно-золотаве світло сочилось у вікна, і звідкілясь долинали ледь чутні звуки піаніно. Бернарда продиралася крізь зарості, послуговуючись руками, немов двома мачете; я крокував за нею, оглядаючись довкола й щохвилини натикаючись на котів, яких тут було з півдесятка. Ув одній з кімнат мені зустрілася пара яскравих папуг абсолютно неймовірного розміру, яких, як пояснила служниця, Барсело охрестив Ортега і Гассет[7 – Ортега-і-Гассет, Хосе (1883–1955) – відомий іспанський письменник і філософ. Був професором Мадридського університету, у 1930-ті роки – депутат парламенту, республіканець. Під час громадянської війни емігрував. У своїх творах різко критикував сучасну цивілізацію.].

Клара чекала на мене на іншому кінці хашеподібної галереї, у вітальні, що виходила на площу. Одягнений у прозору бірюзово-блакитну сукню з бавовни, об'єкт мого сором'язливого бажання грав на піаніно; крізь рожеве вікно знадвору проникало м'яке світло. Грала Клара погано: в неї не було відчуття ритму, до того ж вона плутала половину нот; але для мене її гра була кращою за янгольські хорали. Спину вона тримала прямо, голову ледь нахилила вбік; на вустах її блукала усмішка – і я б міг заприсягтися, що тієї миті панна Барсело здалася мені небожителькою. Я вже хотів був кашлянути, щоб означити свою присутність, але запах одеколону викрив мене. Клара припинила гру, й ніякова посмішка засяяла на її обличчі.

– На мить мені здалося, що це мій дядько, – сказала вона. – Він заборонив мені грати Момпу[8 – Момпу Федеріко (Federico Mompou) – іспанський композитор (1893–1987), який писав переважно для фортепіано; його твори

вважаються найяскравішим утіленням душі каталонської музики. (Прим. ред.)]: він каже, що у моєму виконанні це блюзнірство.

Єдиним Момпу, якого я знав, був довготелесий священик, який викладав у школі фізику та хімію й повсякчасно страждав на розлади травлення. Така недоладна асоціація здалася мені гротескною.

– Я вважаю, що ти граєш чудово.

– Ні. Погано. Мій дядько, справжній знавець музики, навіть найняв мені вчителя, щоб виправити мою гру. Це молодий композитор, який подає великі надії. Його ім'я Адріан Нері. Він навчався у Парижі та Відні. Ти повинен із ним познайомитися. Наразі він пише симфонію, на прем'єрі якої збирається виступити з Барселонським міським оркестром. Його дядько обіймає якусь посаду в дирекції оркестру. Він – геній.

– Дядько чи небіж?

– Не будь злим, Даніелю. Я впевнена, тобі сподобається Адріан.

Еге ж, сподобається, як шпичка у м'якому місці, подумав я.

– З'іси чого-небудь? – запропонувала Клара. – Бернарда робить найсмачніші бісквіти з корицею.

Ми вечеряли, як королі, поглинаючи все, що служниця ставила на стіл, хоча я не був до кінця впевнений, чи чемно поведжуся. Клара, яка, здавалося, завжди знала, про що я розмірковую, запропонувала мені прочитати для неї уривок з «Тіні вітру» – будь-який, можна і з самісінького початку. Тож, намагаючись прибрати інтонації пишномовних дикторів державного радіо, які час від часу після обідньої молитви декламують уривки з патріотичних творів, я кинувся на другу зустріч із романом. Мій голос, спершу дещо напружений, потроху ставав дедалі природнішим, і невдовзі я забув про все і з головою занурився в оповідання; знов і знов насолоджуючись ритмом та побудовою фраз, що текли, наче музика, я звертав увагу на умовчання та паузи, яких не помітив, коли читав книжку вперше. Нові подробиці, риси характерів, нові фантазії з'являлися між рядками, відкривалися нові форми, ніби структура будівлі, якщо випадє подивитися на неї з незвичного боку.

Я читав близько години й устиг подужати п'ять розділів, доки мені не пересохло в горлі. У квартирі вибило одразу шість годинників, нагадуючи мені про пізній час. Я закрив книжку й побачив, що Клара всміхається до мене.

– Цей твір дещо нагадує мені «Червоний будинок», – сказала вона. – Але ця історія видається не такою сумною.

– Не вір цьому враженню, – заперечив я. – Це лише початок. Далі все та-ак заплутається!

– Тобі треба йти, так? – спитала Клара.

– Боюся, що так. Це не через моє бажання, але...

- Якщо ти вільний, можеш прийти завтра, - запропонувала вона. - Але я не хочу тебе примушувати...

- О шостій, гаразд? - промовив я. - Тоді в нас буде більше часу.

Ця зустріч у музичній кімнаті квартири на площі Реаль була першою з багатьох, які регулярно відбувалися протягом усього літа 1945 року й упродовж кількох наступних років. Невдовзі мої візити до Барсело стали щоденними, за винятком вівторка та четверга, коли Клара брала уроки музики в Адріана Нері. Я так багато годин проводив у Барсело, що незабаром уже пам'ятав кожну кімнату, кожен коридор, кожну рослину в галереях пана Густаво.

«Тіні вітру» вистачило десь на два тижні, але знайти наступну книжку, яка могла б стати приводом для моїх візитів, було неважко. Барсело володів чудовою бібліотекою, і, не маючи більше книжок Хуліана Каракса, ми неквапливо перечитали десятки другорядних класиків та навіть деякі твори легкого жанру. Були вечори, коли ми майже не читали, а просто розмовляли або прогулювалися площею аж до самісінького собору. Кларі подобалося слухати людський гомін за вікнами; чуючи саме тільки відлуння кроків на брукованій алеї, вона робила припущення, кому ці кроки могли належати. Під час наших прогулянок вона просила мене описувати фасади, людей, автомобілі, крамниці, ліхтарі та вітрини, повз які ми проходили. Нерідко вона брала мене за руку, і я водив її Барселоною, тішачи себе думкою, що це місто належить лише нам двом. Наші мандрівки здебільшого закінчувалися в молочному барі на вулиці Петрісоль, де ми замовляли одну на двох вазочку збитих вершків чи філіжанку гарячого шоколаду з пончиками. Люди з підозрою дивилися на нас, офіціанти-всезнайки з багатозначною іронією називали Клару моєю старшою сестрою, - та я не зважав на ті глузування й нетактовні натяки.

Клара взяла манеру розповідати мені свої таємниці, а я не знав, як їх сприймати. Виявляється, час від часу, коли вона сама виходила на вулицю, до неї наближався незнайомець і озивався хрипким голосом. Він розпитував її про пана Густаво й про мене, а свого імені не називав. Одного разу він погладив її шию. Тоді вона попросила, щоб незнайомець дозволив їй помацати руками його обличчя; зрозумівши його мовчання як згоду, вона підвела руку й устигла торкнутися його обличчя, перш ніж він перейняв її долоню; те, що вона відчула на дотик, нагадало їй шкіряну маску.

Мені було прикро слухати про це.

- Далєбі, ти вигадуєш, Клара.

Але Клара знов і знов присягалася, що це правда, і я мусив погоджуватися. Чесно кажучи, мені нестерпно було уявляти, як хтось торкається її лебединої шиї, тоді як я міг лише мріяти про таке. Якби я тоді зупинився на хвилину й поміркував, я б зрозумів, що захоплення Кларою не дає мені нічого, крім страждань. І, мабуть, саме через це я й обожнював її дедалі дужче: адже в цьому й полягає споконвічне людське безглуздя - ганятися за тим, хто завдає нам найбільшого болю.

Прохолодне післявоєнне літо добігало кінця, і я боявся, що коли почнеться новий навчальний рік, я більше не зможу проводити цілі дні з Кларою.

Тим часом Бернарда – на споді її суворой душі ховався нестямний материнський інстинкт – теж звикла до мене, полюбила і вирішила всиновити.

– Ви казали, в цього хлопчика немає матері, пане? – перепитувала вона Барсело. – Це дуже прикро. Відолашний малюк!

Бернарда приїхала до Барселони невдовзі після війни, тікаючи від бідності та від батька, який у кращі дні бив її за те, що вона, мовляв, дурна та огидна нечепура, а в погані дні – п'яний – заганяв її до хліву та пестив там, доки вона не починала вголос ридати, охоплена жахом; тоді він її відпускав та гукав услід, що вона така сама холодна й пихата, як її мати. Спершу Бернарда працювала в овочевому наметі на ринку Борне; саме там на неї натрапив Барсело і, дослухавшись до своєї інтуїції, запропонував дівчині місце служниці.

– У нашій господі розіграватиметься «Пігмаліон», – проголосив він. – Ти будеш Елізою, а я – професором Гіггінсом.

Бернарда, чиї літературні апетити задовольнялися переважно церковними бюлетенями, гордовито поглянула на нього.

– Може, я дівчина бідна та неосвічена, але порядна, – застерегла вона.

Барсело не був Джорджем Бернардом Шоу, і йому не вдалося перетворити свою ученицю на красномовну леді з вищих кіл; однак його зусилля не пішли на марне: Бернарда навчилася поводитися цілком пристойно для служниці з провінції. Їй було двадцять вісім, але мені здавалося, що вона носить за спиною ще років з десять – такий важкий був у неї погляд. Вона регулярно відвідувала церкву, відчуваючи несамоовиту відданість лурдській Богоматері; щоранку о восьмій Бернарда йшла до базиліки Санта-Марія-дель-Мар на ранкову службу і сповідалася щонайменше тричі на тиждень, а в теплу погоду – й усі чотири рази. Пан Густаво, який був переконаним агностиком (Бернарда підозрювала, що це дихальне захворювання, щось на кшталт астми, на яке хворіють тільки шляхетні ідальго), уважав за неможливе, навіть з погляду звичайної математики, щоб служниця так багато грішила.

– Бернардо, ти чиста, як немовля, – казав він обурено. – Той, хто всюди бачить гріхи, хворий душевно, а подекуди й тілесно. Чи тобі відомо, що всі іспанські й португальські святі страждали на хронічні закрепи?

Чуючи таке блюзнірство, Бернарда по п'ять разів хрестилася, а ночами читала молитви за зіпсовану душу пана Барсело, в якого добре серце, але мозок згублений надмірним читанням, як у того парубка, Санчо Панси.

Час від часу в Бернарди з'являлися хлопці, які лупцювали її, відбирали всі скромні заощадження і врешті-решт її кидали. Після кожного такого розчарування Бернарда на кілька днів зачинялася у своїй кімнаті, виплакувала океан сліз і присягалася, що з'їсть отруту для щурів або вип'є відбілювач. Вичерпавши всі переконливі аргументи, Барсело і справді лякався й викликав слюсаря, щоб той відчинив двері, а також сімейного лікаря, який приписував Бернарді заспокійливе, достатньо дієве, щоб заспокоїти й слона. Коли бідолаха два дні по тому прокидалася, книгопродавець купував їй троянди, шоколадні цукерки, нову сукню й водив

її у кіно подивитися останній фільм з Кері Грантом[9 – Cary Grant (1904–1986) – відомий голівудський актор, якого характеризувало поєднання мужньої зовнішності з аурою «справжнього джентльмена». (Прим. ред.)], якого вона у своєму щоденнику позначила як найпривабливішого чоловіка в історії.

– Знаєте? Кажуть, що Кері Грант божевільний, – торохтіла Бернарда, запихаючись цукерками. – Це правда?

– Дурниці, – сміявся Барсело. – Дурниці, які поширюють заздрісні йолопи.

– Либонь, ви маєте рацію, пане. Одразу помітно, що ви навчалися у тому університеті... ну, Сорбете.

– У Сорбонні, – м'яко виправляв її він.

Бернарду важко було не любити. Без жодних прохань з мого боку вона готувала для мене їжу та штопала мені одяг. Вона розчісувала та підстригала мое волосся, купувала мені вітаміни й зубну пасту. Одного разу вона подарувала мені маленький медальйон у скляній посудині, повній святої води, яку її сестра, що мешкала у Сан-Адріан-дель-Бесос, привезла з самого Лурду. Час від часу, оглядаючи мою голову в пошуках вошей, вона неголосно розмовляла зі мною.

– Панна Клара – найкраща дівчина в світі, й нехай мене покарає Бог, якщо мені колись спаде на думку її судити, – бурмотіла Бернарда, – але це неправильно, паничу Даніелю, що вона так заволоділа вами.

– Не турбуйся, Бернардо, ми лише друзі.

– Адже ви розумієте, про що я кажу...

Щоб проілюструвати свої аргументи, Бернарда пригадувала історію, що чула в якійсь радіопрограмі.

– Хлопчик закохався у свою вчительку, і на нього було накладено прокляття: у нього повипадали зуби та волосся, а обличчя та руки вкрилися цвілью. Такою є кара за хтивість. Хтивість – погана річ, – закінчувала Бернарда. – Повірте мені, паничу Даніелю.

Пан Густаво теж піддражнював мене, але загалом до мого палкого бажання бути Клариним товаришем ставився доброзичливо – либонь, упевнений був, що таке знайомство цілком безпечне для Клари. Він навіть дав мені запасний комплект ключів від квартири, щоб я міг приходити, коли Бернарди немає вдома.

Час від часу він і досі спокушав мене пропозиціями продати Каракса.

– Я розповів про твою книжку колегам, які торгують антикварними виданнями, – підлещувався Барсело, – і вони одностайно погодилися, що твій Каракс вартий цілого маетку!

Я незмінно відхиляв його пропозиції, на що він лише хитро осміхався.

Що ж стосується мого батька, то з ним була інша історія. З роками він ставав дедалі відвертішим зі мною: здавалося, він хоче побороти своє інстинктивне небажання говорити про незручні речі. Якось він обмовився, що мої стосунки з Кларою непокоять його.

– Тобі потрібно бігати з приятелями твого віку, такими як Томас Агілар, а не гуляти з жінкою, яка вже достатньо доросла, щоб вийти заміж! – переконував він мене. – Здається, ти геть забув про Томаса, а він хороший хлопець!

– Яка різниця, скільки Кларі років, якщо ми просто друзі?!

Чесно кажучи, згадки про Томаса таки допікали мене до живого, бо батько мав рацію: я не бачився з другом місяцями, хоча раніше ми були нерозлучні.

Батько докірливо дивився на мене.

– Даніелю, ти нічого не знаєш про жінок, а ця грається з тобою, як кішка з мишею.

– Це ти нічого не знаєш про жінок, – ображено відповідав я. – І ще менше про Клару.

Однак наші розмови на цю тему рідко коли сягали більшого, ніж обмін докорами й ображеними поглядами.

Коли я був не у школі й не з Кларою, свій час я присвячував книгарні: прибирав у коморі, розносив замовлення, виконував доручення й обслуговував постійних покупців. Та батько чомусь скаржився, ніби я не вкладаю в роботу ані розуму, ані серця. Я парирував, що проводжу у книгарні майже все життя, тож не розумію, на що він може нарікати.

Ночами, коли сон уникав мене, я просто лежав і згадував минуле. Згадував наш із батьком маленький світ, у якому ми залишилися удвох після смерті мами; згадував роки, коли я мріяв про «Монбланський шедевр» та олов'яні потяги... То були роки спокою та печалі, і увесь той світ перетворився на пару одного літнього вечора, коли батько повів мене на Цвинтар забутих книжок. Час завжди грає проти нас.

Одного дня батько дізнався, що я віддав книжку Каракса Кларі, й розгнівався.

– Ти не справдив моїх сподівань, Даніелю. Коли я привів тебе в це таємне місце, я попередив: книжка, яку ти обереш, – особлива. Вона мала належати тільки тобі, й ти зобов'язався відповідати за неї.

– Тоді мені було лише десять, тату, й це була дитяча гра.

Батько подивився на мене так, наче я вдарив його ножем.

– А тепер тобі чотирнадцять, і ти не просто хлоп'як – ти хлоп'як, який має зухвалість уявляти себе дорослим чоловіком. Життя дасть тобі міцного стусана, Даніелю. І незабаром.

Я подумав, що батько просто ображений: адже я й справді забагато часу проводив у Барсело. Книгопродавець та його небога жили в розкошах, яких мій батько собі навіть не уявляв, і це не могло не засмучувати його.

Обурювала батька й Бернарда, служниця пана Густаво, яка поводитися зі мною так, немов вона мені мати. Якось у книгарні, загортаючи пакунки, я почув, як один із покупців жартує з моім батьком:

– Знаєш, що тобі потрібно, Семпере? Жінка. Навкруги багато вродливих удовиць, якраз у розквіті, якщо ти мене розумієш. Молоденька жіночка прикрасить твоє життя, друже, й двадцять років геть з очей. Тільки уяви собі: двійко гарних грудей...

Мій батько ніколи не відповідав на такі натяки, але я не вважав, що вони геть позбавлені сенсу. Якось пообідь – у час промовистого мовчання та поглядів крадькома – я торкнувся цієї теми. Подумав, якщо я заведу таку розмову, все буде простіше. Мій батько був гарний на вроду, завжди охайний, і я знав, що кількох сусідок він цікавить не лише як книжковий консультант.

– Це тобі легко було знайти заміну матері, – гірко докорив мені він. – А для мене не існує інших жінок. І я зовсім не маю наміру їх шукати.

Час минав; докори батька, натяки Бернарди й глузи Барсело робили свою справу. Щось у душі говорило мені, що я зайшов у глухий кут: я не можу сподіватися, що Клара побачить у мені когось іншого, ніж просто хлопчика, молодшого від неї на десять років. Із кожним днем бути біля неї ставало дедалі важче; нестерпно було відчувати дотики її пальців, коли під час прогулянки вона брала мене за руку. Настала мить, коли сама її близькість почала спричиняти в мені майже фізичний біль. Ніхто цього не знав, і менше за всіх сама Клара.

– Даніелю, я вважаю, нам слід поговорити, – починала вона. – Не думаю, що зі свого боку поведжуся чемно, але...

Я ніколи не дозволяв їй закінчити фразу. Я виходив з кімнати, використовуючи перше-ліпше пояснення, й тікав, не бажаючи зустрітися вічна-віч із правдою. А правда полягала в тому, що уявний світ, який я побудував навколо Клари, щомиті міг розтанути. І всі мої прикросі тільки починалися.

Біля розбитого корита

1950

На свій шістнадцятий день народження я виплекав найбезталаннішу ідею у світі: я надумав улаштувати вечірку й запросити Барсело, Бернарду та Клару.

Батько зауважив, що то рецепт катастрофи.

– Це мій день народження, – різко відповів я. – Я цілий рік працював на тебе. Принаймні раз і ти можеш догодити мені!

– Як скажеш, – зітхнув батько.

У попередні місяці мої дивні відносини з Кларою ставали дедалі більш заплутаними. Я вже майже не читав для неї. Клара систематично уникала залишатися зі мною наодинці. Коли б я не завітав до неї, раптом з'являвся її дядько, вдаючи, що читає газету, чи матеріалізувалася Бернарда, метушилася десь позаду й кидала погляди скося. Подекуди з'являлася одна або кілька Клариних подруг – я називав їх «сестринською командою». Завжди суворі та скромні на вигляд, вони патрулювали навколо Клари з поглядами поліціантів, натякаючи абсолютно прозоро, що я тут заважаю й моя присутність зайва. Але гіршим за всіх був Нері – вчитель музики, чия жалюгідна симфонія так і залишилася недописаною. Це був солодкомовний багатий юнак із бундючного району Сан-Жервазіо, юнак, який намагався вдавати з себе Моцарта, але нагадував радше дешевого тапера, блискучого від бріоліну. Єдине, в чому я визнавав його першість, так це в нищоті, якої він майже не приховував. Він підлещувався до пана Густаво, анітрохи не дбаючи про пристойність і власну гідність. У кухні він кокетував із Бернардою, дарував їй мигдаль у цукрі та щипав за сідниці. Словом, я його щиро ненавидів, і ця ненависть була обоюдною. У найменш доречний момент з'являвся Нері зі своєю партитурою і починав усіляко виявляти свою зневагу до мене, наче я був якимось нікчемним причепом, таким собі кур'ером, якому давно пора вказати на двері.

– Чи не час тобі вже йти робити домашні завдання, синку?

– А чи не час вам, маестро, йти закінчувати свою симфонію?

Зрештою я йшов-таки геть, занепавши духом через чергову поразку. Я бажав би мати такого самого гострого язика, як у пана Густаво: тоді б я змусив Нері, цього пихатого індика, сісти маком.

Настав мій день народження. Батько купив найкрасивіший торт, який тільки продавали в цукерні на розі, приготував вечерю зі страв, які вважав моїми улюбленими, мовчки накрив на стіл, узявши з креденсу найкращий посуд та срібне столове начиння, й запалив свічки. За цілий день ми не промовили один до одного жодного слова.

Надвечір батько вдягнув свій найкращий костюм і знову вийшов до мене, тримаючи пакет, загорнутий у блискучий целофан. Пакет він поклав на столик для кави у ідальні. То був подарунок для мене.

Батько сів до столу й налив собі келих білого вина. У моєму запрошенні було чітко зазначено, що вечеря відбудеться о пів на дев'яту. О пів на десяту ми й досі чекали. Батько похмуро поглянув на мене. Я ж мало не кипів від люті.

- Ти можеш бути задоволеним, - просичав я. - Хіба не цього ти бажав?

- Ні.

Півгодини по тому прийшла Бернарда, дуже засмучена. Вона переказала мені поздоровлення й найкращі побажання від панни Клари. На жаль, панна Клара не зможе відвідати вечірки на честь мого дня народження. Пан Барсело був змушений поїхати з міста у справах на кілька днів, тож Клара перенесла свій урок музики з маестро Нері. Бернарда ж прийшла тому, що в неї вихідний.

- Клара не може прийти через урок музики?! - я був ошелешений.

Бернарда опустила очі. Вона ледь не плакала, коли передавала мені маленький пакунок із подарунком і цілувала мене в обидві щоки.

- Якщо тобі не сподобається, можна поміняти, - додала вона й пішла геть.

Приголомшений, я кілька хвилин витріщався на чудовий торт, на срібло, на свічки, що поволі спливали...

- Мені шкода, Даніелю, - промовив батько. - Справді шкода.

Я мовчки кивнув головою й знизав плечима.

- Ти навіть не відкриєш мого подарунка, Даніелю?

Замість відповіді я зірвався з місця й утік геть, грюкнувши дверима.

Я несамовито побіг сходами вниз, надвір; у моїх очах блищали сльози люті. Вулиці були холодні, порожні, мов пустеля, залиті неприродним блакитним сяйвом. Я почувався так, наче мені вирвали серце з грудей. Світ навколо мене тремтів і здригався. Краєм ока я завважив незнайомця, який дивився на мене з Пуерто-дель-Анхель; на ньому був темний костюм, права рука засунута в кишеню піджака, очі - немов ті блукаючі вогники у відблисках цигарки... Накульгуючи, він пішов за мною.

Я блукав вулицями близько години, доки не опинився біля пам'ятника Колумбові. Перетнувши площу в напрямку порту, я став на кам'яні сходи, що спускалися до темної води - там була пристань для прогулянкових човнів. Хтось зафрахтував човен на нічну прогулянку, і я чув сміх та музику, що лунали з-під низьких ліхтарів, бачив відбиття нічних вогнів у водах гавані... Я згадав часи, коли батько брав такий самий човен і ми вирушали на прогулянку аж до хвилерізу; звідти можна було побачити цвинтар на схилах Монжуйка, безкрає місто мертвих... Іноді я махав рукою, упевнений, що моя мама бачить, як ми пропливаємо неподалік. Батько теж махав. Багато років минуло відтоді... хоча я знав, що батько й досі час від часу катається сам.

- Гарна ніч, Даніелю, якраз для каяття, чи не так? - пролунав голос із темряви. - Може, цигарку?

Я аж підскочив від несподіванки. Рука простягала мені цигарку.

- Хто ви?

Незнайомиць наближався, доки не опинився на самому краєчку темряви; обличчя його залишалося затіненим. Струмені сизого диму здіймалися від його цигарки. Я впізнав чорний костюм та руку, засунуту в кишеню. Двое очей блищали в півтімі, мов скляні намистини.

- Я тобі друг, - відповів він. - Чи то принаймні хочу ним бути. То цигарку?

- Я не паляю.

- Це добре. На жаль, у мене більше нема чого запропонувати тобі, Даніелю.

Його голос дратував мене, різав вухо. Здавалося, він витягає з себе слова, - так глухо й віддалено вони звучали, мов ті старі грамофонні платівки, що колекціонував Барсело.

- Звідки вам відоме моє ім'я?

- Мені багато чого про тебе відомо. Твоє ім'я - це найменше.

- Що іще вам відомо?

- Я міг би тебе збентежити, та не маю ані часу, ані наміру. У тебе є те, що мене цікавить. І я готовий добре заплатити за це.

- Боюся, ви з кимсь мене переплутали.

- Навряд чи. Я часом припускаюся помилок, але щодо людей - ніколи. Скільки ти хочеш за неї?

- За що?

- За «Тінь вітру».

- Звідки ви знаєте, що ця книжка в мене?

- Це поза обговоренням, Даніелю. Питання лише в ціні. Я знаю, що вона належить тобі вже давно. Люди багато чого розповідають, а я уважний слухач.

- Либонь, не такий уже й уважний. Я не маю цієї книжки. А якби й мав, то не продав би її.

- Твоя прямолінійність захоплює, особливо в наші часи - часи підлабузників та блюдолизів, - але зі мною тобі не слід її виявляти. Назви ціну. П'ять тисяч песет? Гроші нічого не варті для мене. Назви ціну.

- Я вже сказав, пане: книжка не продається, до того ж у мене її немає. Ви помилилися, розумієте?

Незнайомиць залишався мовчазним та непорушним, його, як і раніше, огортав сизий дим цигарки, якої він, здавалося, ніколи не виймав з рота. Однак

пахло від нього не тютюном. Пахло горілим папером. Гарним папером, таким, який використовують у типографіях.

– помилився? – поволі перепитав він. – Не думаю. Імовірно, що саме ти зараз припускаєшся помилки.

– Ви мені погрожуєте?

– Можливо.

Я ледь стримував жаж, озброївшись удаваною хоробрістю.

– Чи можу я запитати, чому ви так цікавитесь цією книжкою?

– Це стосується лише мене.

– Мене теж, оскільки ви погрожуєте мені, домагаючись книжки, якої я не маю.

– Ти мені подобаєшся, Даніелю. Ти не боягуз, і здаєшся розумним хлопцем. То п'ять тисяч песет? Із такими грішми ти зможеш купити собі цілу купу книжок. Гарних книжок, а не той мотлох, що його ти охороняєш із такою завзятістю. Ну ж бо, п'ять тисяч песет, і ми залишаємося друзями.

– Ми з вами не друзі.

– Друзі. Ти просто цього ще не усвідомив. Я тебе не звинувачую, в тебе іншим забита голова. Наприклад, твоєю подружкою Кларою. Така жінка... будь-хто втратить голову.

На згадку Клариного імені кров заholола в моїх жилах.

– Що вам відомо про Клару?!

– Наважуся сказати, більше, ніж тобі. Краще тобі забути її, хоча я знаю, ти не забудеш. Мені теж було шістнадцять...

Раптом мене охопила жахлива впевненість. Цей чоловік – той самий незнайомець, який набридав Кларі на вулиці. Він насправді існує. Клара не вигадувала.

Чоловік зробив крок уперед. Я – крок назад. Ніколи доти я не відчував такого страху.

– У Клари немає книжки, знайте. Не смійте більше ніколи її торкатися!

– Мене й на хвилику не цікавить твоя подруга, Даніелю, й котрогось дня тебе вона теж перестане цікавити. Усе, чого я хочу, – це книжка. І я волію добути її в чесний спосіб, нікому не завдаючи шкоди. Розумієш?

Не в змозі вигадати нічого ліпшого, я вирішив безсоромно збрехати.

– Книжка в чоловіка на ім'я Адріан Нері. Він музикант. Ви, певне, чули про нього.

– Це ім'я нічого мені не говорить. Невідомість – погана рекомендація для музиканта. Ти впевнений, що не вигадав цього Адріана Нері?

– На жаль, ні.

– У такому разі, якщо ви друзі, ти міг би переконати його, щоб він віддав мені книжку. Такі речі легко вирішуються проміж друзів. Чи мені краще попросити Клара?

Я похитав головою.

– Я поговорю з Нері, але не думаю, що він віддасть її. Може, в нього її вже й немає. Але навіщо вам ця книжка? Тільки не кажіть, що ви хочете її прочитати!

– Ні. Я знаю її напам'ять.

– Ви колекціонер?

– Щось на зразок того.

– Чи ви маєте інші книжки Каракса?

– Колись були. Хуліан Каракс – моя спеціальність, Даніелю. Я подорожую світом у пошуках його книжок.

– І навіщо вам вони, якщо ви їх не читаете?

Незнайомиць видав якийсь моторошний, задушливий звук. Я не відразу зрозумів, що то він так сміявся.

– Для єдиного, що з ними потрібно робити, Даніелю.

Він витяг з кишені коробку сірників, узяв один та циркнув. Уперше в світлі полум'я з'явилося його обличчя. Мене знов охопив жах: у чоловіка не було ні носа, ні губів, ні повік. Це не було обличчя – це була маска з чорної зарубцьованої шкіри, знищеної вогнем. Це була та сама мертва шкіра, якої торкалася Клара.

– Спалювати їх, – прошепотів він.

Його очі випромінювали ненависть.

Порив вітру загасив вогник сірника, і страшне обличчя знов поглинула темрява.

– Ми зустрінемося знов, Даніелю. Я ніколи не забуваю обличчя, і ти мого теж не забудеш, – тихо промовив він. – Задля себе самого й задля своєї подруги Клари, я сподіваюся, ти ухвалиш слушне рішення. Уладнай цю справу з Нері... Доволі претензійне прізвисько, до речі. Я б ні на йоту йому не довіряв.

Із цими словами незнайомиць повернувся та пішов геть, до пристані. Його постать повільно танула у темряві, а в моїх вухах іще довго відлунював його глухий сміх.

8

Блискавки прорізали стіну хмар, що нависли над самим морем. Мені слід було поквартитись, щоб знайти прихисток від зливи, що наближалася. Мої руки тремтіли, а думки стрибали. Буря розливалася з неба рікою, почорнілою від крові. Місяця видно не було, дахи будинків потопали в темряві. Я намагався прискорити крок, але страх міцно скував мої ноги: вони наче налилися свинцем. Дощ усюди переслідував мене. Я сховався під навісом газетного кіоску, намагаючись зібрати думки й вирішити, що робити далі. Удар грому прокотився десь неподалік, і я відчув, як земля хитається в мене під ногами. Вуличні ліхтарі на залитих водою тротуарах замигтіли – і згасли, ніби свічки, задуті вітром. За кілька секунд згасло останнє світло – світло у вікнах, яке дозволяло бачити принаймні обриси будинків. Запала непроглядна темрява; здавалося, вона розповзається з люків каналізації і смердить... На вулиці не було ні душі.

«Така жінка... будь-хто втратить голову», – пронеслося в моїх думках.

Я побіг до бульвару Рамблас з єдиною думкою: Клара... Клара... Клара...

Бернарда сказала, що Барсело поїхав у справах, а в неї самої вихідний, тож ночуватиме вона в своїй тітки Реме, яка мешкає в сусідньому містечку Сан-Адріан-дель-Бесос. Отже, Клара залишилася сама у тій великій квартирі на площі Реаль, і хтозна, що на думці в того жадливого чоловіка без обличчя... Я поспішав на площу Реаль, не звертаючи уваги на зливу; я думав про те, що наразив Клару на небезпеку, віддавши їй книжку Каракса... Діставшись площі, я вже вимок до останньої нитки. Пірнувши під склепіння вулиці Фернандо, я побачив якісь темні постаті, що скрадалися ззаду... Ні, це звичайні жебраки.

Парадні двері будинку Барсело були зачинені. Я знайшов у кишені ключі, що їх дав мені пан Густаво. Озирнувшись, я побачив, що один із забродчимчикує якраз до мене.

– Пане, благаю, дозвольте переночувати... Хоча б у вестибулі...

Я зачинив двері, перш ніж він устиг закінчити речення.

Сходи тонули в темряві. Спалах блискавки, увірвавшись крізь щілину дверей, на мить освітив обриси сходів. Я навромацьки пішов уперед і мало не перечепився через першу сходинку; тримаючись за поруччя, я потроху підіймався нагору. Діставшись другого поверху, я торкнувся мармурової стіни, холодної та ворожої, знайшов рельєфне зображення на дубових дверях та намацав алюмінієвий дзвоник. Я вставив ключ у замкову щілину; двері відчинилися.

На мить мене осліпив спалах блакитного світла; я відчув порив теплого повітря. Спершу я пішов до Бернардиної кімнати, розташованої побіля кухні, хоча був упевнений, що служниці немає вдома. Я легко постукав у двері кількома пальцями. Відповіді не було, і я дозволив собі увійти. Це була

проста кімната: велике ліжко, сервант із тонованим дзеркалом та комод, заставлений зображеннями святих із Дівою Марією на чолі. Я причинив двері, а коли обернувся – серце мое мало не зупинилося: з іншого кінця коридору до мене наближався десяток яскраво-червоних очей. Мене оточили коти. Коти пана Густаво знали мене й терпіли мою присутність. Якийсь час вони ходили навколо мене, тихо нявкаючи, та незабаром зрозуміли, що мое наскрізь промокле вбрання не дасть їм бажаного тепла, і байдужно полишили мене.

Кларина кімната розташовувалася у протилежному кінці квартири, поряд із бібліотекою та кімнатою для музичних занять. Я блукав коридором, відчуючи за собою нечутні кроки кількох найпричепливіших котів. У мерехтливій темряві громовиці оселя Барсело здавалася величезною та зловісною, зовсім не схожою на те місце, яке я звик уважати за свій другий дім.

Переді мною відкрилася оранжерея, густа й непролазна. Коли я пробирався крізь нетрі, мені спало на думку: якби незнайомцеві без обличчя вдалося – таки прокрастися до квартири, він міг причаїтися саме тут, в оранжереї... Мені навіть здалося, що я вже відчуваю сморід паленого паперу... ні, це я просто нанюхав запах тютюну. Та все одно мене охопила паніка: тут ніхто не міг палити, люлька Барсело була лише декоративним аксесуаром!

Коли я наблизився до кімнати для музичних занять, знову спалахнула блискавка, і я побачив кружальця диму, що здіймалися в повітрі, схожі на імлісті гірлянди. Обіч галереї виширило всі клавіші піаніно. Я перетнув музичну кімнату й пройшов до дверей бібліотеки. Вони були зачинені. Я відчинив їх; у бібліотеці було світліше – скупе проміння віддзеркалювалося від балконних вітражів. Переповнені книжкові стелажі утворювали овал, у центрі якого стояв письмовий стіл і два плюшеві фотелі. Я знав, де Клара зберігає книжку Каракса: у скляній шафі біля балконної арки. Я підкрався туди. Мій план (хоча доречніше було це назвати відсутністю плану!) полягав у тому, щоб витягти книжку, винести її звідси, віддати тому божевільному й більше ніколи його не бачити. Ніхто, крім мене, й не знатиме, що книжка зникла.

Я хотів піти непоміченим, щоб зникнути з життя Клари та Барсело назавжди. Нечутно я вийшов з бібліотеки. У кінці коридору виднілися двері Клариної кімнати. Я уявив собі, як вона спить у своєму ліжку; уявив, як мої пальці пестять її шию, гладять її тіло, що його я прикликав у мріях... Я вже йшов геть, готовий перекреслити шість років мрій... але раптом щось мене зупинило. Якийсь химерний свист позаду, з-за дверей. Тихесенький голос, який щось шепотів та сміявся. І цей голос долинав з кімнати Клари.

Я повільно підійшов до дверей. Узявся за ручку. Пальці тремтіли.

Глибоко вдихнувши, я відчинив двері.

Оголене тіло Клари розплаталося на білих простирадлах, які блищали, немов мокрий шовк. Руки маестро Нері ковзали по її вустах, шиї, грудях... Її білі очі дивилися вгору, на стелю; коли вчитель музики ліг на неї, входячи в її тіло між двома блідими тремтливими стегнами, її повіки затремтіли. Руки –

ті самі руки, які шістьма роками раніше вперше вивчали мое обличчя, – тепер стискали блискучі від поту сідниці маестро. Клара майже роздирала їх нігтями, скеровуючи Нері в себе з відчайдушною, несамовитою, тваринною жагою... Я не міг дихати. Наче спаралізований, я дивився на них.

І тут Нері помітив мене. Здавалося, спершу він не повірив своїм очам, та вже за мить обличчя його викривила лютя.

Клара досі притискала його до себе. Вона потерлась об нього тілом, лизнула його шию.

– Що сталося? – простогнала вона. – Чому ти зупинився?

– Нічого, – пробурмотів він. – Я зараз повернуся.

Підвівшись, Нері кинувся на мене з кулаками, та я бачив його лише краєм ока – сам не міг відвести очей від Клари, спітнілої, задиханої; під її шкірою проглядалися ребра, груди тремтіли...

Тим часом учитель музики схопив мене за шкірку й витяг зі спальні – мої ноги майже не торкалися підлоги, як я не пручався, а вивільнитися не міг. Нері ніс мене, мов паку, крізь оранжерею.

– Я зламаю тобі карк, негіднику, – мимрив він собі під ніс.

Він відчинив двері та щосили жбурнув мене крізь них на сходи. Книжка Каракса випала з моїх рук. Нері підняв її й оскаженіло кинув мені в обличчя.

– Якщо я ще раз побачу тебе тут або дізнаюся, що ти підійшов до Клари на вулиці, присягаюся, я тебе так відлупцюю, що ти опинишся в лікарні – і не подивлюся на те, що ти ще малий, – холодно сказав він. – Зрозуміло?

Я із зусиллям підвівся на ноги. Нері пошматував не тільки мій піджак, а й мою гордість.

– Як ти потрапив усередину?! – прогарчав Нері.

Я не відповів.

Нері зітхнув і похитав головою.

– Ну ж бо! Віддай мені ключі!

– Які ключі?

Він ударив мене кулаком – ударив так сильно, що я впав. Коли я знов підвівся, рот мій був повен крові, а в лівому вусі дзвеніло, й цей пронизливий дзвін нагадував свисток поліціанта. Я торкнувся обличчя й відчув, як горить під пальцями розбита губа. На пальці вчителя музика поблискував закривавлений перстень-сигнет.

– Я сказав, давай ключі!..

- Пішов ти...

Наче відбійний молоток розірвав мені нутроші. Я зігнувся, як зламана лялька, не в змозі дихати; обперся, хитаючись, спиною об стіну... Нері схопив мене за волосся й обшукував мої кишень, доки не знайшов ключі. Я впав на підлогу, тримаючись за живіт, скімлячи з болю та люті.

- Скажи Кларі...

Та Нері примнув дверима, залишивши мене в самісінькій темряві.

Навпомацки знайшовши книжку, я ковзнув сходами вниз, тримаючись за стіни та важко дихаючи.

Я вийшов надвір. Розбита губа боліла нестерпно. На різкому вітрі промоклий одяг мало не відразу задубів.

- Чи з вами все гаразд? - спитав голос із темряви.

Це був жебрак, якому я нещодавно відмовився допомогти.

Відчуваючи сором, я кивнув, намагаючись не дивитися йому у вічі, й пішов був геть, та він знов гукнув до мене.

- Заждіть, пане! Перечекайте принаймні, поки не вгамується дощ!

Із цими словами жебрак узяв мене за руку й відвів під арку. У кутку лежав його клунок з особистими речами.

- Я маю трохи вина, не такого вже й поганого. Випий трохи, це допоможе тобі зігрітися. І продезинфікувати... - перейшов він на «ти».

Я ковтнув з пляшки. На смак вино нагадувало дизельне паливо, та ще й відгонило оцтом; утім, воно зігріло мій шлунок та заспокоїло нерви. Коли краплі окропили поранену губу, перед моїми очима замерехтіли метелики. «Це найчорніша ніч мого життя», - подумав я.

- Тобі краще? - всміхнувся жебрак. - Ну ж бо, ковтни ще. Цей напій і мертвого підійме.

- Ні, дякую. Пий ти, - промимрив я.

Жебрак зробив великий ковток. Я уважніше подивився на нього: він був схожий на сіренького урядового клерка, який п'ятнадцять років спав у тому самому костюмі. Він простягнув мені руку, я її потиснув.

- Фермін Ромеро де Торрес, тимчасово безробітний. Радий познайомитися.

- Даніель Семпере, повний йолоп. Радий познайомитися.

- Не кажи так про себе. Такої ночі, як ця, все здається гіршим, ніж є насправді. Ти й не здогадуєшся, але я природжений оптиміст. Не маю жодного сумніву, що нинішньому режимові залишилися лічені дні. Усі освічені люди твердять, що вже найближчими днями сюди прийдуть американці й відішлють цю

дрібноту Франко з його продажною політикою назад до Мелільї. Тоді я повернувся на свою посаду, і мою репутацію, мою втрачену честь буде відновлено.

– А де ти працював?

– У розвідці. Я висококваліфікований шпигун, – відповів Фермін Ромеро де Торрес. – Достатньо сказати, що я був людиною президента Масіа[10 – Франсіско Масіа-і-Льюса (1859–1933) – видатний діяч каталонського національного руху, організатор кількох повстань проти диктатури Прімо де Рівєри. У 1931–1933 рр. – очільник автономного уряду Каталонії.] в Гавані.

Я кивнув. Іще один божевільний. У нічній Барселоні їх збирається чимало. Чимало і звичайнісіньких йолопів, як-от я.

– Слухай, мені не подобається твоє забиття. Хтось добряче тебе відлупцював, га?

Я торкнувся рота пальцями – губа досі кровоточила.

– Либонь, через жінку? – спитав він. – Дарма. Жінки в цій країні (а я трохи бачив світу) – лицемірні та ще й фригідні особи. Повір мені. Я пам'ятаю мулатку, яку залишив на Кубі, – жодного порівняння! Жодного. Карибські феміни наближаються до тебе, погойдуючи стегнами, й шепочуть: «Ай, папіто, дай насолоди, дай насолоди». Звісно, що справжній чоловік, у жилах якого буває кров... гай-гай, та що казати?!

Мені здалося, що Фермін Ромеро де Торрес, чи як його там звали, страшенно скучив за безтурботними розмовами – майже так само, як і за гарячою ванною, тарілкою каші та чистою одежею. Деякий час він розмірковував уголос, а я його слухав, чекаючи, поки вщухне біль у пораненій губі. Слухати було неважко: адже єдине, чого потребував мій співрозмовник, – це періодичних кивків головою на знак уваги до його слів. Жебрак уже збирався був викласти подробиці фантастичного плану викрадення дружини Франко, коли я побачив, що дощ ущуає і хмари, здається, потроху пересуваються на північ.

– Уже пізно, – пробурмотів я, підводячись.

Фермін Ромеро де Торрес із похмурим виглядом кивнув і допоміг мені підвестися, вдаючи, що змітає бруд із моєї промоклої одежі.

– Тоді іншим разом, – сказав він покірно. – Боюся, мої балачки мене ж і знищать. Та коли вже я почав говорити... Слухай, ця справа про викрадення... вона повинна залишитися проміж нас, розумієш?

– Не турбуйся. Я німий як могила. І дякую за вино.

Я попрямував до бульварів, зупинився біля входу на площу й озирнувся на квартиру Барсело. У вікнах, омитих дощем, досі не було світла. Тієї миті я волів би ненавидіти Клару – але не міг. Справжня ненависть – це теж мистецтво, якого вчаться роками.

Я заприсягнувся собі, що більше ніколи не бачитимуся з нею, не згадуватиму її імені й років, змарнованих біля неї. Дивно, але мені вдалося заспокоїтися. Злість, що в шию виштовхала мене з дому, кудись зникла; однак я побоювався, що наступного дня вона повернеться з новою силою. Побоювався, що ревності та сором поглинуть мене. Але до світанку було ще далеко, й залишалася одна річ, яку я мав зробити, перш ніж повернутися додому з чистим сумлінням.

Вулиця Арко-дель-Театро чекала на мене. Чорна вода на середині вузької вулички збігала в один потік і текла, наче похоронна процесія, далі, до серця кварталу Раваль. Я впізнав старі дерев'яні двері, примхливий фасад, до якого батько привів мене колись на світанку шість років тому. Я зішов угору сходами й сховався від дощу під дверним навісом. Там тхнуло сечею та гнилою деревиною. «Цієї ночі Цвинтар забутих книжок особливо пахне смертю», – подумав я.

На дверях висіло кільце у вигляді голови диявола – я не пам'ятав цього. Я взяв диявола за роги й тричі постукав. Глухе відлуння прокотилося будинком. Трохи перегодом я постукав знову, тепер уже шість разів, кожен раз був гучніший за попередній, – стукав, доки не заболів кулак. Минуло ще кілька хвилин. Я почав побоюватися: а що, як тут уже нікого немає?.. Я присів навпочіпки біля дверей та витяг з піджака книжку Каракса; розкривши її, я перечитав перше речення, що захопило мене кілька років тому.

Того літа дощило щодня, і хоча люди казали, наче це Бог лютує через те, що мешканці містечка відкрили казино прямісінько біля церкви, я знав, що насправді це – моя провина, тільки моя: адже я навчився брехати, й вуста мої досі промовляють останні слова матері – слова, що їх вона сказала на смертному ложі: «Я ніколи не кохала чоловіка, з яким одружилася. Я кохала іншого, який – так мені сказали – загинув на війні. Знайди його та скажи, що мої останні думки були про нього. Він – твій справжній батько».

Я посміхнувся, пригадавши першу ніч гарячкового читання, закрив книжку й збирався був постукати востаннє, але не встигли мої пальці торкнутися дверного кільця, як великі двері відчинилися – достатньо широко, щоб крізь щілину можна було побачити обличчя сторожа, який тримав газову лампу.

– Доброго вечора, – привітався я. – Ви Ісак, правда?

Сторож дивився на мене не кліпаючи. Світло газової лампи наче вимальовувало хижі риси його обличчя в бурштинових та червоногарячих відтінках, надаючи йому разючої схожості з маленьким демоном на дверях.

– Ти – молодший Семпере, – пробурмотів він стомлено.

– Вашій пам'яті можна позаздрити.

– А в тебе паршиве відчуття часу. Чи знаєш ти, котра година?

Його пронизливий погляд упіймав книжку під моїм піджаком – і питально звівся на мене. Я витяг книжку й показав йому.

– Каракс, – промовив він. – У місті немає й десятих людей, які б читали цю книжку.

- Можливо. Але один із цих людей має намір спалити її. І я не можу вигадати кращої схованки.

- Тут цвинтар, а не сейф.

- Маєте рацію. Але саме це потрібно книжці - бути похованою, щоб ніхто не міг знайти її.

Ісак із підозрою подивився вниз, на алею, потому прочинив двері ще на кілька сантиметрів і дав мені знак ковзнути всередину. Темний чудернацький вестибуль пах воском та вогкістю. У півночі було чути уривчастий шум падіння дощових краплин. Ісак дав мені потримати лампу, а сам занурив руку в пальто, щоб витягти зв'язку ключів, якій позаздрив би будь-який тюремник; потому, миттєво знайшовши потрібний ключ, він устроїв його в засув, під скляний коробок, повний реле й трибів, схожий на велику музичну скриньку. Ісак крутнув зап'ястком - і механізм клацнув: важелі та шарніри почали ковзати в неймовірному механічному балеті, доки величезні двері не затиснулися колом сталевих клямок, які іншим кінцем входили в кам'яну стіну.

- Навіть Національний банк не міг би мати кращих заборів, - зазначив я, вражений. - Це схоже на прилади з романів Жуль Верн.

- Кафки, - виправив мене Ісак, беручи назад газову лампу та йдучи всередину будівлі. - Надійде час, коли ти зрозумієш, що на книжковій торгівлі можна заробити щонайбільше на краю хліба. І вирішиш, що пора вчитися грабувати банки... або підпалювати їх... Тоді приходь до мене, я навчу тебе кількох фокусів із прогоничами.

Ісак високо ніс лампу, що кидала на стіни тремтливі відблиски червоного світла. Я йшов коридорами, відновлюючи в пам'яті знебарвлені фрески янголів та якихось химерних тінеподібних істот на стінах. Ісак трохи кульгав; його потерте фланелеве пальто нагадувало одіж грабаря. Було в цьому чоловікові щось від Харона, щось від александрійського бібліотекаря; мені спало на думку, що такий персонаж був би цілком доречний на сторінках одного з романів Хуліана Каракса...

- А чи вам відомо що-небудь про Каракса? - спитав я.

Ісак зупинився в кінці коридору й байдужо подивився на мене.

- Небагато. Тільки те, що про нього розповідали.

- Хто?

- Ті, хто знав його краще. Або принаймні вважали, що знають.

Серце мое зупинилося.

- Коли це було?!

- Тоді, коли я ще користувався гребінцем. Ти, мабуть, іще лежав у пелюшках. І, чесно кажучи, відтоді ти не набагато порозумнішав. Поглянь на себе, ти весь тремтиш!

- Мое вбрання змгло, а тут надто холодно.

- Холодно? Наступного разу, будь ласка, повідом заздалегідь про свій візит - я увімкну уявне центральне опалення, щоб щиро прийняти тебе, крихітко. Ну ж бо, йди за мною. Мій кабінет нагорі. Там пічка й ковдра, щоб ти загорнувся, поки висхне твоя одежа. І не забудьмо про бактерицидний пластир та перекис. Ти маєш такий вигляд, наче щойно тебе збив поліцейський фургон.

- Прошу вас, не переймайтесь.

- Я не переймаюся. Я роблю це задля себе, не задля тебе. Якщо ти увійшов у ці двері, ти граєш за моїми правилами. Це книжковий цвинтар, а не людський. Ти можеш підхопити запалення легенів, а я не хочу телефонувати потім до трупарні. Про книжку поговоримо пізніше. Упродовж тридцятих вісьмох років звідси ще не втекла жодна.

- Я не знаю, як висловити вам свою вдячність...

- Тоді не висловлюй. Якщо я й впустив тебе, то тільки через повагу до твого батька. В іншому випадку ти б залишився на вулиці. Тепер іди за мною. Якщо будеш добре поводитись, я, можливо, й розповім, що мені відомо про твого приятеля Хуліана Каракса.

Краєчком ока стежачи за ним, я помітив, як він загадково всміхається. Ісакові явно подобалася роль злого сторожового собаки. Я теж крадькома всміхнувся: у мене не було сумніву, хто повісив диявола на дверному кільці.

10

Ісак накинув мені на плечі кілька ковдр і запропонував філіжанку якогось паруючого варива, від якого йшов запах шоколаду та чогось спиртного.

- Ви розповідали про Каракса...

- Тут нема чого довго розповідати. Уперше ім'я Каракса я почув від Тоні Кабестані - це було двадцять років тому, коли він іще був книговидавцем. Кабестані багато подорожував, бував у Лондоні, Парижі, Відні, а коли повертався, неодмінно заходив до мене, й ми трохи балакали. Ми обидва були вдівцями, й він жартував: за дружин нам, мовляв, стали книжки - мені мої старі, йому його grosбухи. Ми були добрими друзями. Якось він розповів мені, що буквально за копійки придбав права на видання в Іспанії романів Хуліана Каракса - молодого письменника родом з Барселони, який мешкав у Парижі. Це було десь у 1928 чи 1929 році. Здається, Каракс ночами працював тапером у якомусь другорядному домі розпусти на площі Пігаль, а вдень писав на обшарпаному горищі в Сен-Жермен. Париж - єдине місто у світі, де голодна смерть і досі супроводжує мистецтво. Каракс видав у Франції пару

романів, які зазнали цілковитої поразки. У Парижі ніхто не цікавився Караксом, а Кабестані завжди подобалося заощаджувати гроші.

– То Каракс писав іспанською чи французькою?

– Хтозна? Можливо, обома. Його мати була французенка, викладала музику. Гадаю, він мешкав у Парижі з дев'ятнадцяти-двадцяти років. Однак Кабестані говорив, що рукописи Каракса надходили іспанською. Чи то були оригінали, чи авторські переклади – Кабестані було байдуже: його найулюбленішою мовою були гроші, решта не мала значення. Кабестані спало на думку: якщо фортуна йому сприятиме, він продасть на іспанському ринку кілька тисяч примірників.

– І продав?

Ісак насупився й налив мені ще трохи свого тонізуючого засобу.

– Гадаю, найбільше продалося «Червоного будинку» – дев'яносто примірників.

– Але він і надалі видавав книжки Каракса, незважаючи на збитки, – припустив я.

– Так. Не можу цього збагнути! Кабестані точно не був романтиком. Але кожен має свої таємниці. У період з 1928 до 1936 року він видав вісім романів Каракса. Хай там як, насправді Кабестані заробляв гроші на катехізисах та дешевих сентиментальних романах із провінційною героїнею на ім'я Віолета Ла Фльор – ці продавалися, як ті гарячі пиріжки. Припускаю, що романи Каракса він видавав, бо вони збуджували його фантазію. А може, й просто всупереч Дарвіну.

– І що сталося з паном Кабестані?

Ісак зітхнув, підвів очі.

– Старість – ось та ціна, яку всі ми мусимо сплачувати. Він захворів та зіткнувся з певними фінансовими труднощами. У 1936 році фірму очолив його старший син, але хлопець був з тих, хто не може прочитати навіть розміру своєї білизни. Видавництво розвалилося менш ніж за рік. На щастя, Кабестані так і не побачив, що зробили спадкоємці зі справою його життя, а війна – з його містом: у ніч усіх святих із ним стався удар. У нього в роті була кубинська сигара, а на колінах – молода дівчина. Гай-гай, хіба ж у такому віці можна так поводитись?.. Натомість його син, пихатий, як і всі йолопи, мав на думці продати всі книжки з батькових складів у макулатуру. Батькову спадщину – і в макулатуру! Але якийсь приятель, власник вілли в Кальдетас та італійської спортивної автомашини, переконав того хлопчиська, що лицарські романи з ілюстраціями та «Майн кампф» будуть продаватися як скажені, – так, що може й паперу не вистачити.

– І як він урешті-решт вчинив?

– Не знаю, як би він вчинив, якби одного дня в його кабінеті зненацька не з'явився якийсь тип і не зробив йому щедрої пропозиції: продати весь наклад романів Хуліана Каракса за ціну, утричі вищу за ринкову.

- Далі можете не казати. Покупець хотів спалити книжки, - промимрив я.

Ісак здивовано осміхнувся.

- І справді, так.

- Хто ж був той чоловік?

- Хтось на прізвище Обер чи Кубер, не пам'ятаю.

- Лаін Куберт?

- Що, знайоме ім'я?

- Так звали одного з героїв «Тіні вітру», останнього роману Каракса.

Ісак спохмурнів.

- Вигаданий персонаж?

- У романі Лаіном Кубертом звать диявола.

- Дещо театральнo з боку того покупця, як на мене. Але хто б він не був, принаймні в почутті гумору йому не відмовиш, - підсумував Ісак.

Я досі ясно пам'ятав несподівану зустріч, що відбулася кілька годин тому, й не бачив у цьому нічого смішного, але волів наразі залишити свої думки при собі.

- А цей чоловік - Куберт чи як його там - мав обгоріле, спотворене обличчя, так?

Ісак знову всміхнувся і подивився на мене. У його погляді читалося водночас задоволення й занепокоєння.

- Не маю найменшого уявлення. Той, хто мені про це розповів, сам ніколи його не бачив, а дізнався про це від секретарки молодшого Кабестані. Я нічого не знаю про обгоріле обличчя. Ти певен, що не почув про це в якійсь радіопрограмі?

Я відкинув голову назад, ігноруючи його іронію.

- То чим усе скінчилося? Син видавця продав книжки Кубертові? - спитав я.

- Безглуздий телепень переоцінив свою спритність: він зажадав іще більше грошей, ніж пропонував Куберт, і той відмовився від власної пропозиції. Невдовзі однієї ночі склад Кабестані в Пуебло-Нуево згорів до самісіньких підвалин. І абсолютно задарма.

Я зітхнув.

- І всі книжки Каракса згоріли?

– Майже всі. На щастя, секретарці Кабестані дещо було відомо, крім того, вона мала непогану інтуїцію. З власної ініціативи вона пішла на склад і взяла по одному примірнику кожного з романів Каракса. Саме вона вела офіційне листування з Караксом, і з роками в них зав'язалося щось на кшталт дружби. Її звали Нурія, і я гадаю, що у видавництві, а можливо, й у всій Барселоні, вона була єдиною людиною, яка читала романи Каракса. Нурія завжди мала прихильність до тих, на кого всі вже махнули рукою. Змалечку вона приносила додому маленьких тварин, яких підбирала на вулиці. З часом вона стала «підбирати» письменників-невдах – може, через те, що її батько хотів стати письменником, та ніколи ним не став.

– Здається, ви непогано її знаєте.

Ісак знов натягнув на обличчя свою диявольську усмішку.

– Краще, ніж вона вважає. Вона моя дочка.

Я мовчав. Мене гризли сумніви. Що далі я слухав, то далі заплутувався.

– Безсумнівно, Каракс повернувся до Барселони у 1936 році. Дехто каже, тут він і помер. Чи залишилися в нього родичі? Хто може знати про нього більше?

Ісак зітхнув.

– Хтозна! Його батьки давно розлучилися. Мати поїхала до Південної Америки, де вдруге вийшла заміж. А батько... Не думаю, що син з ним помирився.

– Чому так?

– Не знаю. Людям подобається ускладнювати собі життя, наче воно й без того недостатньо складне.

– Чи ви не знаєте, батько Каракса досі живий?

– Сподіваюся. Він молодший за мене, але я нечасто виходжу на вулицю й кілька років уже не читаю некрологів: знайомі мруть як мухи, й це, чесно кажучи, лякає. До речі, Каракс – це дівоче прізвище його матері. Прізвище батька – Фортюні. Він – власник крамниці капелюхів на вулиці Св. Антоніо.

– А як ви вважаєте, коли Каракс повернувся до Барселони, чи міг він забажати зустрічі з вашою дочкою Нурією? Вони ж були друзями, а з батьком він не ладнав...

Ісак гірко розсміявся.

– Я б дізнався про це останнім. Зрештою, я її батько. Колись, 1932 чи 1933 року, Нурія поїхала у справах Кабестані до Парижа. На кілька тижнів вона зупинилася у помешканні Хуліана Каракса. Це розповів мені Кабестані. А мені дочка сказала, що мешкала в готелі. Тоді вона ще не була заміжня. У мене є підозра, що Каракс був у неї трохи закоханий. Моя Нурія з тих жінок, для яких украсти чоловіче серце – так само просто, як і сходити до крамниці.

- То вони були коханцями?

- Полюблюєш мелодрами, так? Послухай-но, я ніколи не втручався в особисте життя Нурії, бо мое власне далеко не було взірцевим. Якщо в тебе колись буде дочка - а цього благословення я нікому не бажаю - рано чи пізно вона змусить тебе страждати. Кажу тобі, якщо в тебе буде дочка, ти почнеш - можливо, навіть підсвідомо - ділити чоловіків на два табори: на тих, кого ти підозрюватимеш у романі з нею, й на тих, кого не підозрюватимеш. Якщо хтось каже, що це не так, - він бреше. Як на мене, Каракс належав до першого табору, тож мені байдуже, геній він чи невдаха, - для мене він завжди падлюка.

- А якщо ви помиляєтеся?

- Не ображайся, але ти ще малий і знаєш про жінок не більше, ніж я про приготування тістечок із марципанами.

- Можливо, - погодився я. - А що сталося з книжками, які ваша дочка взяла зі складу?

- Вони тут.

- Тут?

- А звідки, як гадаєш, узялася твоя книжка - та, яку ти обрав, коли батько вперше привів тебе сюди?

- Не розумію...

- Усе дуже просто. Одного вечора, кілька днів по тому, як згорів склад Кабестані, Нурія завітала до мене. Вона мала знервований вигляд. Сказала, що хтось переслідує її й вона боїться чоловіка на ім'я Куберт, який намагається добути книжки Каракса, щоб знищити їх. Нурія прийшла, аби врятувати книжки. Увійшла до великої зали й сховала їх десь між лабіринтами полиць. Наче скарб заховала. Я не питає, де вона їх поклала, а вона не сказала. Перш ніж піти, попередила, що як тільки їй пощастить знайти Каракса, вона повернеться по книжки. Здавалося, що вона досі була в нього закохана. Я спитав, чи є від нього новини, а вона пояснила, що не діставала від нього повідомлень уже кілька місяців, себто відтоді, як він надіслав їй остаточну коректу рукопису свого останнього твору. Не знаю, чи правду вона говорила...

- Як гадаєте, ваша донька погодиться поговорити зі мною про це?

- Можливо, але не знаю, що вона зможе додати до розповіді твого широкого слуги. Пам'ятай, усе це було багато років тому. Правда в тому, що ми з донькою не ладнаємо так, як я б того хотів. Ми бачимося раз на місяць. Ходимо пообідати кудись неподалік, і вона зникає так само швидко, як і з'являється. Знаю, кілька років тому вона одружилася з непоганим хлопцем, журналістом, трохи легковажним - я б сказав, це один з тих чоловіків, які завжди потрапляють у халепу через політичні погляди, - але в нього добре серце. Вони побралися цивільним шлюбом, нікого не запросили на весілля. Я дізнався про це місяць по тому. Вона не знайомила мене зі своїм чоловіком,

мені відомо тільки, що його звуть Мікель... чи якимось так. Не думаю, що вона дуже пишається своїм батьком, але я її не звинувачую. Після одруження вона стала іншою жінкою. Уяви, навіть навчилася в'язати, їй мені сказали, що вона більше не вдягається як Симона де Бовуар[11 – Simone de Beauvoir (1908–1986) – відома французька письменниця й філософ-екзистенціаліст. Близький друг Ж. -П. Сартра.]. Одного дня я дізнаюся, що став дідусем... Уже багато років Нурія працює вдома – перекладає з італійської та французької. Чесно кажучи, не знаю, звідки в неї талант. Точно не від батька. Дай-но я запишу тобі її адресу, хоча я їй не певен, що це слухна ідея – говорити, хто саме тебе послав...

Нашкрябавши щось на полях старої газети, Ісак віддав газету мені.

– Красно дякую. Хтозна, може, вона щось пригадає...

Ісак сумовито всміхнувся.

– У дитинстві вона пам'ятала все. Геть усе. Коли діти дорослішають, ти більше не знаєш, про що вони думають, що відчувають. Гадаю, так і повинно бути... Не переказуй Нурії моїх слів, гаразд? Те, що було сказано цієї ночі, не повинно вийти за ці стіни.

– Не турбуйтеся... А ви гадаєте, вона й досі мріє про Каракса?

Ісак глибоко зітхнув і опустив очі.

– Хтозна! Не знаю, чи справді вона його кохала. Такі речі залишаються в серці... Але тепер Нурія заміжня жінка. Коли я був десь у твоєму віці, я мав подружку, її звали Тересіта Боадас, вона шила фартухи на текстильній фабриці «Санта-Марія», що на вулиці Комерсіо. Їй було шістнадцять, двома роками молодша за мене, й вона була першою жінкою, в яку я закохався. Не дивись на мене так – знаю, ви, молоді, гадаєте, наче ми, старі, ніколи не закохувались... У батька Тересіти, німого від народження, був візок із льодом на ринку Борне. Ти не уявляєш, як я налякався, коли попросив руки Тересіти в її батька! Він п'ять хвилин – цілих п'ять хвилин! – мовчки витріщався на мене, тримаючи в руках кайло для льоду. Я два роки заощаджував гроші, щоб купити обручку для Тересіти, – а вона раптом захворіла. Сказала, наче щось підхопила на роботі... а шість місяців по тому померла. Туберкульоз. Досі пам'ятаю, як стогнав її німий батько, коли ми ховали Тересіту на цвинтарі в Пуебло-Нуево...

Я не наважувався дихати.

Трохи згодом Ісак звів очі й посміхнувся.

– Я розповідаю про події п'ятдесятип'ятирічної давнини, хлопче! Та якщо відверто, дня не минає, щоб я не згадав про неї, про наші далекі прогулянки аж до Всесвітньої виставки, що залишилася з 1888 року... Згадую, як Тересіта глузувала з мене, коли я читав їй вірші, які написав у задній кімнаті бакалійної крамниці мого дядька Леопольдо. Я навіть пам'ятаю обличчя циганки, яка на пляжі Богатель вішувала нам долю й сказала, що ми завжди будемо разом... Що ж, певною мірою та циганка мала рацію. Що я тобі можу сказати?... Так, гадаю, Нурія досі пам'ятає Каракса, навіть якщо нікому не каже про це. І Караксові я цього ніколи не пробачу. Ти ще

замалий і не знаєш, якого болю завдають такі стосунки. Якщо хочеш знати мою думку, Каракс – викрадач сердець, він узяв серце моєї дочки в могилу, у пекло. Я тебе попрошу про єдину річ: після того як побачишся з моєю донькою, дай мені знати, як вона. Дізнайся, чи вона щаслива. Чи пробачила своєму батькові?..

Над світанням, освітлюючи собі шлях гасовою лампою, я блукав Цвинтарем забутих книжок. Я уявляв, як багато років тому цими нескінченними коридорами блукала Ісакова дочка. Вона прийшла сюди з тією самою метою, що і я: урятувати Каракса. Мені здавалося, я пам'ятаю шлях, що його сам собі проклав тут шість років тому; але ні – вигини та повороти коридорів утворювали велетенську спіраль, у якій було майже неможливо зорієнтуватися. Тричі я намагався пройти шляхом, що його, як мені здавалося, я пам'ятав, – і тричі лабіринт повертав мене у вихідний пункт, де на мене з кривим усміхом чекав Ісак.

– Ти збираєшся колись за нею повернутися? – спитав він.

– Звісно.

– У такому разі ти мусиш дещо схитрувати.

– Схитрувати?

– Молодий чоловіче, тобі трохи бракує кмітливості, так? Пригадай-но Мінотавра.

Мені знадобилося кілька секунд, щоб зрозуміти, на що він натякає. Тоді Ісак витяг з кишені старий складаний ніжик і передав мені.

– Роби карби на кожному розі, позначки, які впізнаєш лише ти. На цьому старому дереві так багато подряпин та жолобків, що ніхто не помітить зайвого – ніхто, крім людини, яка знає, що шукає...

Я дослухався до його поради і ще раз проник до самого серця будівлі. Щоразу, змінюючи напрям, я зупинявся й робив позначки на полицях «К» та «С» по той бік коридору, куди я збирався повернути. Двадцятьма хвилинами пізніше я загубився у глибині вежі, а потім, зовсім випадково, натрапив на місце, де найкраще було сховати книжку. Я помітив книжки великого Ховельяноса[12 – Jovellanos – Гаспар Мельчор де Ховельянос-і-Рамірес (1744–1811) – видатна постать іспанського Просвітництва, державний діяч, філософ, економіст, поет і драматург.], присвячені скасуванню обмежень щодо успадкування церковних маєтків; на мій юнацький погляд, такий камуфляж міг би збити з пантелику найспритнішого шукача. Я зняв кілька томів цієї мармурової прози та оглянув другий ряд: між хмаринками пилу – п'єси Моратіна[13 – Moratin – автор має на увазі Ніколаса Фернандеса де Моратіна (1737–1780) або Леандро Фернандеса де Моратіна (1760–1828), обидва іспанські драматурги доби Просвітництва, батько та син. (Прим. ред.)], нове видання «Судді та гвельфа», «Богословсько-політичний трактат» Спінози...[14 – Spinoza – Бенедикт Спіноза (Барух д'Еспіноза), видатний філософ-раціоналіст (1632–1677). (Прим. ред.)] Я вирішив ув'язнити книжку Каракса між річником юридичних подробиць справ цивільних судів Жерони (випуск 1901 р.) та романом Хуана Валери[15 – Valera – Хуан Гальяно Валера-і-Алькала (1824–1905), один з найвідоміших іспанських прозаїків XIX

ст. (Прим. ред.)]. Щоб знайти місце, я витяг збірку поезій Золотого віку, яка стояла якраз між двома названими книжками, та протиснув на її місце «Тінь вітру», після чого огородив задній ряд стіною безсмертних творів Ховельяноса.

Без зайвої метушні я залишив свою схованку, відшукавши шлях за тими позначками, що зробив по дорозі сюди. Крокуючи в темряві між нескінченними рядами книжок, я не міг подолати почуття смутку; я думав: ось я абсолютно випадково у єдиній книжці, похованій у цьому безкрайому некрополі, знайшов цілий всесвіт – а тисячі, сотні тисяч інших книжок так і залишаться забутими назавжди... Я відчував, що мене оточують мільйони покинутих сторінок, сторінок, яких більше ніхто не гортатиме, які поволі потопають у темному океані забуття, поки світ, життя якого пульсує поза бібліотекою, втрачає власну пам'ять, навіть не розуміючи цього.

Уже розсвітало, коли я повернувся до оселі на вулиці Св. Анни. Я тихо відчинив двері та, не вмикаючи світла, ковзнув усередину. Стіл у ідальні й досі було накрито для вечери: торта ніхто не торкався, посуд чекав на страви. Я розглядів у фотелі нерухомий силует батька – він дивився на пейзаж за вікном. Батько, вочевидь, не лягав – він досі був у тому самому костюмі. Кружальця диму ліниво здіймалися від цигарки, яку він, наче ручку, тримав між вказівним та підмізинним пальцем. Я вже багато років не бачив, щоб батько палив.

– Доброго ранку, – промимрив він, відкладаючи цигарку в попільничку, переповнену недопалками.

Я не знав, що сказати. Світло позаду батькової фігури приховувало його очі.

– Уночі кілька разів дзвонила Клара, – сказав він. – Її голос звучав стривожено. Вона просила тебе передзвонити, незважаючи на те, котра буде година.

– Я не маю наміру більше ані бачити Клару, ані розмовляти з нею, – відповів я.

Батько кивнув головою, але нічого не сказав.

Я сів на один зі стільців та витріщився на двері.

– Чи не розповіси, де ти був?

– Блукав неподалік.

– Ти мене до біса налякав.

У його голосі не було чути ані злості, ані докору – сама лише втома.

– Знаю. Вибач, – відповів я.

– Що в тебе з обличчям?

– Підсковзнувся під дощем та впав.

- У цього дощу гарний бічний удар. Поклади щось на рану.

- Нічого. Я її навіть не помічаю, - збрехав я. - Усе, що мені потрібно, - це трохи поспати. Я ледве тримаюся на ногах.

- Принаймні відкрий свій подарунок, перш ніж іти спати..

Батько показав рукою на загорнутий у целофан пакунок, який звечора самотньо лежав на кавовому столику. Хвилину я вагався. Батько кивнув, підбадьорюючи мене. Я взяв пакет і зважив на долоні. Передав його батькові, не відкриваючи.

- Краще поверни це. Я не заслуговую на подарунки.

- Подарунки призначені давати радість тому, хто їх дарує, а не відзначати заслуги того, хто отримує, - пояснив батько. - Крім того, цього не можна повернути. Відкривай.

У тьмяному вранішньому світлі я обережно розкрив пакунок. У ньому була яскрава різьблена дерев'яна скринька із золотими заклепками; ще не відкривши її, я почав усміхатися... Витончений звук клацання застібки був схожий на цокіт годинника. Усередині лежав синій оксамитовий футляр, а в ньому...

У ньому був казковий «Монбланський шедевр» Віктора Гюго.

Це було вражаюче видовище.

Я взяв ручку й підніс до світла. На золотій кліпсі стояв напис:

Даніель Семпере, 1950

Я приголомшено витріщився на батька. Не думаю, що колись бачив його таким щасливим, як тієї миті.

Мовчки він підвівся з фотеля та обійняв мене. У мене пересохло в горлі, бракувало слів, і я теж мовчав.

Відповідно до ролі

1951-1953

11

Того року осіннє листя кружляло вулицями, наче сріблясте лушпиння, перш ніж вкрило Барселону суцільною ковдрою. Спогади про ніч мого шістнадцятиріччя, що так пригнітили мій дух, поступово віддалялися -

можливо, життя вирішило надати мені відпустку від моєї мелодраматичної скорботи, щоб я міг нарешті подорослішати. Аж дивно, як мало я розмірковував про Клару Барсело, про Хуліана Каракса й про того нікчому без обличчя, який пах горілим папером і вдавав із себе героя роману.

Надійшов листопад. Я вже мав позаду місяць урівноваженості, місяць без вештання біля площі Реаль лише заради того, аби побачити крізь вікно Клару... Заслуга в цьому, я мушу визнати, була не тільки моєю: справ у книгарні побільшало, тож ми з батьком ледь встигали, нам був потрібен помічник.

– Ми мусимо найняти людину, яка допомагатиме нам знаходити замовлення, – розмірковував батько. – Нам потрібен хтось особливий, напівдетектив, напівпоет – той, хто не боїться битися за неможливе...

– Гадаю, я знайду потрібну людину, – сказав я.

І я знайшов. Я знайшов Ферміна Ромеро де Торреса у його звичайному сховищі біля арок вулиці Фернандо. Жебрак складав до купи першу сторінку понеділкової газети зі шматочків, які вдалося врятувати з контейнеру для сміття. На першій шпальті йшлося про велич народної праці – ще один доказ славетного поступу політики диктатури.

– Боже! Знову брехня! – почув я крик Ферміна. – Ці фашисти перетворять усіх нас або на святих, або на жаб!

– Добридень, – стиха привітався я. – Чи ти мене пам'ятаєш?

Жебрак підвів голову, й чудова посмішка раптом засяяла на його обличчі.

– Мене не ошукує мій зір? Як справи, друже? Сподіваюся, ти зробиш ковток червоного вина?

– Сьогодні я частую, – відповів я. – Ти зголоднів?

– Ну, я б не відмовився від великого тареля смаженої риби... утім, я з'їм усе, що в мене вкинуть.

По дорозі до книгарні Фермін Ромеро де Торрес розважав мене оповідками про всі хитрощі, до яких він вдавався впродовж останніх років, щоб уникнути Служби безпеки й особливо інспектора Фумеро, своєї Немезиди, з якою в нього точилася жорстока й безупинна боротьба.

– Фумеро? – перепитав я.

Я згадав: так звали солдата, який вбив батька Клари Барсело у замку Монжуйк на самому початку війни.

Маленький чоловічок зблід зі страху й кивнув. Звичайно, він був зголоднілий, брудний, після місяців вуличного життя від нього смерділо. Він і найменшій гадки не мав, куди його ведуть, і я помітив певну тривогу, яку він намагався приховати за безперервними балачками.

Коли ми дісталися крамниці, він знервовано поглянув на мене.

– Будь ласка, заходь. Це книгарня мого батька. Хочу тебе з ним познайомити.

Жебрак зігнувся – жмут бруду та нервів.

– Ні, ні, не хочу навіть чути. Я маю непрезентабельний вигляд, а це шикарне приміщення... Я тобі заважатиму.

Батько визирнув із-за дверей, кинув погляд на жебрака, потім скосив очі на мене.

– Тату, це Фермін Ромеро де Торрес.

– До ваших послуг, – промимрив жебрак, майже тремтячи.

Батько спокійно всміхнувся до нього та простягнув руку. Бідолаха не наважився її схопити: йому було соромно.

– Слухайте, я гадаю... ліпше мені піти, – затинаючись, бурмотів він.

Мій батько обережно взяв його руку.

– У жодному разі. Мій син сказав, що ви пообідаєте з нами.

Жебрак переводив здивований погляд з мене на мого батька.

– Будь ласка, заходьте. Можете взяти гарячу купіль, – запропонував тато, – наша ванна до ваших послуг. Після цього, якщо не заперечуєте, ми могли би піти до «Кан-Соле» на обід.

Мій батько повів Ферміна до парадних дверей та майже силоміць затяг сходами нагору до квартири, поки я зачиняв книгарню. За допомогою улесливих слів і секретної тактики нам вдалося стягнути з Ферміна дрантя й заштовхати чоловіка у ванну. Без одержі він був схожий на жертву війни й тремтів, наче обскубане курча. Глибокі сліди від кайданів видніли на його зап'ястках та кісточках ніг, а спину прорізали жахливі рубці, на які було боляче дивитися. Ми з батьком обмінялися промовистими поглядами, але нічого не сказали.

Бідолаха, досі настраханий, дозволив помити себе, мов дитину. Поки я шукав чисте вбрання, батько про щось привітно говорив із гостем. Я знайшов батьків старий костюм, сорочку та білизну. З тих лахів, що їх зняв із себе Фермін, не можна було залишити навіть взуття, тож я вибрав пару черевиків, яку тато нечасто взував, бо вони були на нього замалі. Фермінове ж лахміття (включно з парочку штанів, які за кольором нагадували копчену шинку) я загорнув у газету та викинув на смітник.

Коли я повернувся до ванної кімнати, батько саме голив Ферміна, і я подумки зазначив, що ці двоє вже стали приятелями. Умитий та поголений, Фермін здавався на двадцять років молодшим. Тепер від нього пахло милом, але вигляд у нього й досі був якийсь стомлений – можливо, це був наслідок купелі із сіллю.

– Повірте мені, пане Семпере, якби доля не привела мене до світу міжнародних інтриг, я б обрав гуманітарні науки – це мені ближче до душі. Змалку в мене був нахил до поезії, я мріяв стати Софоклом або Вергілієм! Трагедії, написані «мертвими мовами», я люблю до нестями! Але мій батько, хай земля буде йому пухом, був людиною впертою та приземленою. Він завжди мріяв, щоби бодай один з його дітей приєднався до Ополчення, а жодна з моїх семи сестер не підійшла б для цього, навіть попри те, що на обличчях у них росло волосся – характерна риса всіх наших жінок за материною лінією.. На смертному ложі батько змусив мене заприсягтися, що коли мені не вдасться поносити трикутного капелюха ополченця, я принаймні стану державним службовцем та викину геть усі свої літературні мрії... А я, знаєте, старомодний. Я вірив, що батька, яким би дурноголовим той не був, належить слухати. Мабуть, ви розумієте. І все ж не думайте, що я протягом усіх цих років не дбав про свій інтелект. Я багато прочитав і можу напам'ять декламувати найкращі фрагменти «Божественної комедії»...

– Гаразд, шефе, вдягніть це. Ваша ерудиція не підлягає сумнівам, – сказав я, поспішаючи батькові на порятунок.

Коли Фермін Ромеро де Торрес, сяючи чистотою, вийшов з ванної, очі його випромінювали вдячність. Батько загорнув Ферміна в рушник, і жебрак аж засміявся від задоволення, відчувши, як його шкіри торкається чиста тканина. Я допоміг йому перевдягтися. Виявилося, що дібраний одяг завеликий, причому розмірів на десять. Батько витяг свій пасок та передав мені, щоб я застібнув його на Фермінові.

– Фермін має дуже модний вигляд, – сказав батько. – Чи не так, Даніелю?

– Тебе можна переплутати з кінозіркою, Ферміне.

– Припинить. Я вже не той, яким був. За ґратами втратив усі свої геркулесові м'язи, й відтоді...

– На мою думку, ти нічим не поступаєшся Шарлеві Буае[16 – Charles Boyer (1897–1978) – французький кіноактор; знявся у більш ніж сотні французьких та голлівудських фільмів. Ефектна зовнішність, досконала статура та оксамитовий голос забезпечили йому надзвичайний успіх у ролях романтичних героїв.]. Принаймні за статурою, – заперечив батько. – І це нагадало мені, що я мав намір зробити тобі ділову пропозицію.

– Для вас, пане Семпере, я можу й убивцею попрацювати, якщо потрібно. Лише назвіть ім'я – і я позбудуся жертви, перш ніж вона збагне, в чому справа!

– До цього не дійде. Я хотів тобі запропонувати всього-на-всього роботу в книгарні. Ти маєш розшукувати рідкісні книги для наших клієнтів. Це така собі літературна археологія. Тут важливо знати не тільки літературу, а й основні принципи роботи «чорного ринку». Наразі я не зможу багато платити тобі, але ти істимеш з нами, а також, доки ми не знайдемо для тебе гарного житла, можеш залишитися в нашій квартирі, якщо ти не проти.

Жебрак приголомшено дивився на нас обох.

– Що скажеш? – спитав батько. – Ти в нашій команді?

Фермін Ромеро де Торрес нічого не сказав. Він розридався.

З першого заробітку Фермін Ромеро де Торрес придбав собі ефектного капелюха та пару калосів і на поліг на тому, щоб погостувати нас із батьком стравою з бичачих хвостів, яка подавалася в понеділки у ресторані за два квартали від Великої арени для бою биків. Невдовзі батько знайшов для Ферміна кімнату в пансіоні на вулиці Хоакіна Кости; наша сусідка Мерседітас приятелювала із власницею пансіону, тож Фермінові дозволено було не заповнювати гостьової форми, яку вимагала поліція. Тепер він міг не боятися інспектора Фумеро та його поплічників. (Розмірковуючи про жажливі рубці, що вкривали тіло Ферміна, я здогадувався, що до них приклав руку саме інспектор Фумеро; але в очах бідлаха Ферміна було щось, що заважало мені торкнутися цієї теми. Можливо, коли-небудь він сам розповість мені про це, думав я.)

Перетворення жебрака на зразкового громадянина нагадувало неймовірну історію – з тих, що священики з убогих районів люблять розповідати вірянам, аби проілюструвати безмежну милість Всевишнього. Зазвичай ці історії звучать надто ідилічно, щоб бути правдивими, – це уподібнює їх до реклами лосьйону для росту волосся, розклеєної на трамваях. І тим не менш – щоранку, рівно о сьомій, Фермін чекав на нас біля дверей книгарні, усміхнений, охайно вдягнений та готовий працювати без перерви усі дванадцять годин і навіть більше. Виявилось, що він має схильність до шоколаду та рулетів із варенням; незабаром це вплинуло на його фігуру, однак анітрохи не зменшило його ентузіазму до великих імен давньогрецьких трагіків. Як молодий франт, він укладав своє чорне волосся з бріоліном та відрощував тонесенькі вуса, щоб не відставати від моди. Минув лише місяць після першої появи Ферміна в нашій ванні – і колишнього жебрака вже неможливо було впізнати. Що ж стосувалося робочих обов'язків, тут Фермін Ромеро де Торрес знов-таки не втомлювався дивувати нас із батьком. Інстинктам Ферміна міг позаздрити собака-шукач. Найскладніші замовлення наш новий підлеглий виконував у надкороткий строк. Чи існували книжки, назв яких він би не знав? Чи вміння торгуватися колись зраджувало його? Він міг прокласти шлях до приватної бібліотеки франтуватого вершника-аристократа чи герцогині з проспекту Пірсона, добути потрібний товар задарма або придбати його за копійки – і того самого дня повернутися зі здобиччю до книгарні, тріумфально насвистуючи.

Якось у ніч проти неділі – три з половиною місяці по тому, як Фермін почав працювати у книгарні, – нашу квартиру на вулиці Св. Анни сколошав телефонний дзвінок. Дзвонила господиня Ферміна. Стривоженим голосом вона повідомила, що пан Ромеро де Торрес зачинився у своїй кімнаті, кричить, як божевільний, лупцює по стінах та погрожує перерізати собі горло битою пляшкою, якщо хтось наважиться увійти.

– Будь ласка, не викликайте поліцію. Ми зараз будемо.

Була друга ніч. Наспів одягнувшись, ми поспішили на вулицю Хоакіна Кости. Ніч була холодною; лютував крижаний вітер, небо здавалося вугільно-чорним. На дорозі нам трапилися два притулки для знедолених – Дім милосердя та Дім співчуття; ми швидко пройшли повз них, не звертаючи уваги на нестямні погляди з темних коридорів, пропахлих деревним вугіллем. Ось ріг вулиці Ферландіна, а ось і вулиця Хоакіна Кости – прогалина в рядах почорнілих вуликів, що зливаються з темрявою кварталу Раваль.

Старший син господині чекав на нас унизу.

– Сподіваюся, ви не викликали поліції? – спитав батько.

– Поки що ні, – відповіли йому.

Ми побігли нагору. Пансіон розташовувався на другому поверсі; брудна спіраль сходів ледь видніла у брунатно-жовтому світлі голих лампочок, що кволо звисали з оголеного дроту. Пані Енкарна, господиня, вдова капрала з Ополчення, зустріла нас біля дверей; її постать огортав легкий блакитний халат, а голову прикрашала корона з папільйоток.

– Послухайте, пане Семпере, це пристойний будинок. Охочих оселитися в мене більше, ніж я можу прийняти. І я не хочу вплутуватися в подібні речі, – дріботіла вона, проводячи нас крізь темний коридор, що тхнув нашатирем та вогкістю.

– Розумію, – пробурмотів тато.

Раптом ми почули крики. Кричав Фермін. Із кількох напіввідчинених дверей нишком визирали перекривлені чи то страхом, чи то надмірною цікавістю обличчя – обличчя з пансіону, зрошені на водянистому супі.

– А ви, решта, спати, заради Бога! Це вам не вар'єте на Моліно! – сердито закричала пані Енкарна.

Ми зупинилися біля дверей Фермінової кімнати. Батько обережно постукав суглобами пальців.

– Ферміне, ти там? Це Семпере.

Дике виття, здавалося, пронизало стіни; я здригнувся від відчуття остуди. Пані Енкарна, втративши статечну стриманість, схопилася за серце, сховане десь під масивними грудьми.

Батько знов покликав.

– Ферміне! Ну ж бо, відчини двері.

Фермін знову завив, усім тілом кидаючись на стіни, потім змовк на мить, після чого почав шодуху горлати непристойності. Інші постояльці знову виглянули в коридор, бліді від жаху. Недивно – крики Ферміна, певно, чути було й в армійському штабі.

Батько зітхнув.

– Пані Енкарно, ключі від кімнати е?

– Авжеж!

– Будь ласка, дайте їх мені. А ти, Даніелю, біжи по лікаря Баро. Він мешкає неподалік, на Рієра Альта, 12.

Пані Енкарна вагалася.

– Послухайте, може, краще покликати священика? Мені здається, пана Ромеро де Торреса охопив диявол!

– Ні. Лікар допоможе. Ну ж бо, Даніелю, біжи. А ви, будь ласка, дайте мені ключі.

Лікар Баро, постійний відвідувач нашої книгарні, був неодружений, страждав на безсоння й усі ночі проводив, читаючи Золя та дивлячись об'ємні знімки молодих красунь у спокусливій білизні, щоб розвіяти нудьгу. Хоча він і називав себе лишень другорядним знахарем, діагностував він краще, ніж модні лікарі з практиками на вулиці Мунтанер. Більшість пацієнтів Баро становили старі повії з поблизьких вуличок та інші бідولاхи, які не мали змоги добре платити за його послуги, але лікар до всіх ставився однаково. Я неодноразово чув, як він казав, що світ – горшкова піч Бога, а єдине бажання, яке залишилося в нього, лікаря Баро, – щоб футбольна команда Барселони раз і назавжди виграла чемпіонат Іспанії; «тоді я зможу спокійно померти», стверджував він.

Одягнений у халат, Баро відчинив мені двері. Від нього пахло вином, у руці була цигарка, якої він не встиг запалити.

– Даніелю?

– Мене послав батько. Це терміново.

Коли ми повернулися до пансіону, пані Енкарна плакала від жаху, а інші постояльці повибігали до коридору й стояли мовчки, з обличчями кольору старого свічного воску. Фермінову кімнату було відкрито, в кутку скулився сам Фермін, він був оголений, тремтів і плакав. Мій батько обіймав його, намагаючись заспокоїти. У кімнаті панував безлад, стіни були забруднені чи то кров'ю, чи то екскрементами. Доктор Баро швидко зрозумів ситуацію й жестом велів батькові покласти Ферміна на ліжко. Батькові допомагав син пані Енкарни, майбутній боксер. Фермін стогнав та бився всім тілом, наче якийсь паразит пожирав його зсередини.

– На бога, що сталося з бідолохою? Що з ним? – простогнала пані Енкарна з-за дверей, хिताючи головою.

Лікар перевірів пульс, обстежив із ліхтариком зіниці хворого та, не сказавши ні слова, почав готувати ін'єкцію.

– Тримайте його. Після ін'єкції він засне. Даніелю, допоможи нам.

Учотирьох ми заледве втримали Ферміна – він несамовито пручався, коли голка встромлялася йому в стегно. Спершу його м'язи напружилися, немов сталеві линви, але за кілька секунд очі затьмарилися, а тіло обм'якло.

– Будьте обережні, цей чоловік не дуже міцний, його будь-що може вбити! – хвилювалася пані Енкарна.

– Не переймайтеся. Він спатиме, – відповів лікар, оглядаючи рубці, що вкривали виснажене тіло Ферміна.

Я побачив, як Баро повільно хитає головою.

– Недолюдки, – бурмотів він.

– Звідки ці шрами? – спитав я. – Порізи?

Доктор Баро, не підводячи очей, знов похитав головою. Серед навколишнього гармидеру він спромігся знайти ковдру й укрит нею пацієнта.

– Опіки. Цього чоловіка катували, – пояснив він. – Це – сліди від лютівника.

Фермін проспав два дні. Прокинувшись, він геть нічого не пам'ятав, а коли йому розповіли про його поведінку, він так засоромився, що навколішки благав у пані Енкарни вибачення. Він присягався, що пофарбує увесь пансіон, і, знаючи її побожність, пообіцяв відслужити десять мес на її честь у церкві Белен.

– Єдине, що ви маєте зробити, – сказала пані Екарна, – це одужати й більше так мене не лякати. Я застара для таких переживань.

Мій батько відшкодував господині всі збитки, й інцидент було вичерпано. Отямившись після переляку, вона ще дужче полюбила Ферміна й примусила його заприсягтися, що він уживатиме ліки, які приписав доктор Баро.

– Задля вас, пані Екарно, я й цеглину проковтну, якщо буде потреба, – переконував Фермін.

Ми ніколи більше не нагадували Фермінові про його істеричний напад, проте я дедалі частіше замислювався про зловісного інспектора Фумеро. Майже щонеділі ми, щоб не залишати Ферміна на самоті, брали його із собою на вечерю до кав'ярні «Новедадес», а потім ішли всі втрьох до кінотеатру «Феміна», що на розі вулиць Діпутасьйон та Пасео-де-Грасіа. Один з білетерів, приятель мого батька, впускав нас крізь запасний хід на другому поверсі, й ми переглядали кіножурнал. Щоразу, коли показували, як генералісимум перерізає стрічку, урочисто відкриваючи якесь нове водосховище, Фермін помітно нервував.

– Що за ганьба! – обурювався він.

– Тобі не подобається фільм, Ферміне?

– Широ кажучи, це сьоме мистецтво анітрохи не зворушує мене. Як на мене, це лише розвага для дурнів, від якої вони робляться ще дурнішими. Кіно гірше, ніж футбол, ніж бій биків; та воно й починалося як розвага для неосвічених мас – минуло п'ятдесят років, а нічого не змінилося.

Ставлення Ферміна до кінематографу радикально змінилося одного знаменного дня, коли він відкрив для себе Керол Ломбард[17 – Carole Lombard – сценічний псевдонім Джейн Еліс Пітерс (1908–1942), американської кінозірки, популярної у 1930–1940-ті роки. Дружина Кларка Гейбла. Загинула в авіакатастрофі.]].

– Які груди, Ісусе, Маріє та Йосифе, які груди! – вигукнув він серед фільму, не тямлячи себе від захвату. – То не цицьки, то дві шхуни!

– Замовкни, покидьку, або я покличу директора, – пробубонів голос позаду нас. – Геть не залишилося сорому в людей! У якій свинській країні ми живемо!

– Справді, Ферміне, розмовляй тихше, – порадив я.

Та Фермін Ромеро де Торрес не слухав мене: погляд його оселився у спокусливих опуклостях, і дурнувата усмішка застигла на обличчі. Уже після сеансу, коли ми поверталися вулицею Пасео-де-Грасія, я помітив, що наш детектив-бібліограф досі у трансі.

– Гадаю, ми маємо знайти тобі жінку, – сказав я. – Жінка покращить твоє життя, ось побачиш.

Фермін зітхнув: він досі перебував під впливом чарів. Здавалося, тієї миті він був невіддільний навіть законові тяжіння.

– Чи ти знаєш це з власного досвіду, Даніелю? – невинно спитав він.

Я лише всміхнувся, відчуючи, що батько пильно дивиться на мене.

Тепер Фермін Ромеро де Торрес став завсідником кінотеатру. Батько подекуди волів лишитися вдома й почитати, але Фермін не пропускав жодного сеансу. Він купував пакет шоколадних цукерок, сідав у сімнадцятому ряду й поглинав ласощі, очікуючи появи кінодіви. Сюжет його не цікавив, і він немовно базікав, доки на екрані не з'являлася щедро наділена красотами леді.

– Я розмірковував над твоєю порадою щодо жінки, – якось сказав мені Фермін, коли ми сиділи в кінозалі. – Можливо, ти маєш рацію. У моєму пансіоні новий постоялець, колишній семінарист із Севільї, парубок із широкою душею. Час від часу він приводить молодих красунь – вони просто незрівнянні, й це наводить мене на думку, що людство повсякчас удосконалюється. Не знаю, як тому хлопцеві вдається мати такий успіх, він же такий непоказний! Певно, він своїми молитвами перетворює їх на безтямних. Його кімната поряд із моєю, тож мені все чути, і судячи зі звукових ефектів, цей чернець справжній артист. Аж не віриться, які дива може робити формений одяг! От скажи мені, які жінки тобі подобаються, Даніелю?

– Чесно кажучи, я небагато про них знаю.

– Ніхто не знає про жінок багато, навіть Фройд, навіть вони самі. Але це як електрика: необов'язково знати, як саме вона діє, щоб дістати електричний шок. Ну ж бо, розповідай! Які тобі подобаються? Не всі зі мною погодяться, але я вважаю, що в жінки мають бути жіночні форми, щось, що можна потримати в руках... Але тобі, я здогадуюся, небайдужі худорляві жінки. Що ж, і таку думку я поважаю.

– Щиро кажучи, в мене невеликий досвід щодо жінок, Ферміне. Якщо бути точним, у мене немає ніякого досвіду щодо них.

- А я вважав, що тієї ночі... ну, пам'ятаєш, коли тебе побили...

- Якби рани на серці гоїлися так само швидко, як подряпини на обличчі!.. - вихопилося в мене.

Фермін дружельно усміхнувся.

- Не сумуй. У тебе все ще попереду. Ніщо не зрівняється з першим разом, ніщо. Ти так і не збагнеш, у чому краса життя, поки вперше не роздягнеш жінку. Гудзик за гудзиком... наче зимового вечора чистиш смачну гарячу картоплю...

Цієї миті на екрані велично з'явилася Вероніка Лейк[18 - Veronica Lake - сценічне ім'я американської кіноактриси Констанс Френсіс Марі Олкмен (1919-1973), надзвичайно популярної у 1940-ті роки, постійної партнерки актора Алана Ледда.], і Фермін перемістився в іншу площину. Коли картинка на екрані змінилася і пані Лейк тимчасово зникла, Фермін побіг до буфету у фойє, щоб поповнити запаси ласощів: після місяців голодування мій друг дещо втратив відчуття міри, через що трохи погладшав, але небезпечний надмір ваги йому не загрожував. Я залишився на самоті, майже не слідкуючи за подіями на екрані. Я згадав Клару... ні, я згадав її тіло, блискуче від поту, розімліле від насолоди, тіло, яке здригалось в ритмі рухів учителя музики... Мій погляд відірвався від екрану - і я помітив глядача, який щойно увійшов. Його силует поволі пересувався до центру партеру, і врешті він сів за шість рядів від мене. У кінотеатрі багато самотніх людей, подумав я. Таких, як я сам.

Я намагався зосередитись на основній лінії сюжету. Герой, цинічний, але добросердий детектив, розповідав другорядній героїні, що такі жінки, як Вероніка Лейк, - загибель для всіх чоловіків і єдине, що залишається цим останнім, - це гинути від безнадійного кохання. Фермін Ромеро де Торрес, який уже встиг зробитися неабияким знавцем кінематографу, називав цей жанр «прикладом богомола»: на його думку, подібні фільми являють собою втілення грішних фантазій конторських службовців, які страждають на закрепи, та побожних жінок, які вмирають з нудьги, мріючи про бурхливе та розпусне життя. Я посміхнувся був, уявляючи собі, що б сказав мій друг-критик, якби не пішов на зустріч із буфетом... але посмішка застигла на моєму обличчі.

Глядач, який сидів за шість рядів переді мною, повернувся та витріщився на мене. Туманний промінь прожектора являв собою лише тонку хмаринку тремкого світла, у якому проступали лише обриси та кольорові плями; але цього світла вистачило, щоб я впізнав Куберта, чоловіка без обличчя. Цей жорстокий погляд блискучих очей без повік, цей вищир... здавалося, він у темряві облизує неіснуючі губи... Холодні пальці страху стисли моє серце.

Тієї миті з екрану вибухнули музикою дві сотні скрипок, почулися постріли, крики, а потім усе зникло, й на мить зала потонула в суцільній п'яній темі. Я чув, як пульсує у скронях моя кров, і цей звук нагадував лунке биття молота. Повільно на екрані проступала нова сцена, витісняючи чорноту блакитно-пурпуровою імлою. Чоловік без обличчя зник. Я обернувся і краєм ока побачив силует, що прямував уздовж проходу нагору; він розминувся з Ферміном, який якраз повертався зі свого гастрономічного сафарі. Опустившись біля мене, Фермін простягнув мені цукерку з шоколадним праліне.

– Даніелю, ти блідий як смерть. Тобі що, зле? – спитав він, стривожено дивлячись на мене.

Таємничий подув повітря пронісся залом.

– Дивно якось пахне, – зауважив Фермін. – Мабуть, якийсь член ради або адвокат пустив вітри.

– Ні. Пахне горілим папером.

– Скуштуй лимонну цукерку, Даніелю.

– Не хочу.

– Усе одно тримай – ніколи не знаєш, коли цукерка стане тобі у пригоді.

Я поклав цукерку в кишеню піджака та решту фільму просидів мовчки, не звертаючи ані найменшої уваги ні на героїню Вероніки Лейк, ні на жертв її фатальних чар. Фермін Ромеро де Торрес заглибився у фільм та у поглинання шоколадних цукерок. Коли в кінці фільму ввімкнули світло, я почувався так, наче прокинувся від поганого сну, й волів думати, що той чоловік у партері – просто примара, омана зору. Але ні... Його швидкого погляду в темряві було достатньо, аби я зрозумів: він цілком реальний. І він не забув ані мене, ані нашої угоди.

12

Коли Фермін не пропадав годинами у пошуках екзотичних видань, призначених задовольнити вимоги чергового покупця, він проводив час, упорядковуючи книжки, вигадуючи ринкові стратегії, поліруючи вивіску крамниці й віконні шиби, доки вони не починали сяяти, або протираючи корінці книжок ганчіркою, трохи змоченою у спирті. Відтоді, як Фермін почав працювати у книгарні, в мене з'явилося набагато більше вільного часу. Завдяки такому несподіваному щастю я міг повернутися до занять, що їх останнім часом був занедбав: наприклад, розв'язанню таємниці Каракса чи спілкуванню з моїм другом Томасом Агіларом, за яким я неабияк скучив.

Томас був задумливим, відлюдкуватим хлопцем, якого інші діти побоювалися через його певну схожість із горлорізами, яка надавала йому похмурого, погрозливого вигляду. У нього була статура борця, гладіаторські плечі та суворий, пронизливий погляд. Ми познайомилися багато років тому за досить екстремальних обставин. Це був мій перший тиждень у єзуїтській школі на вулиці Каспе. Після уроків по Томаса приїхав його батько, а з ним якась пихата дівчинка, яка виявилася Томасовою сестрою. Я відпустив був кілька нетактовних жартів щодо неї, але не встиг я й оком змигнути, як Томас кинувся на мене й засипав жорстокими ударами, після яких я не впізнавав себе у дзеркалі ще кілька тижнів. Томас був удвічі кремезніший за мене, сильніший та лютіший. Під час нашої дуелі на шкільному дворі, в оточенні хлопців, охочих до кривавої бійки, я втратив зуб – однак відмовився розповісти батькові та священикам, хто мене так страшенно побив. Не визнав я й того факту, що батько мого супротивника спостерігав за бійкою з

виразом справжнього задоволення на обличчі, приєднавшись до хору збуджених хлопчаків.

– Це моя провина, – сказав я, закриваючи тему.

Трьома тижнями пізніше під час перерви до мене підійшов сам Томас. Мене із жаху майже паралізувало. «Він іде, щоб покінчити зі мною», – подумав я. Але мета Томаса була цілком шляхетною: він хотів перепросити мене, бо розумів, що поборов удвічі слабшого суперника.

– Це мені має бути соромно за те, що я причепився до твоєї сестри, – відповів я. – Я б тоді наговорив бозна-чого, але ти так мене відлупцював, що я не міг говорити.

Томас зніяковіло потупив очі. Я здивовано розглядав цього сором'язливого велетня, який на перервах блукав коридорами, мов та загублена душа. Усі інші діти, включно зі мною, надто боялися його, ніхто не розмовляв з ним, ніхто навіть не наважувався глянути йому у вічі. З опущеною додолу головою, майже тремтячи, він запитав, чи не хочу я бути його другом. Я відповів, що хочу. Він подав руку, й я її потиснув; його потиск був міцний, але я навіть не здригнувся.

Того ж вечора Томас запросив мене до себе на обід і показав свою колекцію дивних приладів, зроблених із металевого брухту.

– Я сам їх виготовив, – гордовито пояснив він.

Я не міг збагнути, ані як вони працюють, ані для чого призначені, але промовчав, та ще й покивав головою, вдаючи захват. Мені здавалося, що цей надто великий і надто самотній хлопець просто виготовив собі олов'яних приятелів, і я був першим, кого він їм відрекомендував. То була його таємниця. Я поділився з ним своєю: розповів про свою маму і про те, як за нею скучив. Коли мій голос урвався, Томас мовчки обійняв мене. Нам було по десять років. З того дня Томас Агілар став моїм найкращим другом – а я його єдиним.

Незважаючи на агресивний вигляд, Томас мав спокійну, добру вдачу. Він трохи затаювався, коли розмовляв із людьми, – виняток становили його мама, сестра та я. Він захоплювався незвичайними винаходами та механічними приладами, здійснював «розтини» різноманітних інструментів, починаючи від грамофону й закінчуючи лічильною машиною, щоб дізнатися, як вони працюють. Багато часу Томас проводив на самоті у своїй кімнаті, вигадуючи нові неймовірні пристрої. Він був надзвичайно винахідливий, а ось практичності йому бракувало: його цікавили екстраординарні речі, приміром, синхронізатор світлофора на Гран-Віа, таємниця ілюмінованого фонтану Монжуйка та годинникові механізми автоматів у парку розваг на Тібідабо[19 – Найвища точка Барселони, гора заввишки 532 м.]

Вечорами Томас працював у конторі свого батька, а по дорозі додому заходив до нашої книгарні. Мій батько завжди виявляв зацікавленість Томасовими винаходами, дарував йому підручники з механіки та біографії видатних інженерів, як-от Ейфель та Едісон, – їх Томас обожнював. Минали роки, й Томас, полюбивши мого батька, почав міркувати, як створити з частин старого вентилятора автоматичну систему, за допомогою якої можна було б

реєструвати та зберігати бібліографічні картки. Він уже понад чотири роки працював над цим проектом, але мій батько досі демонстрував віру в цю ідею, оскільки не хотів знеохочувати Томаса.

Знайомлячи Томаса з Ферміном, я непокоївся, як Фермін відреагує на мого друга.

– Ти, певно, приятель Даніеля, винахідник? Дуже приємно познайомитися. Фермін Ромеро де Торрес, бібліографічний дорадник книгарні Семпере, до ваших послуг...

– Томас Агілар, – затиноючись, промовив Томас, посміхнувся та потиснув руку Ферміна.

– Обережніше, приятелю, в тебе ж не рука, а гідравлічний прес! А мені мої віртуозні пальці ще потрібні для роботи.

Томас відпустив його руку та вибачився. Фермін заходився масажувати пальці, і нові знайомі заглибилися в бурхливу дискусію щодо таємниць математики – науки, яка навіть у своїх найдоступніших формах була для мене чимось на кшталт китайської грамоти.

– То розкажеш мені, Томасе, теорему Ферма?... – почув я.

Час від часу Фермін звертався до Томаса на «ви» і завжди вдавав, що не помічає, як хлопець заїкається. На знак вдячності за безмежну терплячість Томас приносив Фермінові коробки швейцарських шоколадних цукерок, оздоблені фотографіями неймовірно блакитних озер, корів, що розгулювали дивовижно зеленими полями, та годинників із зозулею.

– Твій приятель Томас дуже талановитий, але йому бракує сміливості. Було б корисніше, якби він поводився рішучіше. Іти – єдиний спосіб дістатися будь-куди, – якось сказав мені Фермін. – На жаль, такий уже є цей науково-теоретичний розум. Візьмімо лишень Альберта Ейнштейна. Той зробив багато надзвичайних винаходів, але найпершим з них, якому знайшлося практичне застосування, виявилась атомна бомба, й ту використали без його дозволу. На Томаса, з його боксерським обличчям, чекають важкі часи в академічних колах. У цьому світі панують стереотипи, Даніелю.

Виходячи з бажання захистити Томаса від нерозуміння з боку оточення, Фермін вирішив, що повинен розвивати в моєму другові вміння вести розмову та поводитися на людях.

– Людина є твариною соціальною. Людям властиво призначати на посади «своїх людей», брати хабарі та поширювати плітки. Це – основна видова поведінка «розумної мавпи», – стверджував Фермін. – Це біологія. Нічого не вдієш.

– Чи ти не перебільшуєш?

– Іноді, Даніелю, ти такий наївний!

Суворий вигляд Томас успадкував від батька, вмілого управителя майном, який мав кабінет на вулиці Пелайо, поблизу розкішної крамниці «Ель сігло». Пан Агілар належав до тих привілейованих осіб, які завжди мають рацію. Він

був глибоко переконаний, що його син – недоумкуватий боягуз; щоб якось знівелювати ці ганебні риси, він наймав учителів, яким доручав усіляко вдосконалювати свого первістка. Я нерідко чув, як пан Агілар каже вчителям: «Мій син недоумок, зрозуміло?!» Томас, зі свого боку, чинив усі можливі перешкоди процесові свого «вдосконалення» і звертався до «вдосконалювачів» виключно латиною – мовою, якою він розмовляв із папською плинністю, без жодного затинання. Рано чи пізно вчителі у розпачі звільнялися, побоюючись, що Томас одержимий дияволом: а що, як невдовзі він почне декламувати диявольські накази арамейською?!. Єдиною надією пана Агілара залишилася військова служба, яка мала зробити з його сина справжнього мужчину.

Сестру Томаса, ту саму, якій я завдячую нашою з Томасом дружбою, звали Беатріс. Беа Агілар, батькова улюблениця, була надзвичайно схожа на свою матір: рудоволоса, витончено бліда, вона завжди носила дуже дорогі сукні з шовку або натуральної бавовни та панчохи з елегантною крамниці «Сіра перлина»; у неї була фігура манекенниці й бездоганна постава; коли Беа виходила на прогулянку, здавалося, що вона грає роль принцеси у своїй власній казці. Свої блакитно-зелені очі вона воліла описувати як «смагродово-сапфірові». Незважаючи на роки, проведені у вимогливому католицькому коледжі Матері Терези, – чи, можливо, саме завдяки цим рокам, – Беа, коли не бачив суворий батько, пила з високих келихів анісовий лікер; словом, вона була подібна до екранної богині – з тих, які доводили мого приятеля Ферміна до екстазу. Я ненавидів її, а вона платила за мою неприховану ворожість лінивими поглядами, сповненими зневаги та байдужості. Наречений Беа перебував на військовій службі у Мурсії[20 – Область на південному сході Іспанії.] у чині лейтенанта; я запам'ятав його як гладко зачесаного юнака і чув, що він член партії фалангістів. Звали його Пабло Каскос Буендіа; він належав до аристократичної родини, яка володіла кількома корабельнями на узбережжі Галісії[21 – Область на півночі Іспанії, на узбережжі Біскайської затоки.]. Завдяки дядькові, який служив у військовому міністерстві, Пабло багато часу проводив у відпустках; гостюючи в Агіларів, він не марнував жодної нагоди потеревенити про расову й духовну вищість іспанців та неминучий занепад більшовицької імперії.

– Маркс мертвий, – поважно казав він.

– Він помер іще 1883 року, якщо бути точним, – уїдливо зауважував я.

– Замовч, йолопе, бо віржу так, що відлетиш до Гібралтарської скелі!..

Не раз я помічав, як Беа потайки сміється з дурниць, які верз її наречений. Іноді вона здійснювала очі та дивилася на мене. Її погляду я не міг збагнути. Ми всміхалися одне до одного з холодною люб'язністю ворогів, яких поєднало ситуативне перемир'я, і я швидко відводив погляд. Я б радше вмер, ніж визнав, що в глибині душі боюся її.

На початку року Томас та Фермін вирішили об'єднати зусилля та організувати новий проект, який, як вони передбачали, допоможе нам із Томасом не

потрапити до армії. Фермін анітрохи не поділяв ентузіазму пана Агілара щодо військового досвіду.

– Корисне у військовій службі тільки те, що призов виявляє недоумків серед населення, – зазначав він. – Але для цього достатньо двох тижнів, для цього не потрібно двох років. Армія, Шлюб, Церква, Банк – ось чотири вершники Апокаліпсиса. Ну, давайте, смійтеся!

Анархічно-ліберальні переконання Ферміна Ромеро де Торреса дещо похитнулись одного жовтневого вечора, коли – примха долі! – до нас завітала стара знайома. Мій батько поїхав до Архентони, щоб оцінити тамтешню колекцію книжок, і повернутися мав допіру ввечері. Я залишився за прилавком, а Фермін видерся на драбину, наче вправний гімнаст, і заходився впорядковувати книжки на горішній полиці, за кілька сантиметрів від стелі. Невдовзі перед зачиненням книгарні – сонце вже сіло – у вікні з'явився профіль Бернарди, вдягнутої у своє «четвергове» вбрання (четвер був її вихідним). Вона помахала мені рукою.

– Боже, як ти виріс! – вигукнула вона, увійшовши. – Я б тебе й не впізнала... Ти так змужнів, Даніелю!

Вона обійняла мене, пролила кілька сльозинок, торкнулася моєї голови, плечей, обличчя, ніби перевіряючи, чи не пошкодив я чогось за увесь цей час.

– За вами дуже скучили в нас, молодий паничу Даніелю, – сказала вона, опускаючи очі.

– Я теж скучив за тобою, Бернардо. Поцілуй-но мене.

Вона зніяковіла, а я дзвінко розцілував її в обидві щоки. Бернарда засміялася. У її очах читалося: вона чекає, коли я спитаю про Клару, – та я вирішив не питати.

– Ти дуже гарна сьогодні, Бернардо. Просто вишукана! Як ти надумала завітати до нас?

– Та я вже давно хотіла зайти, але ж ти знаєш життя: ми всі дуже заклопотані... Пан Барсело, попри всю свою вченість, примхливий, як та дитина. Мені залишається тільки миритися з його примхами. Завтра в моєї небаги – тієї, з Сан-Адріана, – день народження, і я хочу зробити їй подарунок. Я подумала, що можна купити їй книжку, де багато слів і мало картинок, але ж я зовсім не знаюся на книжках...

Перш ніж я встиг відповісти, повна збірка творів Бласко Ібаньеса[22 – Вісенте Бласко Ібаньес (1867–1928) – видатний іспанський письменник, автор філософських та соціально-психологічних романів.] у твердій палітурці впала згори, й приміщення стряснуло, наче від балістичної ракети. Ми з Бернардою занепокоєно плянули нагору. Фермін стрибав по драбині, мов той циркач; очі його палали захопленням, на обличчі сяяла таємнича усмішка.

– Бернардо, це...

– Фермін Ромеро де Торрес, бібліографічний дорадник книгарні «Семпере та син», до ваших послуг, пані, – сповістив Фермін, беручи Бернардину руку й церемонно цілуючи її.

– Ви помиляєтеся, я не пані...

– Щонайменше маркіза, – ствердив Фермін. – Мені слід було знати. Я зустрічався з найшляхетнішими дамами на проспекті Пірсона. Надайте мені честь провести вас до відділу класичної дитячої та підліткової літератури, де я, на щастя, помітив збірку творів Еміліо Сальгарі[23 – Еміліо Сальгарі (1863–1911) – італійський письменник, автор пригодницьких романів.], яка містить відому епічну казку про Сандокан.

– Боже, я не впевнена... Це ж не життя святих? Батько дівчинки колись тримався лівого крила, розумієте...

– Я можу порадити й «Таємничий острів» Жуля Верна – дуже корисна для читання повість, розвиває ерудицію...

– Ну, якщо ви радите...

Фермін жадібно поїдав Бернарду очима, ніби вона була шоколадною цукеркою, й пускав слину; та й вона, здавалося, була підлещена увагою цього непоказного, але вельми красномовного чоловічка.

– А ти, Даніелю? – обернулась вона на мене. – Що ти скажеш?

– Фермін тут найкращий знавець, Бернардо, можеш на нього цілком покластися.

– Ну, тоді запакуйте мені ту, про острів, будь ласка. Скільки я винна?

– Усе за рахунок закладу, – відповів я.

– Ні, не хочу про це й чути!

– Якщо дозволите, пані, я, Фермін Ромеро де Торрес, сплачу за це. Ви зробите мене найщасливішою людиною в Барселоні.

Бернарда дивилася на нас обох. Їй бракувало слів.

– Послухайте, я сама сплачую за те, що купую, а це подарунок для моєї небаги...

– Гаразд, – швидко перервав Фермін, пригладжуючи волосся, – тоді, можливо, ви замість цього дозволите запросити вас на вечірній чай?..

– Ну ж бо, Бернардо, – підбадьорив я. – Сходи, повеселися. Послухай, поки я це запакую, Фермін піде й надягне піджак.

Фермін поспішив до задньої кімнати, щоб розчесати волосся, збризнутись одеколоном та натягти піджак. Я дав йому кілька песет із каси.

– Куди її повести? – прошепотів він, наче схвильована дитина.

– Я б повів її до «Ельс-Кватре-Гатс», – відповів я. – Я точно знаю: це щасливе місце для роману.

Я передав пакунок Бернарді та підморгнув.

– То скільки я винна, Даніелю?

– Не знаю. На книжці не стояв цінник, я спитаю батька, – збрехав я.

Бернарда йшла, спершись на лікоть Ферміна; я дивився на них, доки вони не зникли за рогом вулиці Св. Анни. Хотілося сподіватись, що на небесах нині чергує добрий святий.

Я повісив на вікно крамниці табличку «ЗАЧИНЕНО» й пішов був до задньої кімнати, щоб переглянути батьківську книгу замовлень, як почув дзвінок у двері. Хто це може бути? Фермін щось забув? Чи батько вже повернувся?..

– Агов?

Минуло кілька хвилин – жодної відповіді.

Я далі гортав книгу замовлень, як раптом у книгарні почулися повільні кроки.

– Ферміне? Тату?

Мені здалося, що я чую придушений сміх. Я закрив книгу. Певно, хтось із клієнтів проігнорував табличку «ЗАЧИНЕНО». Я вже збирався йти обслуговувати кого б там не принесло, коли почув звук падіння книжок. Мені перехопило подих. Схопивши ножа для розрізання паперу, я повільно просувався до дверей задньої кімнати, більше не наважуючись озиватися. Кроки почулися знов: незваний гість ішов геть.

Тенькнув дверний дзвінок, і я відчув подув свіжого повітря. У книгарні нікого не було. Я підбіг до входних дверей та двічі повернув ключа, потім глибоко вдихнув, картаючи себе за марне боягузтво.

Повертаючись до задньої кімнати, я помітив на прилавку клаптик паперу. Підійшовши ближче, зрозумів, що це світлина, знімок, зроблений у старій студії та надрукований на цупкому картоні. Краї були опалені; на знімкові видніли вугільно-чорні відбитки пальців. Я уважно розглядив фотографію під лампою: це було зображення молодої пари. Юнакові років сімнадцять-вісімнадцять, біляве волосся, тонкі аристократичні риси обличчя; дівчина, певно, трохи молодша, одним або двома роками щонайбільше; бліда шкіра, гарне обличчя, обрамоване коротким чорним волоссям... Усміхнений юнак поклав руку їй на талію, а вона, сп'яніла від щастя, щось шепотіла йому, немовби піддражнюючи. Від фотографії віяло такою теплотою, що я розплився у посмішці, наче пізнав у цих незнайомцях двох давніх друзів. Позували вони на тлі розкішної вітрини, в якій було виставлено безліч старомодних капелюхів.

Я зосередився на парі. З одягу можна було зрозуміти, що знімкові вже років двадцять п'ять-тридцять. Це була картинка, сповнена світла та надії –

надії, яка сяяла в молодих очах. Вогонь знищив майже все з країв, але на задньому плані проглядався прилавок, а за ним – суворе обличчя, чимось подібне до примари. Спереду було витиснено:

АНТОНІ ФОРТЮНІ та син

Засновано 1888 року

...Коли я був на Цвинтарі забутих книжок, Ісак розповів мені, що Хуліан Каракс використовував материне прізвище, а не батькове – Фортюні. Батько Каракса мав крамницю капелюхів на вулиці Св. Антоніо. Я знову подивився на фотографію. Сумнівів бути не могло. Юнак – це і був Хуліан Каракс, який усміхався до мене з минулого, не в змозі побачити полум'я, що наближалось до нього.

Місто примар

1954

14

Наступного дня Фермін прилетів до книгарні на крилах Амура, посміхаючись та насвистуючи щось веселе. За інших обставин я б розпитав його про прогулянку з Бернардою, але того дня настрою для поетичних спалахів я не мав. Батько домовився з професором Хав'єром Веласкесом про доставку замовлених книжок до його університетського кабінету на одинадцять годину. На самісіньку згадку імені професора Фермін поморщився, тож я вирішив віднести книжки сам.

– Той жалюгідний суб'єкт – просто розбещений зануда. Фашистський попихач, – заявив Фермін, підносячи кулак та прибираючи мстивої пози. – Цей нікчема використовує своє професорське звання, щоб зваблювати жінок. Присягаюся, він би переспав навіть із Гертрудою Стайн[24 – Gertrude Stein – Гертруда Стайн (1874–1946), відома американська письменниця-модерністка й літературознавець.], якби трапилась нагода!

– Заспокойся, Ферміне. Веласкес добре платить, завжди наперед, а крім того, всім нас рекомендує, – заперечив був батько.

– Ті гроші брудні від крові незайманих дівчат-підлітків! – обурено вигукнув Фермін. – Ось я, приміром, на Бога присягаюся, що ніколи не кохався з неповнолітньою дівчиною, – і не тому, що не хотів чи не мав нагоди. Я сьогоднішній – бліда тінь самого себе кільканадцять років тому. Були часи, коли моя постать миттєво впадала дівчатам у вічі! Та я ніколи не переходив меж, якщо не був упевнений щодо віку дівчини. Я вимагав документів, а коли їх не було... гм... вимагав письмового дозволу батьків! Треба дотримуватися певних моральних норм.

Батько витріщив очі.

- З тобою, Ферміне, безглуздо сперечатися.

- Так, якщо я маю рацію, то вже маю.

Відчуваючи, що вдома насувається гроза, я взяв пакунок, підготований ще звечора, і попрямував до дверей. У пакунку була збірка Рільке[25 - Rainer Maria Rilke - Райнер Марія Рільке (1875-1926), відомий австрійський поет-неоромантик. (Прим. ред.)] та дивне есе, авторство якого приписували маловідомому дарвіністові; в есе стверджувалося, ніби іспанці ведуть свій родовід від більш розвинених мавпоподібних предків, ніж сусіди-французи. Батько з Ферміном були заглибилися в дискусію щодо моралі, та я цього вже не почув - я зачинив за собою двері.

Стояв напрочуд гарний день: небо аж сяяло ультрамарином, прозорий легкий вітерець розносив осінні аромати та свіжий запах моря. Я завжди найдужче любив Барселону в жовтні. Здавалося, саме у жовтні дух міста, блукаючи вулицями, прибирає особливо гордовитої постави, й ти відчуваєшся мудрішим, напившись зі старого фонтану Каналетас, вода якого тільки восени не має присмаку хлорки... На очі мені раз у раз траплялися жваві, спритні чистильники взуття, крамарі, які поверталися з перерви на каву, вуличні продавці лотерейних квитків та цілі армії двірників - ці останні неспішно й поважно полірували вулиці за допомогою мітел, нагадуючи при цьому художників-пуантилістів із пензлями. У ті роки в Барселоні дедалі частіше з'являлись автомобілі; коли я дістався світлофора на перехресті вулиці Бальмес, то помітив групу сірих службовців у сірих-таки дощовиках, які жадібно витріщалися на криваво-червоний «студебекер», наче це була оголена красуня з мюзик-холу. Я пішов вулицею Бальмес у напрямку Гран-Віа, розглядаючи світлофори, що таємничо переморгувалися між собою, машини та мотоцикли з візками. У вітринах я бачив рекламні плакати «Філіпс», якими проголошувалося прибуття нового месії - телевізора. Дехто пророкував, що саме цей пристрій назавжди змінить наше життя й перетворить нас на «істот з майбутнього», на кшталт американців. Фермін Ромеро де Торрес (який завжди йшов у ногу з найсучаснішими технологіями) вже провістив жорстокі наслідки.

- Телебачення, мій любий Даніелю, це Антихрист. Можу запевнити тебе: за три-чотири покоління люди вже не знатимуть, що пускати вітри краще все-таки на самоті. Люди повернуться до життя в печерах, до середньовічної жорстокості, до загального стану слабоумства, який слимаки подолали вже у плейстоцені! Наш світ буде знищено не через атомну бомбу, як пишуть газети, - ні, він загине через банальність, глупоту, глузування з усього, навіть із самої загибелі!

...Кабінет професора Веласкеса розташовувався на другому поверсі літературного факультету університету «Плаза», у кінці галереї, вистеленої гіпнотичними шахівницями з черепиць та омітої порошним світлом, що сочилось на південну крыту аркаду. Я знайшов професора біля дверей лекційної зали, коли він, удаючи, нібито уважно слухає студентку, вивчав її ефектну фігуру. Дівчина була вдягнена в темно-червоний костюм, який підкреслював її талію й відкривав бездоганно пропорційні литки, обтягнені шовковими панчолами. Професорові Веласкесу лестило мати репутацію донжуана; він був переконаний, що літературна освіта порядної молоді

дівчини не може вважатися завершеною без легендарного вікенду в якому-небудь маленькому готелі, з пляжними прогулянками та декламуванням александрійських віршів віч-на-віч із видатним ученим.

Мій комерційний інстинкт підказував мені, що в розмову втручатися не можна, тож я вирішив згаяти час і сам заходився подумки роздягати студентку. Незважаючи на свій молодий вік, у товаристві муз, які затрималися на сторінках старих книжок, я перебував частіше, ніж у компанії дівчат з плоті та крові, – останні завжди здавалися мені істотами набагато нижчого порядку, ніж Клара Барсело. Але цього разу – сам не знаю, що в мені промовляло! – я з насолодою відзначав поглядом кожну подробицю звабливої, вишуканої дівочої фігури, яку я міг бачити, щоправда, лише ззаду, але яку вже уявляв у повній пишноті, – і неясне хижє тремтіння пробігло вздовж мого хребта.

– Та це ж Даніель! – закричав професор Веласкес. – Дякувати Богові, що це ти, а не той божевільний, який приходив минулого разу, – як його пак? Тореро?.. Він чи то п'яний був, чи то геть сказився... Він наважився спитати мене – мене! – чи відома мені етимологія слова пеніс! Його тон був сповнений геть неприпустимого сарказму!

– Просто лікар прописав йому дуже сильні ліки, – промимрив я, – щось для покращення роботи печінки...

– Він спаскудив мені цілий день! – обурювався Веласкес. – На місці твого батька я б повідомив поліцію – закладаюся, у них є на нього справа. Господи, а як у нього смердять ноги! Ще багацько ходить тут усіляких придуркуватих лівих, які ведуть безпутний спосіб життя й не бачили ванни з часів падіння Республіки!

Я вже гарячково шукав інших більш-менш правдоподібних вибачень для недозволеної поведінки Ферміна, як раптом студентка, що розмовляла з професором Веласкесом, обернулася до мене. Земля спинила свій біг. Я побачив осяйну усмішку – і вуха мої запалали.

– Привіт, Даніелю, – сказала Беатріс Агілар.

Я кивнув їй – язик наче відсох. Я пускав слину від Беа, сестри мого найкращого друга! Від тієї самої Беа, якої я так боявся!

– О, ви знайомі? – спитав Веласкес заінтриговано.

– Даніель – старий друг нашої родини, – пояснила Беа. – Він єдиний, хто наважився сказати мені в обличчя, що я чванькувата й самозакохана.

Веласкес витріщився на мене.

– То було багато років тому, – виправдовувався я. – І я не зовсім це мав на увазі... тобто зовсім не це...

– Добре, я досі чекаю на вибачення.

Веласкес щиро засміявся й узяв пакунок з моїх рук.

– Гадаю, я тут зайвий, – сказав він, розкриваючи пакунок. – Еге, чудово. Слухай-но, Даніелю, скажи батькові, що мені потрібна книга під назвою «Переможець маврів. Спогади генералісимуса про війну в Марокко», автор Франсіско Франко Баамонде, з передмовою та примітками Пемана.

– Уважайте, що вже сказав. Ми зв'яжемося з вами за тиждень-другий.

– Вірю тобі на слові, а зараз мушу йти. Тридцять дві порожні голови чекають на мене.

Професор Веласкес підморгнув мені та зник у лекційній залі.

Я не знав, куди діти очі.

– Послухай, Беа, про ту образу, я обіцяю..

– Облиш. Я дразнила тебе, Даніелю. Розумію: то було дитяче безглуздя. Крім того, Томас здорово тебе відлупцював.

– Ще й досі болить.

Усмішка Беа скидалася на пропозицію до примирення або принаймні тимчасового перемир'я.

– Крім того, ти мав рацію. Я й справді дещо самозакохана та іноді чванькувата, – сказала вона. – Я тобі антипатична, чи не так, Даніелю?

Це питання заскочило мене зненацька. Я був обеззброєний. Уся моя ворожість до тієї, кого я вважав особистим ворогом, зникла. Так трапляється, коли ворог перестає бути ворогом.

– Ні, це не так.

– Томас каже, що річ не в мені, а в нашому батькові. Ти не наважуєшся спілкуватися з ним, а я за це «розплачуюся». Я тебе не звинувачую. Ніхто не хоче мати справу з моїм батьком.

Я відчув, як кров відхлинула з мого обличчя, але за кілька секунд уже всміхався й кивав.

– Усі кажуть, що Томас знає мене краще, ніж я сам.

– Я не дивуюся. Мій брат знає нас усіх, як свої п'ять пальців, тільки ось ніколи нічого не каже. Проте якщо він вирішить-таки відкрити рота, цілий світ буде зруйновано. Знаєш, він дуже тебе любить.

Я знизав плечима та опустив очі.

– Він часто говорить про тебе, про твого батька, про книгарню, про того приятеля, з яким ви працюєте. Томас каже, він геній, якого ще очікує визнання. Іноді здається, що Томас уважає своєю справжньою родиною не нас, а вас.

Я поглянув їй у вічі – твердо, відверто, безстрашно, – але не знав, що сказати, тож просто посміхнувся. Мені почало здаватися, що своєю відвертістю вона заманює мене в пастку. Я подивився вниз, на подвір'я.

– Не знав, що ти тут навчаєшся.

– Так, на першому курсі.

– Література?

– Батько вважає, що точні науки не для слабкої статі.

– Звичайно. Забагато цифр.

– Ну ось, а я дуже люблю читати. Крім того, тут можна зустріти цікавих людей.

– Таких, як професор Веласкес?

Беа криво осміхнулася.

– Звичайно, я ще тільки на першому курсі, але знаю достатньо, щоб зрозуміти, Даніелю, коли до мене залицяються. Особливо чоловіки такого ґтибу.

Мені стало цікаво, до якого ґтибу належав я.

– Але професор Веласкес – добрий приятель мого батька. Вони обоє належать до «Товариства захисту та пропагування іспанської оперети».

Я вдав, що вражений.

– Шляхетне становище зобов'язує... А як твій наречений, лейтенант Каскос Буендіа?

Посмішка злетіла з її обличчя.

– За три тижні Пабло буде тут у відпустці.

– Ти, мабуть, щаслива?

– Дуже. Він добрий хлопець, хоча можу уявити, що ти про нього думаєш.

«Сумніваюся, що можеш», – подумав я.

Беа подивилася на мене дещо напружено. Я збирався змінити тему, але язик випередив мене.

– Томас каже, що ви одружуєтесь та переїжджаєте до Ель-Ферроля.

Вона спокійно кивнула головою.

– Щойно Пабло прийде з армії.

- Ти, певно, чекаєш із нетерпінням, - зауважив я, відчуваючи нотки злості у власному голосі, нахабний тон, який невідомо звідки взявся.

- Насправді я не проти. У його родини там маєток, корабельні, й Пабло керуватиме одною з них. Він має величезний талант керівника.

- Воно й видно.

Беа силувано всміхнулася.

- Крім того, я вже багато за всі ці роки надивилася на Барселону... - Її очі раптом здалися мені сумними та втомленими.

- Я чув, що Ель-Ферроль - чудове місто. Сповнене життя. Та й морські делікатеси, гадаю, там надзвичайні. Особливо краби-павуки.

Беа зітхнула, похитуючи головою. Здавалося, вона б розплакалася зі злості, та була для цього надто горда. Натомість вона тихо засміялася.

- Минуло десять років, а тобі й досі подобається знущатися з мене, чи не так, Даніелю? То продовжуй, не стримуй себе. Це все моя провина: я була подумала, що ми могли б бути друзями або принаймні вдавати з себе друзів. Але, гадаю, я не така доброзичлива, як мій брат. Вибач, що змарнувала твій час.

Вона повернулася та пішла геть коридором, який вів до бібліотеки. Я бачив, як вона рухалася повз чорні та білі черепиці, її тінь розрізали стовпи світла, яке лилося з вікон галереї...

- Беа! Беа, зачекай!

Я кляв себе та біг за нею. Зупинив її на півдорозі, схопивши за руку. Вона кинула на мене спопеляючий погляд.

- Вибач, Беа, але ти помиляєшся: це не твоя провина, а моя. Це я не такий доброзичливий, як твій брат. Я ревную тебе до того йолопа, твого нареченого, бо мені неприємно думати, що така, як ти, поїде за ним до Ель-Ферроля. Ліпше б уже до Конго...

- Даніелю...

- Я нікчема, але не такий нікчема, як ти думаєш. І ми можемо стати друзями, якщо ти даси мені шанс. І ще - ти помиляєшся щодо Барселони. Ти вважаєш, що бачила все? Я доведу тобі, що це не так. Якщо ти дозволиш.

Я побачив, як усмішка знов засвітилася на її обличчі й тиха сльоза повільно скотилася зі щок.

- Краще тобі не помилитися, - відповіла вона. - Бо якщо помилишся, я розповім братові, й він відірве тобі голову.

Я простягнув їй руку.

- Це буде чесно. Друзі?

Вона простягнула свою.

– О котрій закінчуються твої заняття у п'ятницю? – спитав я.

На мить вона завагалася.

– О п'ятій.

– Чекатиму на тебе у критій аркаді рівно о п'ятій. Іще до настання сутінків я доведу тобі, що в Барселоні є місця, яких ти не бачила. Ти не зможеш поїхати до Ель-Ферроля з тим ідіотом. Я не вірю, що ти його кохаєш. А якщо таки поїдеш, Барселона переслідуватиме тебе у спогадах, і ти загинеш від смутку.

– Здається, ти дуже впевнений у собі, Даніелю.

– Я?! Та я ніколи навіть не впевнений, котра година! – затрусив я головою, демонструючи переконаність нетямущого.

Я дивився, як вона йшла геть нескінченним коридором, доки її силует не розтанув у темряві, й запитував себе: що, в дідька, я накоїв?!

15

Крамниця капелюхів Фортюні, а радше те, що від неї залишилося, ниділа в кінці вузької, вбогої, закуреної будівлі на вулиці Св. Антоніо, біля Пласа-де-Гойя. Ще можна було вчитати літери, нанесені на брудну віконну шибу та продубльовані на вивісці у вигляді капелюха-котелка; напис обіцяв: «Капелюх буде виготовлено чітко за вашим розміром та відповідно до останніх паризьких новинок». Двері було замкнено на висячий замок, яким принаймні років із десять ніхто не користувався.

Я зазирнув у вікно, намагаючись розглядіти темний інтер'єр.

– Гей, якщо ви по орендну плату, то ви спізналися! – пирхнув голос позаду мене. – Управитель уже пішов!

Жінці, яка озвалася до мене, було десь шістдесят, і вдягнена вона була у специфічне вбрання всіх благочестивих удів. Пара бігуді стирчала з-під рожевого шалика, який вкривав її волосся; м'які кімнатні черевики пасували до панчіх тілесного кольору. Я припустив, що вона наглядає за будинком.

– А ця крамниця здається в оренду?

– Хіба ви не через це прийшли?

– Ні. Я просто цікавлюся.

Жінка насупила брови, обмірковуючи, чи свідчить відсутність доказів на мою користь, чи ні. Я натягнув свою «фірмову» янгольську посмішку.

– Як давно ця крамниця зачинена?

- Уже майже двадцять років - відтоді, як помер старий.

- Пан Фортюні? То ви знали його?

- Молодий чоловіче, я мешкаю тут уже сорок вісім років!

- Тож, можливо, ви знали й сина пана Фортюні?

- Хуліана? Звичайно ж.

Я витяг з кишені обгорілу фотокартку та показав її жінці.

- Юнак на цьому знімку - Хуліан Каракс?

Жінка підозріло подивилася на мене, взяла знімок та витріщилася на нього.

- Чи ви його впізнаєте? - наполягав я.

- Каракс - дівоче прізвище його матері, - пояснила жінка; у голосі її мені вчулися нотки осуду. - Так, це Хуліан. Я пам'ятаю, в нього було дуже світле волосся, але тут, на світлині, воно здається темнішим.

- А чи не знаєте ви, хто ця дівчина?

- А я б хотіла знати, хто про неї питає?..

- Перепрошую, мене звати Даніель Семпере. Я намагаюся дізнатися про пана Каракса... про Хуліана.

- Хуліан поїхав до Парижа десь у вісімнадцятому чи дев'ятнадцятому році. Його батько прагнув запроторити Хуліана до війська, і я гадаю, що мати зробила все, аби тільки син уникнув військової служби. Пан Фортюні, бідолаха, залишився сам у квартирі на горищі.

- А коли Хуліан повернувся до Барселони?

Жінка глянула на мене й витримала паузу.

- Невже не знаєте?.. Хуліан помер торік у Парижі.

- Перепрошую?..

- Я сказала, Хуліан помер. У Парижі. Невдовзі після того, як приїхав туди. Краще б його забрали до війська!

- Чи можна поцікавитися, звідки вам це відомо?

- Звідки відомо? А ви як гадаєте? Його батько розповів мені.

Я неквапно кивнув головою.

- Зрозуміло. Чи він сказав вам, через що Хуліан помер?

- Щиро кажучи, старий не переповідав мені подробиць. Якось, невдовзі після втечі Хуліана, до нього надійшов лист. Трохи згодом я в розмові згадала про цей лист, а пан Фортюні відповів, що його син помер, тож якщо на цю адресу надійде ще якась кореспонденція, я маю її викинути... Чому ви на мене так дивитесь?

- Фортюні збрехав вам, пані. Хуліан не помер у 1919 році.

- Даруйте?

- Хуліан мешкав у Парижі щонайменше до 1935 року, а потім повернувся до Барселони.

Обличчя жінки засяяло.

- То Хуліан тут, у Барселоні? А де саме?

Я знов кивнув, сподіваючись, що це заохотить її до подальшої розмови.

- Свята Маріє... які чудові новини! Добре, якщо він живий. Він був милим хлопчиком, щоправда, диваком і фантазером, але... було в ньому щось чарівне. А ось вояк з нього був би геть нікудишній, це було видно за кілометр. І моїй Ісабеліті він подобався... Уявіть, якийсь час я навіть гадала, що в них усе скінчиться шлюбом! Дитячі мрії... Можна мені ще подивитися на фотокартку?

Я передав їй знімок. Жінка дивилася на нього із захватом, наче перед нею був щасливий талісман, зворотний квиток у її молодість.

- От дивина! Хуліан у Барселоні... а той підлий старий виродок збрехав мені, ніби хлопець помер! Мушу визнати, я іноді дивуюся: і навіщо Бог посилає деяких людей у цей світ?... То що сталося з Хуліаном у Парижі? Я певна, він розбагатів. Я завжди вважала, що одного для Хуліан стане заможним.

- Не зовсім так. Він став письменником.

- Він писав оповідання?

- Щось на кшталт цього.

- Для радіо? О, як мило! Ну, це мене не дивує. Він іще в дитинстві розповідав історії місцевим хлопчикам. Часто влітку моя Ісабеліта та її кузини збиралися вночі на даху та слухали його історії. Вони казали, що він ніколи не розповідав тієї самої історії двічі. Щоправда, всі історії чомусь були про мерців та привидів... Я казала, він був дещо дивакуватим. Хоча з таким батьком, як у нього, дивно, що Хуліан узагалі не з'їхав з глузду. Я не здивована, що дружина врешті-решт кинула Фортюні, - він був мерзенним створінням! Послухайте, я ніколи не втручалася в чужі справи, але той чоловік і справді був негідником. У багатоквартирному будинку, врешті-решт, ніщо не залишається таємницею... Бачите, він бив її. Вічно чулися крики з їхньої квартири, й сусіди не раз мусили викликати поліцію. Можливо, іноді чоловік повинен відлупцювати дружину, щоб вона його поважала, я не кажу, що цього не можна робити, - нині багато повій, бо молодих дівчат не виховують належним чином, як колись... Але цей чоловік -

ні, він любив знущатися з неї знічев'я, розумієте? Єдиною подругою тієї бідолашної французенки була молода дівчина Вісентета, яка мешкала у квартирі 4-2, й вона час від часу ховала нещасну пані Фортюні від стусанів її чоловіка. І пані Фортюні розповідала дівчині такі речі...

– Які речі?

Жінка прибрала таємничого вигляду – звела брову та скосила очі.

– Наприклад... наприклад, що хлопець – не син капелюшника.

– Хуліан? Хуліан – не син Фортюні?!

– Так, це чула Вісентета.

– То хто був справжнім батьком Хуліана?

– Пані Фортюні ніколи не казала. Можливо, вона й сама не знала. Бачите, які вони, ті чужоземки...

– То чоловік саме за це лупцював її?

– Хтозна. Тричі її забирали до лікарні. Тричі! А тому покидькові вистачало нахабства стверджувати, що вона сама винна, бо напивається й падає на підлогу... Та я цьому не вірила. Ніхто не вірив. Фортюні посварився з усіма сусідами. Якось він посвідчив у поліції, що мій останній чоловік – Господи благослови його душу! – обікрав його крамницю. На думку свинюки Фортюні, кожен, хто з півдня, – шахрай та грабіжник!

– Даруйте... то ви впізнали дівчину, яка на знімку поряд із Хуліаном?

Жінка знов уважно подивилася на фото.

– Ніколи її не бачила. Дуже вродлива.

– Зі знімку виходить, що вони закохані, – припустив я, намагаючись підштовхнути її пам'ять.

Вона віддала мені світлинку назад, хитаючи головою.

– Уявлення не маю. Наскільки я знаю, Хуліан ніколи не мав дівчини, але, здається, якби й мав, мені б він не розповів. Було нелегко дізнатися, що моя Ісабеліта вештається з цим хлопцем... Ви, молоді, ніколи нічого не розповідаєте. А ми, старі, не знаємо, як припинити балачки.

– Чи пам'ятаєте ви його друзів? Хто найчастіше приходив до Хуліана?

Жінка знизала плечима.

– Ну, минуло багато часу. Крім того, у роки юності Хуліан нечасто бував удома. Він мав шкільного приятеля, хлопця з гарної родини, з Алдаів, а це прізвище чогось варте! Ніхто не згадує про них тепер, але тоді то було все одно що згадати королівську родину. Купа грошей – іноді вони навіть висилали по Хуліана машину, й навіть Франко не мав такої! Блискуча така, з

водієм. Мій Пако – а він знався на машинах! – сказав мені, що це «ролсро» чи щось на кшталт цього. Машина, гідна імператора.

– А імені приятеля не пам'ятаєте?

– Послухай, із таким прізвиськом, як Алдая, ім'я не потрібне! Натомість пам'ятаю ім'я іншого хлопця, дещо легковажного... Мікель його звали. Гадаю, він теж навчався з Хуліаном в одному класі. Але не питай мене ані про його прізвище, ані про вигляд...

Здавалося, ми потрапили у глухий кут, і я вже побоювався, що жінка втратить інтерес до розмови.

– А нині хто-небудь мешкає у квартирі Фортюні?

– Ніхто. Старий помер, не залишивши заповіту, а його дружина, наскільки мені відомо, досі в Буенос-Айресі й навіть на похорон не приїздила. Утім, не можна її звинувачувати.

– Чому в Буенос-Айресі?

– Бо, гадаю, далі н?куди. Вона все залишила на адвоката, дуже дивного чоловіка. Я ніколи його не бачила, але моя дочка Ісабеліта, яка мешкає на п'ятому поверсі, прямо під ними, говорить, що він іноді приходить серед ночі, власним ключем відчиняє двері, кілька годин проводить у квартирі, крокуючи сюди-туди, а потім іде геть. Одного разу Ісабеліта сказала, що навіть чула цокіт жіночих підборів.

– Може, то були диби? – припустив я.

Жінка подивилася на мене з виразом нерозуміння, не вловивши іронії.

– І за ці роки ніхто більше не відвідував оселі?

– Якось з'явився жадливий чоловік – вічно усміхнений, сміхотун, таких видно за кілометр. Він сказав, що репрезентує відділок боротьби зі злочинністю. Хотів оглянути квартиру.

– Він сказав, навіщо йому це?

Жінка заперечно похитала головою.

– Чи ви пам'ятаєте, як його звали?

– Інспектор Хтозна-який. Я навіть не повірила, що він з поліції. Від нього аж смерділо шкурним інтересом – тут було щось особисте! Я відіслала його геть, сказавши, що ключів від квартири в мене немає, а якщо йому щось потрібно, хай зателефонує адвокату. Непроханий гість сказав, що повернеться, та я більше ніколи його не бачила. Полотном дорога!

– А чи не знаєте випадково прізвища та адреси адвоката?

– Вам слід звернутися до управителя будинку, пана Моліни. Його контора неподалік, вулиця Флорідабланка, 28, перший поверх. Скажіть, що ви від пані Аврори.

– Дуже вдячний, пані Авроро. То квартира Фортюні порожня?

– Ні, не порожня. Відтоді як помер старий, ніхто нічого з неї не виносив. Іноді звідти навіть тхне. Я б сказала, що там щури, згадаєте мое слово.

– А чи не можна на неї поглянути? Може, ми знайшли б якусь підказку... Я дуже хочу довідатися, що ж насправді трапилося з Хуліаном!..

– Ні, ні. Я не можу цього зробити. Треба говорити з паном Моліною, він відповідальний.

Я по-змовницькому до неї всміхнувся.

– Ви, гадаю, маєте головний ключ. Добре, що ви сказали тому інспекторові, ніби такого немає, – але ж це неправда? Адже вам теж до смерті хочеться побачити, що там відбувається...

Пані Аврора скоса подивилася на мене.

– Ви диявол.

Двері розчинилися, наче відкотився надгробний камінь, – із раптовим стогоном, випускаючи сире, смердюче повітря. Я штовхнув двері всередину, й відкрився коридор, що тонув у темряві. Було задушливо; смерділо сирістю. Спіральні нитки запиленого павутиння звисали зі стелі білою бахромою. Розбиті кахлі на підлозі були вкриті чи то пилом, чи то попелом. Я помітив якісь сліди, що вели до квартири.

– Святий Боже! – пробурмотіла сторожика. – Тут брудніше, ніж у курнику.

– Якщо хочете, далі я піду сам, – сказав я.

– Це ви так хочете, а не я. Ну ж бо, йдіть попереду, а я за вами.

Ми зачинили за собою двері й постояли трохи біля входу, чекаючи, доки очі звикнуть до темряви. Я чув нервові дихання жінки й відчував кислий запах її поту. Почувався розкрадачем могил, чия душа отруєна жадобою.

– Гей, що то за шум? – спитала сторожика стривоженим голосом.

Щось тріпотіло у темряві, сколошкане нашою присутністю. Мені здалося, що я на мить побачив, як блимнула бліда тінь у кінці коридору.

– Голуби, – відповів я. – Вони, певно, залетіли крізь розбите вікно й влаштували тут гніздо.

– Ці потворні птахи налякали мене вкрай, – сказала жінка. – Але й напаскудили вони тут! Наче востанне.

Ми наважилися зробити кілька кроків уперед і таким чином дісталися кінця коридору, де розташовувалася ідальня з балконом. Можна було бачити лише обшарпаний стіл зі скатертиною, що перетворилася на лахміття й була схожа радше на саван. Чотири стільці та пара замурзаних зашкленених шафок «охороняли» посуд: різноманітні келихи та чайний набір. У кутку проти нас стояло старе піаніно, яке належало матері Каракса. Клавіші почорніли від бруду, стики між ними ледь-ледь проглядалися крізь шар пилу. Фотель із довгим порваним покривалом потроху розсихався біля балкону. Поряд стояв кавовий столик, на якому лежали окуляри для читання та Біблія, затягнута у бліду шкіру й облямована золотом (раніше такі зазвичай дарували дітям у день конфірмації). У ній досі залишилася закладка – шматок пурпурної стрічки.

– Погляньте, ось фотель, у якому старого знайшли мертвим. Лікар сказав, що він так просидів два дні. Так сумно думати про це: наче собака, сам-самісінький... Не те щоб він не заслуговував на покарання, але ж так...

Я крокував просто до фотеля, де Фортюні було знайдено мертвим. Поряд із Біблією стояла маленька скринька з чорно-білими фотокартками – то були старі студійні портрети. Я майже боявся їх торкатись і став навколішки, щоб уважно розгледіти їх. Почувався так, наче зневажаю пам'ять нещасного старого, але цікавість перемогла. На першому знімку була молода пара з хлопчиком, якому було не більш ніж чотири роки. Та я впізнав його очі.

– Погляньте, ось вони, – підійшла ззаду пані Аврора. – Молодий пан Фортюні та його...

– У Хуліана не було більше ані братів, ані сестер?

Сторожиха знизала плечима й зітхнула.

– Я чула плітки, що в неї був викидень через те, що чоловік побив її, але не знаю точно. Люди обожнюють плітки, хіба ні? Але не я. Усе, що я знаю, – Хуліан одного разу розповідав сусідським дітям, що в нього є сестра, яку може бачити тільки він. Він говорив, що вона виходить із дзеркала, наче зроблена з тонкого повітря, що вона живе із самим Сатаною в палаці на дні озера. У моєї Ісабеліти цілий місяць по тому були кошмари. У цього хлопця іноді насправді була хвороблива уява.

Я кинув погляд на кухню. Віконце, що виходило на внутрішній двір, було розбите, й з того боку можна було почути знервовані, ворожі змахи голуб'ячих крил.

– Чи всі квартири побудовано за одним планом? – спитав я.

– Усі, що виходять на вулицю. Але ця розташована на горищі, тож вона трохи незвична. Тут кухня та пральня виходять на внутрішній двір. Уздовж коридору три спальні, а в кінці – ванна кімната. Повірте мені, належним чином оздоблена, ця квартира може мати пристойний вигляд. Вона схожа на квартиру моєї Ісабеліти. Утім, зараз вона більше схожа на могилу.

– Ви знаєте, котра з кімнат належала Хуліанові?

– Перша – це спальня господаря. Друга менша. Здається, саме вона.

Я пішов коридором. Фарба на стінах злущувалася шматками. У кінці коридору виднілися прочинені двері; за ними була ванна кімната. Здавалося, на мене із дзеркала дивиться якесь обличчя. Мое?... Чи Хуліанової сестри, яка мешкала за дзеркалом?... Коли я підійшов ближче, обличчя зникло в темряві.

Я спробував відчинити ще одні двері.

– Вони замкнені, – сказав я.

Сторожиха здивовано подивилася на мене.

– Ці двері не мають замків, – пояснила вона.

– Мають.

– Тоді, певно, це старий врізав замок, бо в решті квартир...

Я подивився додола й помітив, що сліди в пилюці вели саме за замкнені двері.

– Хтось був у цій кімнаті, – повідомив я. – Нещодавно.

– Не лякайте мене.

Я підійшов до інших дверей. На них не було замків, і від мого поштовху вони відчинилися із іржавим стогоном. Посередині стояло неприбране ліжко із запоною, на чотирьох стовпчиках. Пожовкле простирадло скидалося на саван. У головах ліжка висіло розп'яття. У кімнаті також були комод із маленьким дзеркалом, раковина, глечик та стілець, а біля стіни – шафа з напіввідчиненими дверцятами. Я підійшов до столика, що стояв в узголів'ї ліжка; під скляною стільницею лежали фотокартки дідусів та бабусь, похоронні картки, лотерейні квитки. На столі я побачив різьблену з дерева музичну скриньку та кишеньковий годинник, що навічно зупинився на двадцяти хвилинах на шосту. Я спробував був завести музичну скриньку, але мелодія застрягла після шостої ноти. Коли відчинив шухляду столика, знайшов порожній футляр від окулярів, манікюрні ножиці, солдатську фляжку та пам'ятну медаль із церкви Лурдської Богоматері. Більше нічого.

– Десь мають бути ключі від тієї кімнати, – припустив я.

– Певно, управитель узяв їх. Слухайте, я гадаю, краще нам піти звідси.

Раптом мій погляд знову впав на музичну скриньку. Піднявши її, я відкрив віко й там знайшов золотий ключик, який перешкоджав механізові. Я витяг його – мелодія знов задзеленчала. Я впізнав «Болеро» Равеля[26 – Ravel – Равель, Моріс Жозеф (1875–1937), відомий французький композитор-імпресіоніст.].

– Оце, мабуть, і є ключ, – посміхнувся я до жінки.

– Послухайте, якщо кімнату замкнено, на це існує якась причина. З поваги до пам'яті...

- Ви можете піти до себе й зачекати на мене там, пані Аворо.

- Ви диявол. Ну, гаразд. Відчиняйте, якщо потрібно.

16

Подув холодного повітря свистів у замковій щілині, облизуючи мені пальці, поки я порався з ключем. Замок, що його пан Фортюні прилаштував до дверей синові кімнати, був утричі більшим, ніж замок на входних дверях. Пані Авора, сповнена поганих передчуттів, дивилася на мене так, наче я збирався відкрити скриньку Пандори.

- Ця кімната розташована в передній частині будинку? - спитав я.

Сторожиха похитала головою.

- Тут є маленьке віконце для вентиляції. Воно виходить на подвір'я.

Я штовхнув двері. Перед нами відкрився непроникний темний колодязь, скупе світло позаду ледь розсіювало цю темряву. Вікно, що виходило на подвір'я, було заклеєне пожовклими газетними сторінками. Я повідривав їх, і спис імлистого світла проник у темряву.

- Ісусе, Маріє та Йосифе, - пробурмотіла жінка.

Кімната була заповнена розп'яттями. Вони звисали зі стелі, гойдаючись на стрічках, висіли на стінах, прибиті цвяхами. Тут були їх десятки. Хрести було вирізано ножом на дерев'яних меблях, надрапано на підлозі, намальовано червоною фарбою на дзеркалі. Сліди вели до ліжка, точніше, до того, що від нього лишилося, - а лишився від нього кістяк із дротів та поточеного хробаками дерева. Біля вікна стояв закритий письмовий стіл, який увінчували три металеві розп'яття. Я обережно відкрив стіл. На стиках дерев'яних перебірок не було пилу, з чого я зробив висновок: стіл нещодавно відкривали. У ньому було шість шухляд. Замки на всіх було зламано. Я оглянув шухляди одну за одною. Порожні.

Став навколішки біля письмового столу й провів пальцями по подряпинах, які вкривали дерево. Чи руки Хуліана Каракса робили ці подряпини машинально? Чи це - химерні ієрогліфи з таємним значенням?.. Під столом я помітив купу записників і склянку з ручками та олівцями. Узяв один із записників і переглянув. Рисунки та окремі слова. Математичні вправи. Незв'язні фрази, цитати з книжок. Незакінчені вірші. У решті записників - те саме. Деякі рисунки з незначними варіаціями повторювалися на кількох сторінках. Мене налякала фігура чоловіка, який, здавалося, був зроблений з полум'я. Інше чудернацьке зображення скидалося чи то на янгола, чи то на плазуна, що згорнувся в кільце навколо хреста... А ось фантастична незграбна споруда з баштами та арками; що це - собор?.. Утім, штрихи були впевнені та свідчили про деякі здібності до образотворчого мистецтва. Юний Каракс, виявляється, був іще й непоганим рисувальником.

Я вже збирався покласти останній записник на місце, навіть не дивлячись на нього, коли щось випало з-поміж його сторінок та впало мені під ноги. То була фотокартка, і на ній я впізнав ту саму дівчину, яка була на іншому

знімку – на тому, що був зроблений біля цього будинку. Дівчина позувала у розкішному садочку, а над верхівками дерев ледь виднівся будинок, обриси якого я бачив на малюнках юного Каракса. Я відразу впізнав будинок. Це була вілла «Білий чернець» на проспекті Тібідабо. На звороті фотокартки був простий напис:

Пенелопа, яка Тебе кохає.

Я поклав фотокартку до кишені, закрив стіл та всміхнувся до пані Аврори.

– Усе подивилися? – спитала вона, явно бажаючи щонайшвидше покинути це місце.

– Майже, – відповів я. – Ви казали, що невдовзі після від'їзду Хуліана до Парижа надійшов якийсь лист, але пан Фортюні наказав вам викинути його...

Жінка хвилину вагалася, а потім кивнула головою.

– Я поклала його до шухляди шафи, що в передпокої, на той випадок, якщо колись приїде французенка. Він і досі має бути там.

Ми попрямували до шафи й відкрили першу шухляду. Брунато-жовтий конверт лежав зверху колекції зупинених годинників, заіржавілих гудзиків та монет, які вийшли з обігу двадцять років тому.

Я взяв конверт та уважно розглянув його.

– Ви читали цього листа, пані Аворо?

– За кого ви мене маєте?

– Я не волів вас образити. Якщо ви вважали, що Хуліан помер, прочитати цього листа було б цілком природно.

Сторожиха знизала плечима, опустила очі й покрокувала до дверей. Я скористався моментом та сховав листа у внутрішню кишеню піджака.

– Послухайте, я не бажаю справити хибне враження, – озирнулася пані Аврора.

– Звичайно ж, ні. То що було в листі?

– Це було любовне послання. Як ці історії, що їх читають по радіо, тільки ще сумніше, розумієте? Здавалося, наче все це – правда. Повірте мені, я мало не плакала, коли читала цього листа.

– Ви дуже вразлива, пані Аворо.

– А ви – диявол.

Того ж вечора, попрощавшись із панею Аворою й пообіцявши тримати її в курсі справ стосовно Хуліана, я пішов побачитися з управителем будинку. Пан Моліна, либонь, бачив і кращі дні, але зараз йому належала лише напівзруйнована контора на брудному першому поверсі будинку на вулиці

Флорідабланка. Утім, людиною Моліна здавався веселою та задоволеною із себе. До його рота наче приклеїлася напівспалена сигара – здавалося, вона росте простісінько з його вусів. Дихав він так, як більшість людей хропе, тому я першої миті подумав був, що він спить. Його сальне волосся розгладжувалося на лобі, над маленькими свинячими очима. Костюм його можна було б продати на блошиному ринку Енкантес щонайбільше за десять песет, натомість в око відразу впадала криклива краватка тропічних кольорів. Судячи зі стану контори, пан управитель уже нічим не управляв, хіба що клопами та павутинням забутої Барселони.

– У нас саме ремонт, – сказав він, вибачаючись.

Щоб розтопити лід, я згадав ім'я пані Аврори, наче посилався на стару приятельку власної родини.

– О, замолоду вона була справжньою красунею, – прокоментував Моліна. – З віком вона спотаніла й погладшала, але і я вже не той, яким був. Можете не вірити, але у вашому віці я був справжній Адоніс. Дівчата навколішках благали бодай однієї ночі зі мною, щоб мати можливість народити від мене дітей! На жаль, двадцять століття не принесло із собою нічого доброго. Чим можу стати у пригоді, молодий чоловіче?

Я розповів йому більш-менш правдоподібну історію про ймовірну віддалену спорідненість із Фортюні. Після п'ятихвилинної розмови Моліна присунувся до шафи із шухлядами й дав мені адресу адвоката, який вів справи Софі Каракс, матері Хуліана.

– Подивимось... Хосе Марія Рекехо. Вулиця Лева XIII, будинок 59. Двічі на рік ми надсилаємо листи на скриньку до головного поштамту на Віа-Лаєтана.

– А ви знайомі з паном Рекехо?

– Час від часу я спілкуюся телефоном із його секретаркою. Загалом справи з ним ведуться через пошту. Цим також займається моя секретарка. Сьогодні вона в перукаря. Адвокати більше не мають часу, щоб вести справи віч-на-віч. Серед представників цієї професії не залишилося справжніх ідальго.

Однак не залишилося не тільки справжніх ідальго, а й справжніх адрес теж. Швидкий погляд на мапу міста, що лежала в управителя на столі, підтвердив мої підозри: адреси уявного адвоката, пана Рекехо, не існувало. Я сказав це панові Моліні, але той сприйняв мої слова як жарт.

– Чорт мене забирай! – засміявся він. – Що я казав? Шахраї.

Управитель знову розлігся в кріслі й видав іще один звук, схожий на хрипіння.

– Дайте мені принаймні номер поштової скриньки.

– Згідно з обліковою карткою, це номер 2837, хоча я не завжди можу вчитати письмо моєї секретарки. У тому, що стосується цифр, жінки не хапають з неба зірок. От у чому вони насправді доки, так це...

– Можна подивитися на картку?

– Звичайно. Будь ласка.

Він передав мені картку, і я глянув на неї. Цифри були дуже розбірливі. Номер скриньки 2321. Страшно було й думати про облік, який веде ця контора.

– Ви багато спілкувалися з паном Фортюні за його життя? – спитав я.

– Час від часу. Надто стриманий чоловік. Я пам'ятаю, коли дізнався, що його французенка втекла геть, запросив його піти до повій із кількома моїми приятелями. Тут неподалік, біля танцювального залу «Палома», – чудовий заклад. Просто щоб підбадьорити його, еге? Усього лишень. І уявіть собі – він перестав розмовляти зі мною, навіть не вітався на вулиці, наче мене не було. Що скажете на це?

– Та ви що? Я шокований! А щось іще можете розповісти про родину Фортюні? Ви їх добре пам'ятаєте?

– Тоді були інші часи, – з ностальгією пробурмотів пан Моліна. – Та я навіть знав дідуся Фортюні – того, хто заснував цю крамницю. Про сина мало що знаю. А дружина? Вона була красунею. Що за жінка! І порядна. Попри всі плітки та чутки...

– А чи правда, що Хуліан – не рідний син Фортюні?

– Звідки ви це взяли?

– Я вже казав, що я родич. Згодом усе стає явним.

– Плітки такі були, але...

– Але?..

– Люди взагалі багато базікають. Люди пішли не від мавп. Вони пішли від папуг.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=9470511&lfm=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Виноски

1

Спосіб дій (лат.). (Тут і далі прим. перекл., якщо не зазначено інше.)

2

Альбеніс (Albeniz) Ісак Мануель Франсіско (1860–1909) – видатний іспанський композитор і піаніст.

3

Qui pro quo (лат.) – плутанина («одне замість другого»). Барсело вживає цей вислів недоречно, у значенні «послуга за послугу» – замість латинського прислів'я do ut des («ти – мені, я – тобі»).

4

El Escorial – королівський палац поблизу Мадрида, побудований у другій половині XVI століття. Найбільша королівська резиденція у світі. Крім усього іншого, в Ескоріалі знайдено цінні сховища документів, зокрема з часів іспанських завоювань в Америці.

5

Voleur – злодюжка (фр.).

6

Fabada – астурійська страва з квасолі, кров'яної ковбаси та сала.

7

Ортега-і-Гассет, Хосе (1883–1955) – відомий іспанський письменник і філософ. Був професором Мадридського університету, у 1930-ті роки – депутат парламенту, республіканець. Під час громадянської війни емігрував. У своїх творах різко критикував сучасну цивілізацію.

8

Момпу Федеріко (Federico Mompou) – іспанський композитор (1893–1987), який писав переважно для фортепіано; його твори вважаються найяскравішим утіленням душі каталонської музики. (Прим. ред.)

9

Cary Grant (1904–1986) – відомий голівудський актор, якого характеризувало поєднання мужньої зовнішності з аурою «справжнього джентльмена». (Прим. ред.)

10

Франсіско Масіа-і-Льюса (1859–1933) – видатний діяч каталонського національного руху, організатор кількох повстань проти диктатури Прімо де Рівери. У 1931–1933 рр. – очільник автономного уряду Каталонії.

11

Simone de Beauvoir (1908–1986) – відома французька письменниця й філософ-екзистенціаліст. Близький друг Ж. -П. Сартра.

12

Jovellanos – Гаспар Мельчор де Ховельянос-і-Рамірес (1744–1811) – видатна постать іспанського Просвітництва, державний діяч, філософ, економіст, поет і драматург.

13

Moratin – автор має на увазі Ніколаса Фернандеса де Моратіна (1737–1780) або Леандро Фернандеса де Моратіна (1760–1828), обидва іспанські драматурги доби Просвітництва, батько та син. (Прим. ред.)

14

Spinoza – Бенедикт Спіноза (Барух д'Еспіноза), видатний філософ-раціоналіст (1632–1677). (Прим. ред.)

15

Valera – Хуан Гальяно Валера-і-Алькала (1824–1905), один з найвідоміших іспанських прозаїків XIX ст. (Прим. ред.)

16

Charles Boyer (1897–1978) – французький кіноактор; знявся у більш ніж сотні французьких та голлівудських фільмів. Ефектна зовнішність, досконала статура та оксамитовий голос забезпечили йому надзвичайний успіх у ролях романтичних героїв.

17

Carole Lombard – сценічний псевдонім Джейн Еліс Пітерс (1908–1942), американської кінозірки, популярної у 1930–1940-ті роки. Дружина Кларка Гейбла. Загинула в авіакатастрофі.

18

Veronica Lake – сценічне ім'я американської кіноактриси Констанс Френсіс Марі Олкмен (1919–1973), надзвичайно популярної у 1940-ті роки, постійної партнерки актора Алана Ледда.

19

Найвища точка Барселони, гора заввишки 532 м.

20

Область на південному сході Іспанії.

21

Область на півночі Іспанії, на узбережжі Біскайської затоки.

22

Вісенте Бласко Ібаньес (1867–1928) – видатний іспанський письменник, автор філософських та соціально-психологічних романів.

23

Еміліо Сальгарі (1863-1911) - італійський письменник, автор пригодницьких романів.

24

Gertrude Stein - Гертруда Стайн (1874-1946), відома американська письменниця-модерністка й літературознавець.

25

Rainer Maria Rilke - Райнер Марія Рільке (1875-1926), відомий австрійський поет-неоромантик. (Прим. ред.)

26

Ravel - Равель, Моріс Жозеф (1875-1937), відомий французький композитор-імпресіоніст.